

Sosiaalivakuutus

Kela[®]

3-4 • 2008

Apurahansaajien sosiaaliturvaa parannetaan

Tutkija Ilkka Luoto: "Tervetullut uudistus!", s. 24

Kela/P

Huijarit keskuudessamme?

■ Tuoreen tutkimuksen mukaan lähes 70 % suomalaisista on sitä mieltä, että sosiaalietuuksia käytetään väärin. Luku on hämmästyttävän suuri, vaikka ilmiö onkin jokaiselle tuttu. Tiedämme tai ainakin arvelemme, että joku tuntemamme henkilö nauttii työttömyysturvaa mutta käy pimeästi työssä tai asuu avoliitossa mutta tekeytyy yksinhuoltajaksi. Ja tuttu työkyvyttömyyseläkeläinen harjoittelee maratonia varten. Liekö sairas ollenkaan? Perisuomalainen kateus näkyy näissä arveluissa. Pelätään, että naapuri saa jotakin, mitä itse jäämme paitsi.

Tutkimukseen vastanneista Kelan toimihenkilöistä 50 % arvelee etuuksia käytettävän väärin. Suuri luku sekin mutta ehkä lähempänä totuutta. Kelalaisethan törmäävät ongelmaan työssään, joten arvion pohjalla on luulon sijaan tietoa.

Väärinkäytöksiä toki on, ja kansalaisten moraalitilanne muutenkin helposti. Autolla ajetaan ylinopeutta, mutta vauhti hiljenee kummasi, kun valvontakamera tai poliisiauto ilmestyy näköpiiriin. Vakuutuspetos on joissakin piireissä ylpeilyn aihe: maksatinsa matkavakuutuksesta kameran, jota ei ollut olemassakaan. Entä naapurin rouva, joka on poissa töistä sairastuneen lapsen takia, mutta lapsi kirmaa reippaana pihamaalla sillä aikaa kun äiti tekee työnantajan kustannuksella suursiivousta? Aina kaikki ei ole sitä miltä näyttää, mutta välillä epäily varmaan osuu oikeaan.

Kuvitellut tai todelliset väärinkäytökset vähentävät sosiaaliturvan kannatusta kansalaisten keskuudessa, niittenkin sosiaaliturvan, jotka oikeasti ovat avun tarpeessa. Väärinkäyttäjät tuskin tulevat ajatelleeksi, että he korottavat omaa verotustaan ja – pahimmassa tapauksessa, jos etuuksia heidän toimintansa takia joudutaan kiristämään – vievät leivän tarvitsevan suusta.

Mitä ongelmalle on tehtävissä? Samat henkilöt, jotka moittivat, että rahaa jaetaan liian löyhin perustein epärehellisille pummeille, vaativat kyllä etuuksia itselleen ja vastustavat kaikenlaista valvontaa ja seurantaa. Valvontaa vastustetaan jopa ministeritasolla. Kela ei saisi kysellä, kenen kanssa opiskelija asuu ja onko kämppekaverilla kenties yhteistalous. Valvonta varmaan häiritsee niitä, joilla on puhtaat jauhot pussissaan, mutta miten erottaa huijarit rehellisistä kansalaisista, jos mitään ei kysellä?

Rangaistukset huijareille ovat lieviä. Olisiko kunnon sakko tai mikä karenssi paikallaan? Yli 70 % tutkimukseen vastanneista kannatti rikemaksuja ja karensia. Verovarojen väärinkäyttöä ei siis pidetä mitättömänä asiana, vaan ongelmaan suhtaudutaan vakavasti.

SEIJA KAUPPINEN

sosiaalivakuutus

Kelan julkaisema sosiaali- ja terveysturvan aikakauslehti

FPAs tidskrift om social trygghet och sjukförsäkring

A journal focusing on issues of social and health protection published by the Social Insurance Institution of Finland

Sosiaalivakuutus 3 – 4. 2008
46. vuosikerta | 46 årgången | Volume 46

Julkaisija | Utgivare | Publisher
Kansaneläkelaitos
PL 450, 00101 Helsinki
020 634 11
www.kela.fi

Päätoimittaja
Huvudredaktör | Editor in chief
Seija Kauppinen

Toimituksen sihteeri
Redaktionens sekreterare
Editorial assistant
Christel Stenström 020 634 1459

Toimitussihteeri
Redaktionssekreterare | Assistant editor
Minna Latvala

Sosiaalivakuutus verkossa
www.kela.fi/sosiaalivakuutus

Kansi | Omslag | Cover
Anne Yrjänä

Taitto | Layout **Jari Mattila**

Paino | Tryck | Printed by
KS Paino Oy
ISSN 0584-1410

Sosiaalivakuutuslehden aineisto on vapaasti lainattavissa jos lähde mainitaan. Kirjoituksissa esiintyvät kannanotot eivät välttämättä vastaa Kansaneläkelaitoksen kantaa. Sosiaalivakuutus ilmestyy kuutena numerona vuodessa.

Tidskriften Sosiaalivakuutus får citeras med angivande av källan. Tidskriften utkommer med sex nummer om året.

Permission is granted to quote from this journal with the customary acknowledgement of the source. The Sosiaalivakuutus comes out six times a year.

Osoitelähde
Kelan osoiterekisteri

Sosiaalivakuutuksen toimituksen sähköpostiosoite
viestinta@kela.fi

Sähköpostit Kelaan
etunimi.sukunimi@kela.fi

Mallia molemmista maista

4

Kela toisi omaishoitoon
ennustettavuutta

14

Suomalainen nuori liikkuu
aikuisuutensa kynnyksellä

26

Onni piilee perheyrytyksessä

46

3-4. 2008

1 Pääkirjoitus

4 Mallia molemmista maista

Asiantuntijoina johtava tutkija Helka Hytti ja tutkija Laura Hartman

8 Väärinkäyttö syö sosiaaliturvaa

Kirjoittajat osastopäällikkö Olli Kangas ja erikoistutkija Mikko Niemelä

11 Näköalapaikalta: kansanedustaja Anneli Kiljunen

12 Työtön ansaitsee yksilöllistä tukea Asiantuntijana tutkija Tuija Kotiranta

14 Kela toisi omaishoitoon ennustettavuutta

Asiantuntijana tutkimuspäällikkö Laura Kalliomaa-Puha

18 Sosiaaliturva sähköistyy Asiantuntijana osastopäällikkö Veikko Hytönen

22 Apurahan saajien sosiaaliturva paranee

Asiantuntijana toiminnanjohtaja Eeva Ranta

26 Suomalainen nuori liikkuu aikuisuutensa kynnyksellä

Asiantuntijana erikoistutkija Eva Österbacka

28 Pentti Takala in memoriam

30 Kansalaisilla vähän valinnanvapautta

Asiantuntijana terveystieteiden tohtori Satu Jäntti

32 Kela korvaa taksimatkoja Kirjoittaja tutkija Päivi Palta

36 Pieni ei ole kaunista terveydenhuollossa

Asiantuntijana pääjohtaja Jussi Huttunen

40 Muut tuntee paremmin Asiantuntijana etuspäällikkö Helena Ahponen

43 Moninkertainen tuloharkinta hillitsee lisätulojen hankkimista

Kirjoittaja vastaava tutkija Pertti Honkanen

46 Onni piilee perheyrytyksessä Asiantuntijana yliassistentti Sofia Kauko-Valli

50 Syytinki osana sosiaaliturvaa Kirjoittaja vakuutussihteeri Kaarina Rahkasuo

52 Rautavaara ja Kauniainen ääripäät Kirjoittaja suunnittelija Timo Partio

55 Sammandrag

56 Summary

Suomen ja Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmien uudistamiseen

Mallia molemmista maista

Suomen ja Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmät lähentyvät toisiaan. Tutkijat toivovat, ettei muutoksia tehtäisi suin päin. Suomi voisi ottaa Ruotsilta mallia vajaakuntoisten integroimisesta työmarkkinoille, Ruotsi Suomen jämäptimmistä sairausvakuutuksesta.

● Ruotsissa puhutaan pehmeästä sosiaaliturvajärjestelmästä, koska siitä puuttuvat täsmälliset aikarajat ja tiukka kontrolli.

– Ruotsissa piilotetaan työmarkkina-ongelmia sairausvakuutusjärjestelmään, arvioi tutkija **Laura Hartman** Ruotsin Työmarkkinapolitiikan arvioinnin instituutista, IFAU:sta. Hän suhtautuu myönteisesti Suomen sairausvakuutusjärjestelmään, joka on hänen mielestään Ruotsin järjestelmää huomattavasti jämäptimpi.

Johtava tutkija **Helka Hytti** Kelasta puolestaan muistuttaa, että Suomen liian tiukka sairausvakuutusjärjestelmä työntää ihmisiä kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle.

– Suomen sairauspäivärahaajärjestelmä ei tunne osittaisen työkyvyn käsitettä. Työkyky on toki vaikea määrittää, mutta ainakaan se ei ole kaksijakoinen niin, että sitä joko olisi tai ei olisi. On paljon ihmisiä, joiden työkyvystä osa on jäljellä.

Hyttiin mukaan ruotsalainen ajattelu-tapa integroida osittain työkyvyttömiä työmarkkinoille on suomalaisille vieras.

– Ruotsi on integroinnissa maailman huippua. Suomalainen järjestelmän sijaan on melko kova. Suomessa pyritään kuntouttamaan ja pitämään yllä työkykyä – mikä tietysti on tärkeää sekin – mutta sellaisille, joiden terveydessä on huomattava haitta, ei ole juurikaan tilaa työmarkkinoilla. Syrjäytymisen riski on suuri varsinkin silloin, kun työeläkejärjestelmän osatyökyvyttömyyseläke ei ole realistinen vaihtoehto.

Sekä Suomen että Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmässä on parhaillaan ha-

vaittavissa liikettä: Ruotsin järjestelmä on muuttumassa Suomen suuntaan ja suomalainen järjestelmä ruotsalaiseen päin.

Tämän Hytti ja Hartman näkevät, koska he ovat vertailleet Suomen ja Ruotsin harjoittamaa politiikkaa sen suhteen, miten sosiaaliturvajärjestelmässä suhtaudutaan henkilöihin, joiden työkyky on alentunut. Raportti ”Integration vs. kompensation – välfärdsstrategier kring arbetsförmåga i Sverige och Finland (Integraatio vs kompensaatio – hyvinvointistrategioita työkyvyttömyyden suhteen Ruotsissa ja Suomessa)” ilmestyi keväällä.

Kolikolla on toinenkin puoli

– Vaikka Ruotsissa suorastaan ihaillaan suomalaisen sairausvakuutusjärjestelmän tiukkoja aikarajoja, pitäisi tietysti muistaa katsoa kolikon toisellekin puolelle, eikä suin päin siirtyä suomalaisen järjestelmään, Hartman varottaa.

– Nyt kun Ruotsissakin sairausvakuutukseen on luotu jonkin verran aikarajoja, täytyy olla tarkkana, synnyttävätkö ne työmarkkinoilta syrjäytymistä. Ovatko aikarajat se kuoppa, jonne Ruotsin järjestelmä putoaa, vai riittävätkö muut osaetuedet nostamaan sairauslomalla olleet vajaakuntoiset takaisin työmarkkinoille? Hartman pohdiskelee.

Jos Suomessa puolestaan rakennetaan vajaakuntoisille osa-aikaetuuksia, Hartmanin mukaan kannattaa katsoa, mikä on mennyt vikaan Ruotsissa, jossa on mm. syntynyt osa-aikaetuksien liikakäyttöä. Hän ei suosittele tekemään nopeita eikä

”On yhteiskunnallista, taloudellista ja inhimillistä haaskausta, että osatyökykyiset eivät pääse Suomessa töihin, vaikka haluavat.”

suuria muutosliikkeitä.

Hytti mukaan Suomessa keskustelu osa-aikaetuuksista on vielä muotoutumattomaa.

– Jos Suomessa kehitetään nykyistä parempia osa-etuuksia, riski lipsahdusta liikakäytön puolelle on pieni. Suomessa työmarkkinat eivät nimittäin ole Ruotsin tapaan laajasti sopeutuneet osa-aikatoihin.

Ruotsissa kaikissa sosiaalietuuksissa, työttömyysturva mukaan lukien, on osa-aikamahdollisuus. Hartman vahvistaa, että Ruotsissa on totuttu siihen, että työntekijät, pääasiassa tosin naiset, valitsevat osa-aikatyön.

– Koko työmarkkinamalli toimii niin, että suuri osa työvoimasta tekee osa-aikatoimia. Se helpottaa myös osa-aikaetuksien käyttöä, hän sanoo.

Hytti kannustaa Suomeakin kehittämään sosiaaliturvaan vaihtoehtoja, jotka mahdollistavat osa-aikatyön.

– On yhteiskunnallista, taloudellista ja inhimillistä haaskausta, että osatyökykyiset eivät pääse töihin, vaikka haluavat, hän sanoo.

Suomelle ja Ruotsille ei tutkijoiden mielestä silti missään tapauksessa sovi samanlainen sosiaaliturvajärjestelmä.

– Jos Suomi haluaisi kopioida Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmän, sen täytyisi

kopioida myös työmarkkinat. Sairausetuudet, työttömyysturva, verotus, työvoimatilanne... kaikki vaikuttavat toisiinsa. Toistemme järjestelmiä emme voi kopioida, sen verran erilaisia olemme, he toteavat.

”Työlinja” on hyvä

Helka Hytti kehuu Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmän työntekoon ohjaavaa painotusta.

– Sairausvakuutusjärjestelmän ja työttömyysturvan uudistamisessa Ruotsissa ei poikettu työhön tähtäävästä linjasta: Aikarajojen täyttymisen takia järjestelmien ulkopuolelle joutuneille taataan työpaikka ainakin kolmannella sektorilla. Suomessa näin ei ole.

Laura Hartman näkee kolmannessa sektorissa mahdollisen kuopan, johon Ruotsin järjestelmä saattaa kompastua.

– Kolmannen sektorin liikakasvu ei ole hyvä asia. Vaarana on, että vajaakuntoiset ajautuvat sekundaarisesti työttömiksi.

Hytti muistuttaa, että Ruotsissa on aina sitouduttu rakentamaan ansiotyöhön kiinnittyvää sosiaaliturvaa.

– Suomessa puolestaan korostetaan sosiaalisen riskin periaatetta. Työttömyys-, sairausvakuutus- ja eläkejärjestel-

Helka Hytti on seurannut sekä Suomessa että Ruotsissa käytyä keskustelua sosiaaliturvajärjestelmästä ja sen uudistamisesta. – Maiden järjestelmät ovat vajaakuntoisten ihmisten työntekoa tukemisessa skaalan ääripäissä: Ruotsissa vajaakuntoisia integroidaan voimakkaasti työelämään ja sairausvakuutusjärjestelmää käytetään aika leppoisasti. Suomessa sen sijaan etuudet ovat tiukkarajaisia, eikä osa-aikaetuksia tai erikseen vajaakuntoisille suunnattuja toimenpiteitä juuri ole työeläkejärjestelmän osaeläkettä lukuun ottamatta.

Laura Hartman pitää Ruotsin tavoitteena sitä, että vajaakuntoinen ohjataan oikean järjestelmän piiriin: Se, jolla pääasiallinen ongelma on sairaudesta johtuva työkyvyttömyys, on sairausvakuutusjärjestelmän piirissä. Jos pääasiallinen ongelma on sopivan työn puuttuminen, vajaakuntoinen on työttömyysturvan ja työvoimapolitiittisten tukien piirissä jne. – Nyt näin ei aina ole, hän sanoo.

”Ruotsissa suorastaan ihailaan suomalaisen sairausvakuutusjärjestelmän tiukkoja aikarajoja.”

mää tarkastellaan kutakin erikseen. Niitä ei riittävästi arvioida kokonaisuutena niin kuin pitäisi.

Perusrakenteet määräävät suunnan

Synnyttääkö Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmä sairauslomalaisia ja Suomen järjestelmä eläkeläisiä ja työttömiä?

Hytin ja Hartmanin vastaus on pääpiirteissään myönteinen: Sosiaaliturvajärjestelmien perusrakenteet ohjaavat myös ihmisten hakeutumisen suuntaa. Kuvio ei

kuitenkaan ole niin yksinkertainen, että ihminen itse vain valitsisi ”kohtalonsa”.

– Työnantajat valikoivat työntekijänsä ja työvoimatoimistot sekä Försäkringskassa tekevät suosituksia jne. Kaikkien näiden epäsuora ohjaus saattaa jumiuttaa työntekijöitä osa-aikaetuuteen, Hartman sanoo.

Hytin mukaan Suomessa erityisesti työmarkkinoilla heikossa asemassa oleville vajaakuntoisille on tehty täydellinen ”loukku”.

– Vajaakuntoiset, joiden työura on

vasta alkamassa tai työssäolo on katkeillut esim. työttömyyden takia, ovat harvinaisen ahtaalla. Suomalaisessa sosiaaliturvassa on myös työnantajan kannalta negatiivisia kannustimia työllistää ihmisiä – työnantaja maksaa sairausajan palkkoja, työkyvyttömyyseläkkeen omavastuita jne. Ne puuttuvat Ruotsista. Vaikka Suomessa lisättäisiin vajaakuntoisia työllistäviä rahoja, se tuskin auttaisi, ellei samalla lievennettäisi työnantajien suoria kustannusvastuita.

Hartman näkee Suomen työnantajien vastuissa hyvänkin puolen:

– Vaikka työntekijän työkyvyttömyys ei johdu työstä, työnantajalla on mahdollisuus vaikuttaa tilanteeseen esimerkiksi kuntouttamalla työntekijä takaisin töihin. Ruotsissa työnantajan kuntoutusvastuuta on lisätty paperilla, mutta se ei toteudu käytännössä.

Hytin mielestä Suomella on vähän enemmän opittavaa Ruotsin sosiaaliturvajärjestelmästä kuin Ruotsilla Suomelta.

Suomi vs. Ruotsi

■ Vuonna 2006 sairauspäivärahaa tai työkyvyttömyyseläkettä (sairaus- ja aktiivointikorvausta) sai koko- tai osa-aikaisesti 13 % ruotsalaisista ja 9 % suomalaisista työkäisistä. Suunta on ollut sama jo useita vuosia: Ruotsissa sairauden takia työstä poissaolevien lukumäärä on suurempi.

Toimintarajoitteisille suunnatut toimenpiteet tavoittavat 1,8 % Ruotsin väestöstä, kun Suomen vastaava prosenttiluku on 0,4. ●

Väärinkäyttö syö sosiaaliturvan kannatuspohjaa

■ Sosiaaliturvan väärinkäytöstä on tehty useita selvityksiä. Kuva väärinkäytön laajuudesta riippuu siitä, mitä katsotaan. On arvioitu, että esimerkiksi sosiaali-toimistosta noin 30 % asiakkaista saa rahaa väärin perustein.

Väärinkäytökset liittyvät yleensä niihin etuuksiin, joihin sisältyy paljon tarveharkintaa. Esimerkiksi Kelan etuuksista eniten väärinkäytöksiä liittyy työttömyysturvaan ja asumisen tukiin. Mutta kaiken kaikkiaan Kelan etuuksissa väärinkäyttö näyttäisi olevan pieni ongelma. Vuonna 2007 toimistoista lähti eteenpäin 1 520 ilmoitusta mahdollisista väärinkäytöksistä. Väärin perustein maksettujen etuuksien rahasumma oli 0.03 prosenttia kaikista Kelan maksamista etuuksista. Tätä taustaa vasten väärinkäyttö taas näyttäisi oleva pieni ongelma. Sitä se ei kuitenkaan ole.

Väärinkäytökset heikentävät sosiaaliturvan kannatuspohjaa. Jos kansalaiset ko-kevat, että etuuksia haetaan

ja saadaan väärin perustein, järjestelmän kannatusperusta rapautuu. Mutta myös toisin päin: Jos kansalaiset kokevat, että he eivät saa sitä, mikä heille kuuluu, että järjestelmä on vaikeaselkoinen ja byrokraattinen ja asiakasta aliarvioiva, syntyy napinaa.

Nämä kaksi keskustelujuonetta, diskurssia, elävät rinta rinnan suomalaisessa yhteiskuntapolitiisessa keskustelussa. Yhtäältä moititaan laiskoja lurjuksia, jotka huijaavat rahaa hyväuskoiselta sosiaalitädiltä. Sosiaaliraha lähtee liian helposti. Toisaalta moititaan jäykkää byrokratiaa ja ymmärtämättömiä virkailijoita, jotka estävät ihmisiä saamasta heille kuuluvia etuuksia. Ilkeä Kela ei maksa tai jos maksaakin, niin ei ainakaan tarpeeksi! Siksi onkin tarpeen selvittää, miten yleisenä kansalaiset väärinkäytöksiä pitävät. Tärkeätä ei ole pelkästään se, miten asiat ovat, vaan myös se miltä ne näyttävät. Tärkeätä on myös se, että etuuksien käsitteli-

jät ja etuuksien saajat eivät ajattele kovin eri tavoin.

Tarkastelemme seuraavassa väestön ja Kelan toimihenkilöitten käsityksiä väärinkäytösten yleisyydestä, syistä ja toimenpiteistä estää huijauksia. Lopuksi kuvaamme eri ryhmien näkemyksiä palvelun laadusta ja toimivuudesta.

Taustalla yhteis-pohjoismainen tutkimus

Tutkimuksemme liittyy pohjoismaiseen hankkeeseen, jossa vertaillaan väestön ja sosiaalietuuksia käsittelevien toimihenkilöiden näkemyksiä sosiaaliturvan väärinkäytöstä. Kyselylomake on ruotsalais-ten väärinkäytöksiä selvittelevä komitean inspiroima. Muutamat sovelsivat ruotsalaista kyselyä olosuhteisiinsa sopivaksi.

Suomessa kerättiin kaksi aineistoa, joista toinen kuvaa koko väestön näkemyksiä ja toinen Kelan etuuskäsittelyä tekevien näkemyksiä. Tiedon-

keruu tapahtui sähköpostikyselynä maaliskuuhuhtikuussa 2008. Väestöaineistossa on 2006 tapausta. Kelalaisia taas (vakuutus- ja asiakassiteerit, asiakasneuvojat) on 893.

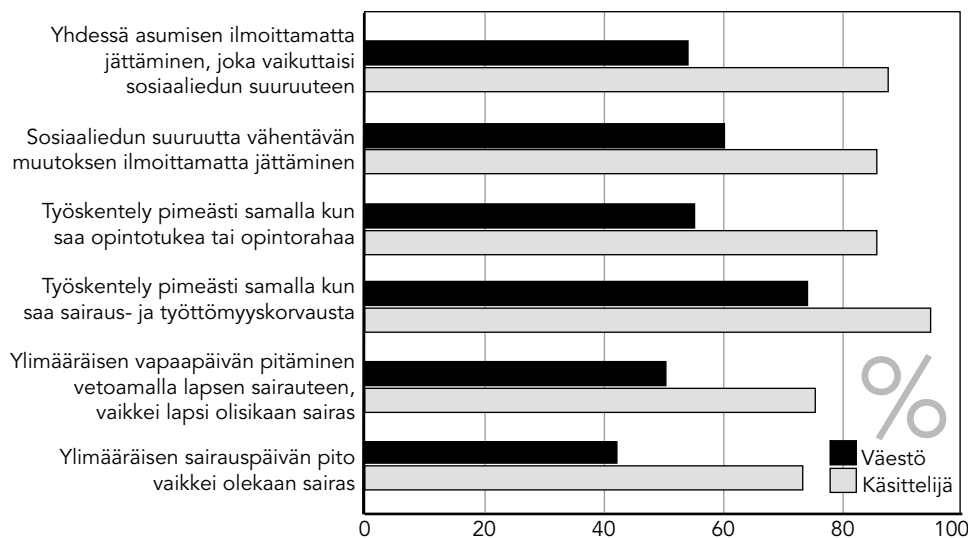
Väestön näkemyksiä kysyttäessä ei tutkittu ainoastaan Kelaan liittyvää väärinkäyttöä tai pelkästään Kelan palvelua, vaan kysymykset koskevat myös esimerkiksi verottajaa ja sosiaalitoimea. Sen sijaan Kelan toimihenkilöiden näkemykset heijastava enemmän Kelan etuuksiin liittyvää väärinkäyttöä.

Väärinkäyttö on yleistä, mutta sitä ei hyväksytä

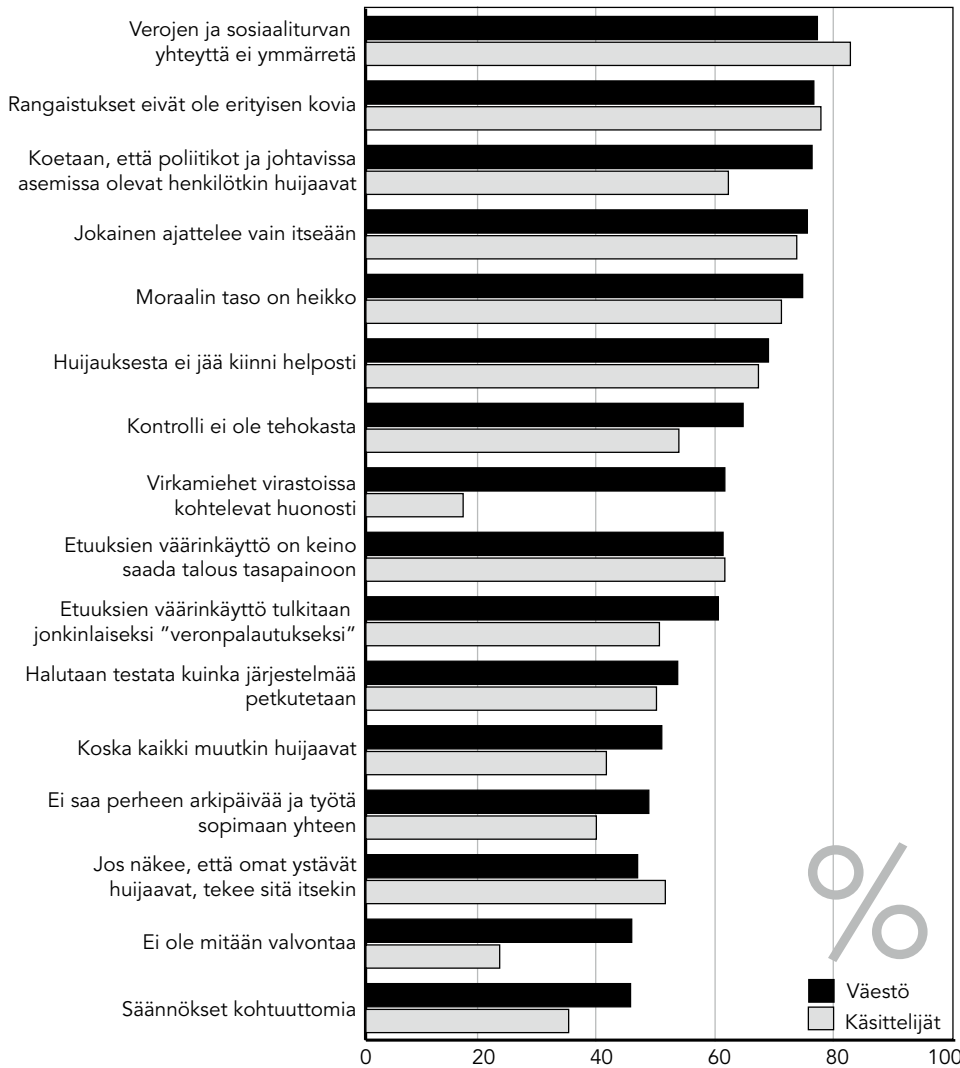
Väärinkäyttöä pidetään melko yleisenä. Kelan käsittelijöiden ja väestön näkemyksissä on kuitenkin eroja. Lähes 70 % väestöotoksesta mutta vain noin 50 % kelalaisista sanoo väärinkäytön olevan yleistä.

Kelan toimihenkilöistä asumisetuuksia käsittelevät näkevät väärinkäytön laajimpana ilmiönä. Vastaavasti sairaus- ja kuntoutusetuuksien käsittelijät pitävät väärinkäyttöä pienimpänä. Kenties yllättävää on se, että työttömyysturva ei korostunut, vaikka Kelan poliisille lähettämistä väärinkäyttöepäilyistä useimmat kohdistuvat juuri työttömyysturvaan. Näkemyksissä ei ole havaittavissa merkittäviä alueellisia eroja.

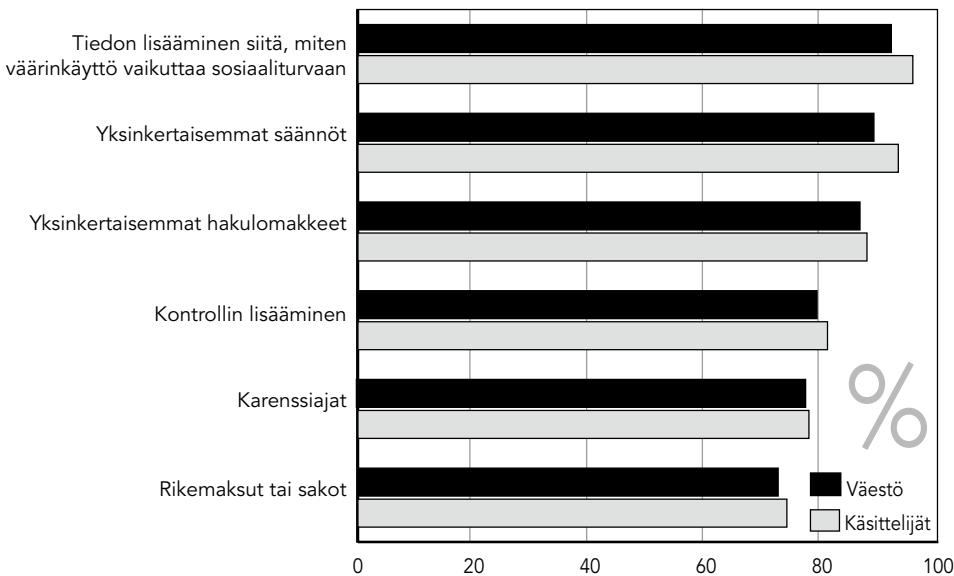
Kelan käsittelijät suhtautuvat erilaisiin väärinkäyttötapauksiin väestöä selkeästi vakavammin (kuvio 1). Molemmat ryhmät suhtautuvat sosiaalietuuksiin liittyviin väärinkäyttötapauksiin

Kuvio 1. Suhtautuminen väärinkäyttöön. Vakavana väärinkäytöksensä pitävien %-osuus.

Kuvio 2. Väärinkäytön syyt. Samaa mieltä olevien %-osuudet.

Kuvio 3. Miten väärinkäyttöä voidaan ehkäistä? Samaa mieltä olevien %-osuus.

vakavammin kuin sellaisiin, joissa huijataan työnantajalta vapaapäiviä väärin perustein sairauteen vedoten.

Huono kohtelu väärinkäytön syynä jakaa mielipiteet

Väärinkäytön suurimpana

syynä pidetään sitä, että ihmiset eivät ymmärrä verojen ja etuuksien välistä yhteyttä (kuvio 2). Valtaosa niin käsittelijöistä kuin väestöstä on

sitä mieltä, että väärinkäytön taustalla on ihmisten itsekeskeisyys ja huono moraalit. Lisäksi valtaosan mielestä väärinkäyttöön liittyvät rangaistukset eivät ole erityisen kovia. Myös väärinkäytöksiin kontrollissa nähdään olevan puutteita. Huijauksesta ei jää helposti kiinni.

Suurimmat erot väestön ja käsittelijöiden välillä ilmenee viranomaistyöhön ja valvontaan liittyvissä väittämässä. Yli 60 % väestöstä kokee, että virastoissa kohdellaan asiakkaita huonosti. Ainoastaan noin 15 % Kelan käsittelijöistä on samaa mieltä. Lisäksi vajaa puolet väestöstä näkee väärinkäytösten johtuvan siitä, että niitä ei valvota lainkaan. Reilu viidennes Kelan käsittelijöistä on samalla kannalla.

Tiedon lisääminen ykköskeino väärinkäytön vähentämiseksi

Vaikka väärinkäytöksiin syiden osalta keskeisiksi nousivat yksilön käyttäytymiseen ja rangaistuksen pienuuteen liittyvät tekijät, mielipiteet ratkaisuvaihtoehdoista väärinkäytöksiin ehkäisemiseksi korostavat pehmeitä menetelmiä (kuvio 3). Eniten kannatusta saivat informaation lisääminen sekä sääntöjen ja hakulomakkeiden yksinkertaistaminen.

Kannatus laskee siirryttäessä kovempiin menetelmiin, kuten kontrollin lisäämiseen, karenssiaikoihin ja rikemaksuihin tai sakkoihin. On tosin huomattava, että kaikki ehdotetut ratkaisuvaihtoehdot saavat suhteellisen suuren kannatuksen. Karenssia ja rikemaksuja kannattaa yli 70 % vastaajista. Tulos heijastaa sitä, että väärinkäytöksiin suhtaudutaan vakavasti. Keinovalikoimien suhteen kelalaiset ja väestö ovat suhteellisen yksimielisiä.

Tietoa ja hyvää palvelua?

Informaation lisääminen koettiin tärkeäksi keinoksi ehkäistä väärinkäytöksiä. Kuvi-oissa

4 ja 5 on esitetty väestön ja Kelan toimihenkilöitten näkemyksiä hakuprosessin ymmärrettävyydestä ja selkeydestä, palvelun laadusta ja saadun

tiedon riittävydestä.

Sekä väestön että Kelan käsittelijöiden näkemyksien mukaan viranomaispalvelussa on selvästi parannettavaa

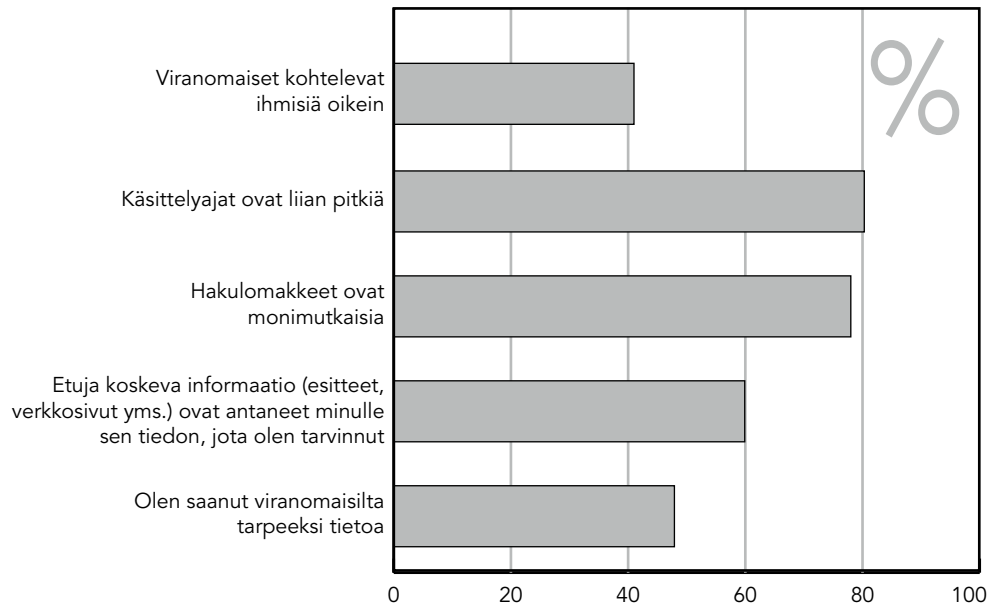
(kuviot 4 ja 5). Noin 80 % väestöstä pitää käsittelyaikoja liian pitkinä. Kiinnostavaa on, että Kelan käsittelijöistä vielä suurempi osa on samaa mieltä. Molempien ryhmien mielestä myös informaatiossa ja hakulomakkeiden selkeydessä on parannettavaa. Väestöstä noin 80 % ja Kelan käsittelijöistä jopa 90 % on sitä mieltä, että hakulomakkeet ovat vaikeaselkoisia. Lisäksi yli puolet väestöstä ei ole saanut viranomaisilta tarpeeksi informaatiota. Tulosta tukee se, että yli 60 % Kelan käsittelijöistä pitää tiedotusmateriaalia vaikeaselkoisena. Käsittelijöiden mukaan myös väärinkäytöksiä valvonnassa on parantamisen varaa ja siihen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota.

Kaiken kaikkiaan Kelan työntekijöiden ja väestön mielipiteet väärinkäytöstä ovat samansuuntaisia mutta ryhmien välillä on systemaattisia tasoeroja. Väestö pitää väärinkäytöksiä paljon yleisempänä kuin Kelalaiset. Kelalaiset taas tuomitsevat väärinkäytökset väestöä ankarammin. Molemmat ryhmät ovat hyvin samoilla linjoilla mitä tulee sosiaalietujen väärinkäytösten ehkäisemiseen: enemmän valistusta ja kontrollia!

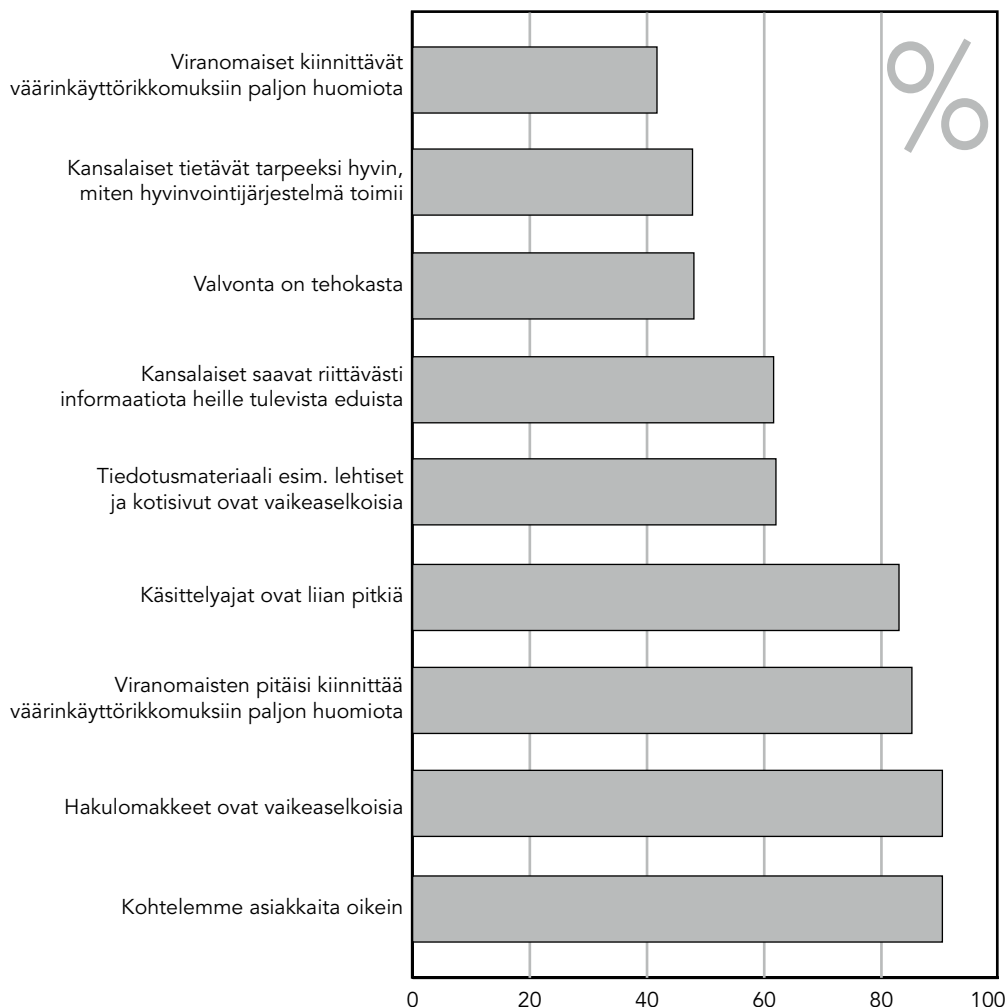
Kelalaisilla (90 %) on vahva usko siihen, että asiakkaita kohdellaan oikein. Sen sijaan kansalaismielipide jättää sosiaaliviranomaisten toiminnalle toivomisen varaa: vain 40 % vastaajista oli sitä mieltä, että asiakkaita kohdellaan oikein.

Julkaistu

Delegationen mot felaktiga utbetalningar (2008) Hur tryggar vi trygghetssystemen i Norden? Rapport 8. Statens offentliga utredningar.

Kuvio 4. Väestön mielipiteet viranomaispalvelusta. Samaa mieltä olevien %-osuus.

Kuvio 5. Kelan käsittelijöiden mielipiteet viranomaispalvelusta. Samaa mieltä olevien %-osuus.

Toimeentulotuen pilkkominen ei auta

■ Loppukesän yhdeksi keskustelun aiheeksi on jälleen noussut toimeentulotuen mahdollinen siirto Kelan hoidettavaksi. Keskustelu on käynnistynyt SATA-komiteassa suunnitelmista toteuttaa työmarkkinatuen, asumistuen ja toimeentulotuen maksatukset yhdestä toimipisteestä. Tavoitteena on, ettei yksikään etuuksilla ja muilla pienillä tuloilla elävä putoa byrokratian aiheuttamaan toimeentuloloukkuun.

Kyse on kansalaisille olennaisen tärkeästä sosiaaliturvasta, jonka maksatuksen on hoidettava ajallaan ja perusoikeuksien mukaisesti. Maksujen toimeenpano ei saa viivästyä systeemin jäykkyyden vuoksi.

Näillä perustein siirtoa on helppo kannattaa. Toimeentulotuessa on kyse kuitenkin muustakin kuin rahasta. Se on olennainen sosiaalityön väline. Siihen liittyy ohjaus ja palvelu, asiakkaan monipuoli-

nen auttaminen ja tukeminen. Kuitenkaan toimeentulotuen käyttäjistä suuri osa ei saa, vaikka tarvitsisi, sosiaalityön tukea ja apua. Osa hakijoista taas tarvitsee ainoastaan rahaa selviytyäkseen arkipäivästä. Tilanteet ovat yksilöllisiä.

Varsinaisen toimeentulotukiriippuvuuden aiheuttaa ensisijaisten etuuksien matala taso ja asumistuen jälkeensä jääneisyys nykypäivän asumisen todellisuudesta. Siksi näen, että nostamalla ensisijaisten tukien tasoa voidaan parhaiten vapauttaa ihmisiä toimeentulotuen piiristä ja mahdollistaa sosiaalityöntekijöiden resurssit oikean sosiaalityön tekemiseen. Tämän pitäisi olla myös SATA-komitean tavoite – toimeentulotukijärjestelmän pilkkominen ei ole ratkaisu asiaan. Tavoitteena on oltava järjestelmän selkeyttäminen, yksinkertaistaminen ja tehostaminen.

Kelan tehtävät ovat

viime vuosina nopeasti laajentuneet. Lapsiperheiden toimeentuloturvasta äitiysavustus, lapsilisät ja lasten kotihoitotuki on siirretty Kelan hoidettavaksi 1990-luvulla. Samalla vuosikymmenellä myös opiskelijoiden opintotuki, sotilasavustus, yleinen asumistuki, työmarkkinatuki ja koulumatkatuki siirrettiin Kelan vastuulle. Juuri on tehty päätös elatustuen maksatuksen siirtämisestä Kelalle. Myös omaishoidon tuen maksatusta Kelan kautta suunnitellaan.

Kelaan perusturvan hoitajana kohdistuu lähivuosina suuria haasteita ja odotuksia. Organisaatio on paineissa eläköitymisen ja uusien tehtävien vuoksi. Lähivuosina Kelasta siirtyä eläkkeelle runsaasti osaavaa henkilökuntaa, joka vie organisaatiosta väistämättä mukanaan myös hiljaista tietoa.

Kelan ja kuntien työnjaon ja roolin täytyy olla meille

kaikille selvä ja kirkas. Kela on tehokas ja tasa-arvoistava maksatuksen hoitaja – juuri siitä syystä niin monet tuet on siirretty Kelan hoidettavaksi. Hyvät toimintakäytännöt ja aito yhteys kuntiin on tärkeää, jotta asiakkaan ja henkilöstön kannalta rakentuu toimiva ja palveleva kokonaisuus. Henkilöstön osaamisen turvaaminen, jaksamisen ja hyvinvoinnin takaaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Sosiaaliturvan uudistamiseen liittyy paineita ja odotuksia monesta suunnasta. Kaikkien tarpeita ei voida toteuttaa, mutta kaikkien tarpeet on hyvä huomioida ja keskusteluttaa. Siinä toivomukseni myös SATA-komitean työhön.

ANNELI KILJUNEN

Kelan valtuutettujen puheenjohtaja, kansanedustaja, johtava sosiaalityöntekijä

Työtön ansaitsisi yksilöllisen tuen

– Ihmisiä houkutellaan työllisyyskursseille, vaikka yleisesti tiedetään, että niistä on apua vain harvalle. On tunnustettava, että Suomeen ei jää kaikkia niitä työpaikkoja, kuten jokin vuosi sitten luulimme, Stakesin tutkija Tuija Kotiranta esittää.

Tutkija Tuija Kotiranta on tarkastellut sosiaalityön väitöskirjassaan aktiivintia työttömän näkökulmasta. Aktiivintin sijaan hän tosin puhuisi vaikkapa työllistymisen tukemisesta.

– Aktiivintumiseen kuuluu omatoimisuus. Siksi työttömän aktiivintia vaatii yksilöllistä apua, kaavamainen palvelu ei riitä, hän kiteyttää.

Kotiranta käyttää väitöskirjansa aiheistona kahta aktiivintikurssia, joilla hän havainnoi osallistujia.

– Minä ja kurssien ohjaajat tulkitsimme, että kurssiesitteissä ei luvattu työtä, mutta työtön lukee toisin. Kun syntynyt toivo menee, putoaa ikään kuin alkua syvemmälle. Itsensä huijatuksi tunteminen on rankkaa, hän kuvailee.

Hän arvioi kurssilla jäävän sanomatta, että kurssi ei takaa työtä. Päälimmäisenä on tsemppaus.

Politiikkaa, ei lääketiedettä!

Tuija Kotirannan mukaan lääketieteellistämisen eli medikaalisointi yksilöllistää työttömyyttä silloinkin, kun ongelmaa pitäisi tarkastella poliittisena kysymyksenä.

Kotiranta teki aikanaan sosiaalipolitiikan gradunsa sosiaalihuollon lääketieteellistamisestä. Hän kertoo lukeneensa silloin suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon historian.

– Lakeihin on alusta alkaen asetettu raja, jolla koetellaan työkykyisyyttä. Yhteiskunnassa on ajateltu, että työkykyisen ei kuulu saada etuja. Edut kuuluvat vain työkyvyttömälle.

Sosiaalipalveluilla pyritään mahdollisimman samanarvoiseen kohteluun, vaikka tapauskohtainen harkinta kysyy yksilöllistä työtettä, joka osaa ottaa huomioon erilaiset elämäntilanteet. Tämä paradoksi kohdataan niin sosiaalityössä kuin kuntoutuksessa.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta on sosiaalihuollon laki, jonka mukaan yli 25-vuotiaita on aktiivintava yli 500 perättäisen työttömyyspäivän jälkeen. Laeilla pyritään oikeudenmukaisuuteen, mutta Kotiranta tietää, että kaavamainen

– Työttömien aktiivintissa on puutteita mutta myös mahdollisuus hyvään. Ei saa olla yksisilmäinen, vaikka asia on latautunut poliittisesti, Tuija Kotiranta miettii.

”Terveiden aikuisten ei kuulu olla jouten.

Jos työkyky ja koulutus eivät riitä, jonkinlaista sosiaalista työllistymistä tarvitaan – ja siitä pitää maksaa jotakin.”

ratkaisu ei ole kaikille paras. Hän kaippa vajaakuntoisen leiman sijaan jonkinlaista vaihtoehtoista erivapausroolia.

– Sosiaalilainsäädäntöä on ajoittain kehitetty vapaamielisesti, mutta aktiivintilaki merkitsee linjan koventumista. Ollisi reilumpaa sanoa ihmiselle, että hänelle ei ole töitä, joten hän saa etuisuuksia. Yhteiskunnan moraalien kannalta vain on helpompi leimata ihmisiä työkyvyttömyiksi, Kotiranta päättee.

Markkinoiden ja työttömyyden väliin

Stakesin yksi tehtävä on välityömarkkinoiden kehittäminen. Tuija Kotiranta käynnisti Jyväskylässä vuonna 2005 Stakesin alueyksikön. Nyt hän on Keski-Suomen välityömarkkinoiden kehittämisohjelmassa suunnittelemassa arviointia, jolla näkisi sosiaalitoimen entisten asiakkaiden tilanteen.

– Puheella välityömarkkinoista tunnustetaan, että kaikki eivät sijoitu avoimille työmarkkinoille, Kotiranta tulkitsee.

Hän paukauttaa, että työmoralaista huolehtiminen on oikea peruste: Terveiden aikuisten ei kuulu olla jouten.

– Jos työkyky ja koulutus eivät riitä, jonkinlaista sosiaalista työllistymistä tarvitaan – ja siitä pitää maksaa jotakin, Kotiranta ehdottaa.

Hän pohtii, että monille työttömille kahdeksan euroa päivässä on pilkantekoa. Jotkut taas pitävät sitä kahdeksaa euroa parempana kuin tyhjää. Palkansaaja ei taju pitkään työttömänä olleen köyhyyttä.

Kotiranta hakee vastausta työttömien yksilöllisestä kohtelusta.

– Pitäisi pystyä paremmin kuulemaan, mitä ihmiset tarvitsevat. Osa ihmisistä pärjää ilman työtä mutta suurin osa ei.

Kotiranta arvostaa palkkatuella työllistymistä yhdistyksiin. Tätä ja työttömien toimintaa ei Suomessa silti juuri ole tutkittu.

– Kun valmisteltiin lakia kuntouttavasta työtoiminnasta, työttömät arvoste-

livat sitä rankasti. Lain tultua työttömien yhdistykset ovat monilla paikkakunnilla puolustaneet sitä, koska he ovat huomanneet aktiivintin oikeudeksi.

Palvelujen vaikuttavuus tärkeintä

Päättäjät puhuvat palvelujen parantamisesta. Tuija Kotirannan mielestä tärkeämpää on selvittää, mihin ja miten palvelut vaikuttavat.

Kotiranta kertoo ohjanneensa tilastotieteen gradua, jossa todettiin, että heikoimmin työllistyivät ihmiset, joille oli tehty aktiivintisuunnitelma.

– Tätä ei työhallinnon urarekisteri kerro, mutta viranomaiset kokevat aktiivintisuunnitelman tekemisen työlääksi. He tekevät sen vain niin sanotusti vaikeimmille tapauksille.

Kotiranta toivoo, että aktiivintia seurattaisiin viiden tai kymmenen vuoden jälkeen. Näin saisi tietoa lain vaikuttavuudesta. Yleensäkin sosiaalialan tiedontuotanto on kehittymätöntä.

Väitöskirjassaan Kotiranta tutki myös aktiivintin toteutumista kahdessa kunnassa.

– Kun seurassimme aktiivintilain toimeenpanoa, vitsailimme, että lain yksi tarkoitus on aktivoita viranomaisia tekemään töitä, ottamaan huonoimmatkin asiakkaat työn kohteiksi. Sosiaali- ja työvoimatoimistoissa on aina liikaa asiakkaita, joten virkailijat valitsevat asiakkaansa, eivätkä perustelut ole julkisia, Kotiranta taustoittaa.

Kritiikistään huolimatta Kotiranta uskoo, että aktiivintista on työttömälle hyötyä. Näyttö vain puuttuu. Hän sanoo saaneensa tutkimuksestaan kiitosta sekä työttömiltä että työntekijöiltä: Joku uskaltaa sanoa.

– Asioiden piilottelu ei ole kenenkään etu. En sano väitöskirjassani yhtään lausetta, jota asian kanssa tekemisissä olleet eivät tietäisi, Kotiranta pelkistää. ■

Linkki väitöskirjaan:

<http://dissertations.jyu.fi/stu-deduc/9789513932503.pdf>

Raija Virtanen on poikansa Villen (28) omaishoitaja. Ville asuu kotona, mutta harjoittelee kerran kuussa asuntolaelämää.

Kela toisi omaishoidon tukeen ennustettavuutta

Jos omaishoidon tuen maksaja olisi kunnan sijasta Kela, tukea saisi varmasti ympäri vuoden ja asuinpaikasta riippumatta. Mutta miten maksajan vaihtuminen vaikuttaisi kunnan haluun järjestää omaishoitajaa tukevia palveluita? Ja miten Kela voi valita tuensaajat?

● Kunnan koko ja sijainti vaikuttavat usein kunnan mahdollisuuteen varata riittävästi rahaa omaishoitoon. Jos omaishoidon tuen maksaisikin kunnan sijaan Kela, alueellinen yhdenvertaisuus lisääntyisi, uskoo Kelan tutkimushallintopäällikkö **Laura Kalliomaa-Puha**.

– Yksilön kannalta eriarvoisuus on ikävää. Toisaalta on kuntia, joissa vanhustenhuolto on järjestetty niin, ettei omaishoittoa ole mielekästä tukea yhtä paljon kuin jossakin toisessa kunnassa, Kalliomaa-Puha jatkaa.

Eroja ei kuitenkaan ole ainoastaan kuntien välillä vaan jopa saman kunnan sisällä. Koska omaishoidon tukeen ei ole subjektiivista oikeutta, jää sitä ilman, jos kunnan kiristu on tyhjentynt jo ennen vuoden loppua. Ennustettavuutta ei ole.

Palvelut tarvitsevat korvamerkinnän

Jos kunta valitsee vanhustenhuollon strategiaksi omaishoidon tukemisen, tulee sen taata omaiselle tukeen kuuluvat palvelut. Kotisairaanhoidon ja -palvelu mahdollistavat monen omaishoitajan jaksamisen sen jälkeen, kun taloudellinen tuki on antanut mahdollisuuden jäädä kotiin hoitamaan rakasta ihmistä.

Laura Kalliomaa-Puha on tutkinut omaishoitotosopimuksia, joissa kunta sitoutuu tukemaan kotihoivaa palveluin ja maksamaan hoivatyöstä palkkion, ja jossa hoitaja sitoutuu hoitamaan hoidettavaa.

– Omaishoidon tukeen liittyvät palvelut ovat monelle rahallista tukea tärkeämpiä. Kun esimerkiksi eläkeläishoitajan toimeentulo on turvattu eläkkeellä, juuri palvelut voivat antaa hänelle todellisen mahdollisuuden jäädä kotiin.

Kalliomaa-Puha uskoo, että vaikka omaishoidon tuen maksaminen siirtyisi Kelan harteille, palveluiden tuottaminen jäisi edelleen kuntien vastuulle.

– Jos omaishoidon tuen rahoitus siirrettäisiin kuntien budjetista valtion budjettiin, kunnilla olisi mahdollisuus parantaa palvelutasoaan. Omaishoidon tuen osuus budjetista tulisi tosin korvamerkitä, jotta se ei katoaisi muualle, Kalliomaa-Puha pohtii.

Palveluiden tason mahdollinen paraneminen ilahduttaa jo nyt Laura Kalliomaa-Puhaa, mutta hän muistuttaa, että myös palveluiden laadusta ja sopivuudesta on oltava

huolissaan etenkin silloin, kun niitä ostetaan vapailta markkinoilta esimerkiksi palvelusetelien avulla.

– Kuka valvoo palveluiden laatua? Emme voi sysätä sitä käyttäjien vastuulle. Varsinkaan huonokuntoinen, dementoitunut vanhus tai kehitysvammaisen lapsi ei voi olla palveluiden laadusta vastuussa, vaikka omaishoito osittain toimisikin markkinamekanismien ehdoilla.

Päähenkilö jää useimmiten huomiotta

Valvonnan lisäksi Kalliomaa-Puhaa mietittyy, millä kriteereillä Kela valitsisi tuen saajat. Tällä hetkellä omaishoidon tuen kriteerit tunnistavat huonosti esimerkiksi psyykkisesti sairaiden hoivatarpeita.

– Kelan voisi olla vaikea arvioida tuen tarvitsijoiden kuntoa. En usko, että meiltä löytyisi sellaista kentän tuntemusta kuin kuntien sosiaalityöntekijöiltä. Ja me tuskin voisimme aloittaa kotikäyntejä.

– Omaishoidon tukijärjestelmän pitäisi varmistaa varsinaisen päähenkilön, hoidettavan, kuuleminen, kun tuen maksamisesta päätetään. Esimerkiksi kotiin si-
dottu liikuntakyvytön hoidettava ei pääse asioimaan Kelan tiskille. Silloin hoidettavan ääni jäisi kuulumattomiin.

– On myös mahdollista, että kotihoito ei sovi kaikille, eivätkä kaikki kodit sovi hoitopaikoiksi. Olemme sokeutuneet ihanteen edessä, ja luulemme, että kotihoito on parasta, vaikka joka kymmenes vanhus on kaltoinkohdeltu, Kalliomaa-Puha pohtii.

– Perheen tilanteen tarkkaileminen ja hoidettavan kuuleminen olisivat ensiarvoisen tärkeitä, mutta miten huomioida huonokuntoisen, dementoituneen vanhuksen tai vaikeasti kehitysvammaisen lapsen mielipide?

Kela toisi jatkuvuutta

Kalliomaa-Puhan mukaan on selvää, ettei Kela voisi olla yksin vastuussa koko omaishoidon tuen järjestelmästä. Hän jopa pelkää, että prosessi monimutkaistuu entisestään Kelan myötä. – Kelan mukaan tuleminen tarkoittaa neuvottelutahojen lisääntymistä yhdellä. Monimutkaistaako se liikaa prosessia? Onko siitä vastaavaa hyötyä perheille?

– Mitä enemmän prosessi monimutkaistuu, sitä suurempi todennäköisyys on menettää mahdollisuus aitoon neuvot-

Kuva Youta Aunola

Laura Kallioma-Puha tutki väitöskirjassaan omaishoitotosopimuksia.

teluun ja ihmisen kohtaamiseen ja sen myötä palvelujen räätälöintiin kunkin perheen todellisten yksilöllisten tarpeiden mukaan, hän jatkaa.

Omaishoitajien yhdistykset odottavat omaishoidon tuen luotettavuuden ja enustettavuuden lisääntyvän Kelan myötä. Budjetti- ja määrärahasidonnaisuuden

vuoksi tuki on poukkoileva. Ehdot saattavat muuttua jopa kesken vuoden, vaikka perheen tilanne pysyy ennallaan. Sairaalan, vanhuksen tai vammaisen hoitaminen on jo itsessään yllätyksiä täynnä, eikä perheissä kaivattaisi järjestelmän tuottamaa lisäjännitystä. ■

Omaishoidon tuki

- Kunta voi maksaa vanhusta, sairasta tai vammaista kotona hoitavalle omaiselle omaishoidon tukea.
- Lisäksi kunnan tulee järjestää hoidon tukemiseksi tarpeellisia sosiaali- ja terveyspalveluja.
- Tukea haetaan hoidettavan kunnan sosiaalitoimistosta.
- Kunnan ja hoitajan tulee tehdä hoidosta sopimus, johon liittyy hoito- ja palvelusuunnitelma.
- Alin hoitopalkkio on vähintään 317,22 euroa kuukaudessa.
- Lyhytaikaisessa, raskaassa omaishoitotilanteessa palkkio on vähintään 634,43 euroa kuukaudessa.
- Hoitopalkkio on veronalaista tuloa.
- Kunnan kanssa sopimuksen tehneelle hoitajalle kertyy työstään eläkettä, jos hän ei ole jo eläkkeellä.
- Omaishoidon tuen saajalla on oikeus saada vähintään kolme vapaapäivä sel-
laista kuukautta kohti, jonka aikana hoitotyö on erittäin sitovaa.
- Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä vapaan ajaksi.

Lyhytaikaisesta laitoshoidosta voi kotiutua työläämpi hoidettava

■ Suuri osa vanhusta kotona hoitavista omaishoitajista tarvitsee lyhytaikaisen laitoshoidon hoitojaksoja, jotta he selviytyvät tehtävästään. Omaishoitajien mukaan hoitojaksot auttavat heitä arkielämän sujumisessa ja vapauttavat hetkeksi hoitovastuusta.

– Hoitojakson sisältö ei kuitenkaan aina vastaa sille asetettuja odotuksia. Hoitojaksolta kotiutuva hoidettava on silloin jopa tilapäisesti työläämpi hoitaa kotona, toteaa **Sirpa Salin** Tampereen yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan.

Hoitotyön alaan kuuluvan väitöstutkimuksen kohteena olivat omaishoitajat, jotka pitävät huolta ikääntyneestä perheenjäsenestä ja käyttävät säännöllisesti lyhytaikaisen laitoshoidon palvelua kotona selviytymisen tukena. Toisena kohderyhmänä oli lyhytaikaiseen laitoshoittoon erikoistuneiden osastojen hoitohenkilökunta.

Omaishoitajista osa haluaa, että hoidettava on kotona niin pitkään kuin mahdollista, osa kokee kotihoidon pakkona, koska muuta vaihtoehtoa ei ole. Silloin, kun hoidettava on hoitojaksolla, omaishoitajan tunteet vaihtelevat yksinäisyyden ja syyllisyyden kokemuksista huojennukseen. Lyhytaikaisen laitoshoidon hoitohenkilökunta jää lähes puolelle omaishoitajista melko tuntemattomaksi. Yhteistyösuhde hoitajan ja omaishoitajan välillä edellyttää molemmilta osapuolilta aktiivisuutta.

Hoitajien mukaan he eivät läheskään aina tiedä tarpeeksi perheen kotitilanteesta, joten he toivovat mahdollisuutta käydä kotikäynnillä. Hoitojakson tavoitteet on helpompi asettaa silloin, kun tiedetään millaiseen ympäristöön hoidettava kunnoutetaan.

Salinin tutkimus osoitti, että lyhytaikaisessa laitoshoidossa potilaan koko perhe on asiakas, jonka hyvinvointi on tärkeää onnistuneen kotihoidon jatkumisen turvaamiseksi. Hoitojaksolle tulo- ja kotiinlähdevaihetta tulisi kehittää hyvin suunnitelluiksi omaishoitajan, hoidettavan ja hoitajan kohtaamiseksi, jossa koti- ja laitosjaksot nivotaan toisiinsa perheen kannalta mielekkääksi kokonaisuudeksi. ●

Kotona asuminen ahdistaa haurasta vanhusta

■ Ikääntyneen ihmisen pitää saada asua kotonaan mahdollisimman pitkään. Näin linjataan esimerkiksi alkuvuodesta ilmestyneessä STM:n ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa.

– Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan hyvää tarkoittava linjaus mahdollisimman pitkään jatkuvasta kotona asumisesta on tuonut monen ikääntyneen ihmisen ja heidän omaistensa elämään pelon ja ahdistuksen, **Satu Ylinen** arvioi tuoreessa väitöskirjassaan, joka tarkastettiin kesäkuussa Kuopion yliopistossa.

Sosiaalityön alaan kuuluvaa tutkimusta varten kerättiin tietoa muun muassa hauraiden ja huonokuntoisten vanhojen

ihmisten elämää läheltä seuraavilta sosiaalityöntekijöiltä.

Tutkimuksessa he kertovat ikäikäistä ihmisistä, joita 'pompo-tellaan' toistuvasti hoitolaitoksen ja kodin ja erilaisten hoitolaitosten välillä. Paikasta toiseen siirtyminen on sekä fyysisesti että psyykkisesti erittäin raskasta vanhukselle. Se on sitä myös ikääntyneiden omaisille ja omaishoitajille, jotka itsekin ovat usein ikäikäitä ja huonokuntoisia.

Sosiaalityöntekijät kertovat myös ikäikäistä ihmisistä, jotka kotiutetaan vastoin heidän omia ja vastoin heitä hoitavien omaisten toiveita. Kotiuttaminen tapahtuu, vaikka vanha ihminen kertoo olevansa pelokas ja niin huonokuntoinen, ettei pärjää kotona.

Ylisen mukaan tutkimus osoittaa, että nykyinen vanhus-huolto perustuu osittain siihen, että ikääntyneitä ihmisiä "pakkokotiutetaan" ja omaiset laitetaan "pakkohoitamaan" heitä. Tilannetta pahentaa se, että sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan kotiin annettavien palvelujen määrä on pikemmin niukentunut kuin lisääntynyt.

– Hyvää tarkoittavasta ihmisen voimavarojen esiin nostamista korostavasta lähtökohdasta on tullut keino, jolla legitimoidaan auttamiseen ja tukemiseen suunnattujen resurssien pienentäminen. Tällaisen suuntauksen muuttamiseksi sosiaalityöntekijät on saatava vahvemmin mukaan vanhuspoliittiseen päätöksentekoon sekä alueellisesti että valtakunnallisesti. ●

Halpa alkoholi lisää huono-osaisten kuolleisuutta

■ Suomessa vuonna 2004 toteutunut alkoholin hinnanalennus ei ole lisännyt kuolleisuutta tasaisesti kaikissa väestöryhmissä. Alkoholikuolleisuus kasvoi erityisesti huono-osailla, ja alkoholikuolleisuuden lisäys johtui pääosin suurkulutuksesta johtuvasta alkoholitautikuolleisuuden kasvusta.

Tiedot käyvät ilmi kansainvälisessä American Journal of Epidemiology-tiedelehdessä vastikään julkaistusta tutkimuksesta, jonka ovat tehneet Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkijat **Kimmo Herttua** ja **Pekka Martikainen** sekä tutkija **Pia Mäkelä** Stakesista.

Alkoholikuolleisuus kasvoi kahdessa vuodessa hinnanalennuksen jälkeen miehillä 16 % ja naisilla 31 %. Suurin osa lisäyksestä johtui kroonisista alkoholitaudeista, erityisesti maksasairauksista. Työikäisillä alkoholikuolleisuuden kasvu kohdistui työttömiin ja varhaiseläkeläisiin sekä matalan sosioekonomisen aseman omaaviin. Työssäkäyvillä ja alle 35-vuotiailla alkoholikuolleisuus ei kasvanut.

Tulokset perustuvat 15 vuotta täyttäneiden suomalaisten työssäkäyntiin ja sosioekonomiseen asemaan liittyviä tietoja kuolemansyytietoja yhdistäviin aineistoihin. Alkoholikuolemiin laskettiin mukaan alkoholisairauksien ja -myrkytysten lisäksi myös kuolemat, joissa alkoholi oli osallisena. Näitä ovat esimerkiksi humalassa tapahtuneet tapaturmaiset ja väkivaltaiset kuolemat sekä alkoholin käyttöön liittyvät sydänperäiset kuolemat. ●

Juttusarjassa esitellään Kelan kuusi palvelukanavaa. Vuorossa on sähköinen asiointi.

Piirros Juho Juntunen

Sosiaaliturva sähköistyy

Monia sosiaaliturvaetuuksia voi jo hakea internetissä. Verkossa tehdyt hakemukset säästävät aikaa, vaivaa ja paperia sekä asiakkaalta että Kelalta.

Asiakkaat ovat jo useamman vuoden ajan voineet hakea, palauttaa ja perua etuuksia sekä katsoa omia tietojaan Kelan sähköisessä asiointipalvelussa, johon kirjaututaan verkkopankin tunnuk-silla tai sähköisellä henkilökortilla. Kuu-kausittain noin 170 000 ihmistä kirjau-tuu palveluun Kelan internetsivuilla.

Kelan tietohallinto-osaston osasto-päällikkö **Veikko Hytönen** kertoo, että sähköistä tunnistautumista alettiin kehit-tää vuonna 2003 yhdessä verottajan ja silloisen työministeriön kanssa.

– Aikamme odotimme, että julkiselle puolelle syntyisi yhteinen tunnistautu-mispalvelu valtion toimesta. Kun sitä ei tullut, päätimme luoda palvelun itse.

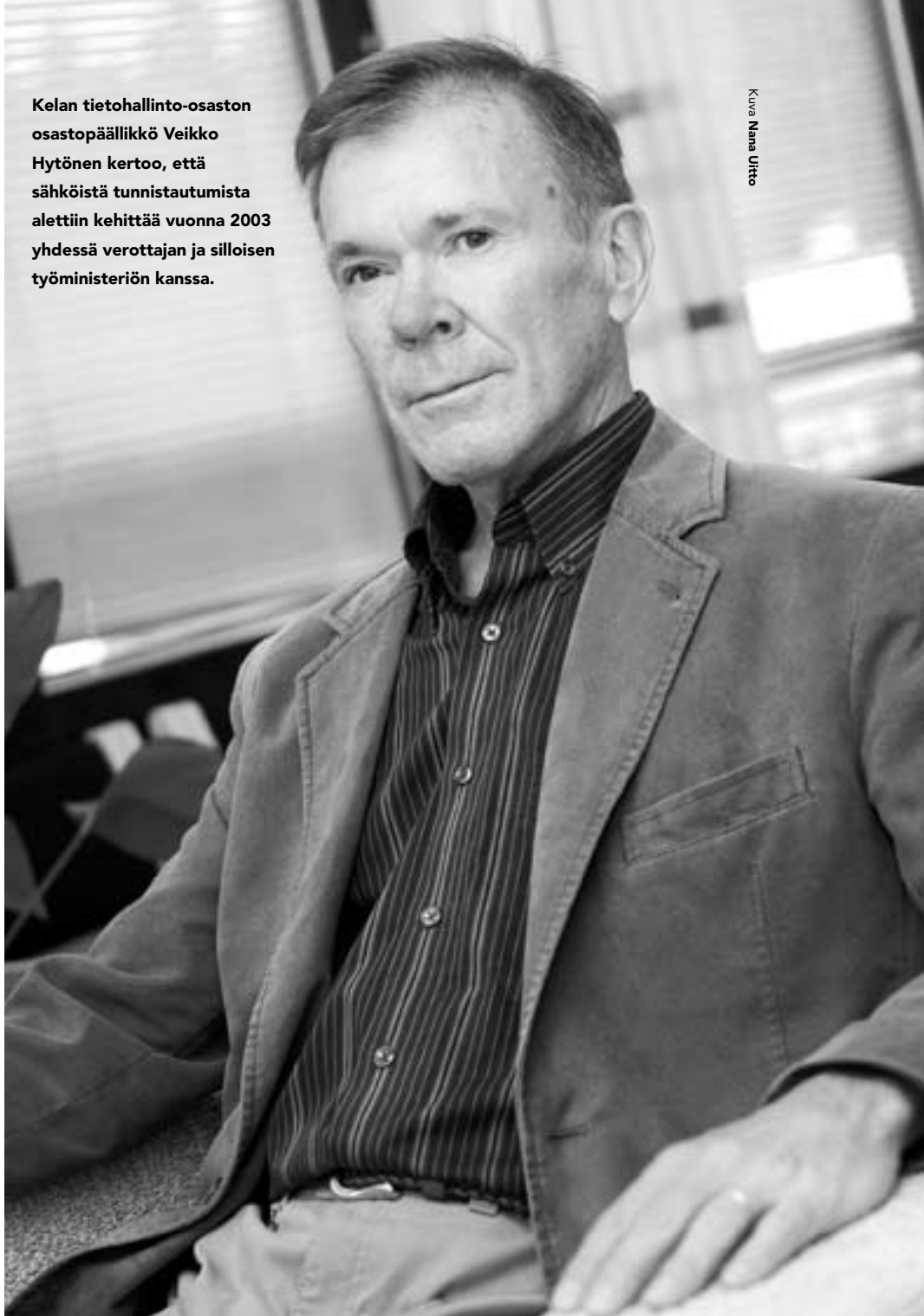
Verkossa varmemmin oikein

Tammikuussa 2004 avattiin Kelan ensim-mäinen sähköinen palvelu, opintotuen omien tietojen kysely. Opintotuki onkin ollut keihäänkärkenä, kun Kela on ke-hittänyt sähköistä asiointia. Opintotuki-kuukausien peruutuksista, palautuksista ja takaisinmaksuista jo yli 80 % tehdään verkossa.

– Ahkerimpia asiointipalvelun käyttä-jä ovat juuri opiskelijat ja nuoret yleensä. Mutta myös iäkkäämmät ihmiset käyttä-vät palvelua, ja siksi kansaneläkettäkin voi hakea sähköisesti, Hytönen kertoo.

Selvää kasvupotentiaalia on hänen mielestään muun muassa työttömyys-

Kelan tietohallinto-osaston osastopäällikkö **Veikko Hytönen** kertoo, että sähköistä tunnistautumista alettiin kehittää vuonna 2003 yhdessä verottajan ja silloisen työministeriön kanssa.

Kuva: Nana Utto

turvan sähköisissä palveluissa, joissa par-haimmillaan noin 20 % asioista hoide-taan tällä hetkellä verkossa.

Hytönen on tyytyväinen siihen, että Kela on valinnut ”maanläheisen lähes-tymistavan” sähköiseen asiointiin. Säh-köiset palvelut vastaavat pitkälti pape-riin perustuvia palveluita, ja siksi niihin siirtyminen on helppoa. Hakemuksen tekeminen verkossa on kuitenkin pape-riromakkeen täyttöä helpompaa: ohjelma

ohjaa asiakasta eteenpäin ja kysyy vain käsittelyssä kulloinkin tarvittavat tiedot, jotka myös tarkistetaan samalla. Hake-mus menee varmemmin kerralla oikein, eikä lisäselvityskierroksia tarvita, mikä nopeuttaa etuuden myöntämistä ratkai-sevasti.

– Jos on täyttänyt tukihakemuksen paperilla, osaa sen täyttää varmasti sähköisestikin, vakuuttaa Hytönen.

Kelalta kysytään usein, miksi vanhemmat eivät näe lastensa tietoja asiointipalvelussa.

Teknisesti monikin etuusratkaisu voitaisiin tehdä ilman asiakkaan hakemusta jo nyt.

Automaattiratkaisuja ilman hakemusta

Tällä hetkellä Kelasta voi hakea sähköisesti opintotuen lisäksi mm. vanhempainrahoja, lapsilisää ja sairauspäivärahaa. Veikko Hytönen kertoo, että etuus soveltuu erittäin hyvin sähköisesti haettavaksi, kun sillä on runsaasti käyttöpotentiaalia ja palvelu on toteutettavissa sähköisenä alusta loppuun. Näin ei vielä ole kaikissa

etuusasioissa.

– Monissa etuuksissa on vielä ongelmana, että kaikki tarpeellinen tieto ei ole vaihdettavissa sähköisessä muodossa eri viranomaisten välillä. Silloin voidaan tarvita paperilomakkeita, Hytönen muistuttaa.

Kelan tavoite on, että vuoteen 2010 mennessä verkossa ovat kaikki ne etuudet, jotka soveltuvat sähköiseen asiointiin. Pitkän aikavälin tavoite on etuuspro-

sessien mahdollisimman pitkälle viety automatisointi.

– Kelan etuushan on kiinni elämäntilanteesta, siitä, onko ihminen terve vai sairas, työtön vai työssä, vanha vai nuori. Kaikki elämäntilannetta kuvaavat tiedot ovat ennen pitkää sähköisessä muodossa, suurin osa jo onkin. Jatkossa olisi mahdollista selvittää asiakkaan elämäntilanne luotettavasti ja tietoturvallisesti tietojärjestelmien toimesta ja myöntää etuus

Gallup: Hoidatko Kela-asioita verkossa?

Kelan sähköisiä asiointipalveluja esiteltiin elokuussa Farmari-maatalousnäyttelyssä. Kysyimme asiakkailta:

1. Oletko käyttänyt Kelan sähköistä asiointipalvelua?
2. Miltä palvelu vaikutti – oliko asiointi helppoa?
3. Aiotko käyttää Kelan tai muiden viranomaisten palveluita verkossa tulevaisuudessa?

Marko Majaniemi ja Sofia, Lahti

1. En ole käyttänyt aikaisemmin, tutustuin palveluun nyt ensimmäistä kertaa.
2. Käyttö oli yksinkertaista ja asiallista.
3. Minulla on verkkopankin tunnukset, eli jos Kela-asiat tulevat ajankohtaisiksi, mahdollisesti voisin hoitaa niitä internetin kautta.

Matilda Kauppi, Hollola

1. En ole käyttänyt sähköistä asiointipalvelua, vaikka muuten olen käyttänyt Kelan internetsivuja ahkerasti opiskeluun ja lapsiperheiden tukiin liittyvissä asioissa.
2. –
3. Verotukseen liittyviä asioita olen hoitanut netissä. Käyttäisin eri viranomaisten verkkopalveluja vielä enemmän, jos niitä olisi. Olen aina virastoaikana töissä, enkä pääse helposti hoitamaan asioita paikan päälle.

Antti-Jussi Vuotikka, Oulu

1. Olen käyttänyt lapsiperheen arkeen liittyvissä asioissa. Olen katsonut sähköisestä asiointipalvelusta, mitä tietoja siellä itsestä näkyy.
2. Asiointi oli suhteellisen helppoa, minulla ei ollut ongelmia.
3. Aion kyllä, verottajan sivuilla olen jo käynyt katsomassa omia tietojani.

ilman asiakkaan tekemää hakemusta, Hytönen pohtii tulevaisuutta.

Hytösen mukaan tähän tarvitaan uutta ajattelua ja lainsäädännön kehittämistä sekä ennen muuta luottamuksen vahvistamista tietojärjestelmien turvallisuuteen ja toimivuuteen. Teknisesti monikin etuusratkaisu voitaisiin tehdä ilman asiakkaan hakemusta jo nyt.

– Jos hakematta myöntäminen on liian kova juttu tässä vaiheessa, ehkä sen sijaan Kela voisi jatkossa lähettää automaattisesti ehdotuksen niistä etuuksista, joihin ihmisellä tietojen perusteella näyttäisi olevan oikeus.

Turvallisesti tunnistauneena

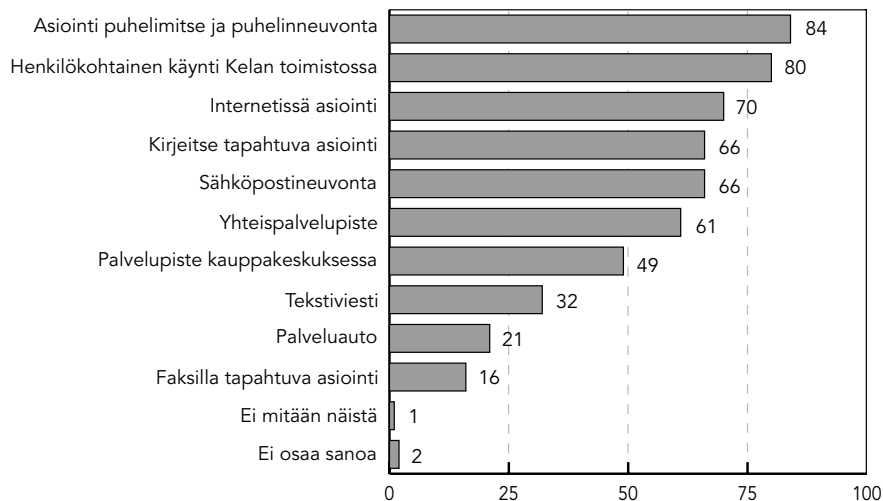
Veikko Hytönen korostaa, että verkossa voi asioida turvallisesti mielin. Omia tietojaan voi katsoa vain asianomainen

henkilö itse, ja palvelun käyttö onnistuu vain omia pankkitunnuksia tai sähköistä henkilökorttia ja salasanaa käyttäen. Kela käyttää verkkopalveluissaan uusia, turvalliseksi todettuja tekniikoita ja ohjelmistojia, ja palveluiden toimivuutta ja tietoturvan pitävyyttä testataan säännöllisesti.

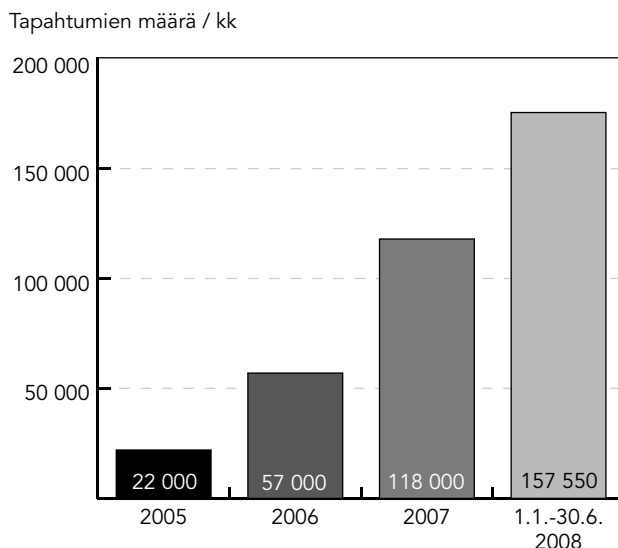
Kehitystarpeitakin toki löytyy. Kelalta kysytään esimerkiksi usein, miksi vanhemmat eivät näe lastensa tietoja asiointipalvelussa.

– Tämä on yksi selkeä kehittämiskohde. Toistaiseksi palvelussa näkyvät ainoastaan sen henkilön tiedot, jonka tunnuksilla on kirjaututtu sisään. Mutta on selvää, ettei kaikilla henkilöillä, esimerkiksi lapsilla, ole verkkopankkitunnuksia. Palvelua pitää pystyä laajentamaan ja kehittämään turvallisuudesta tinkimättä, Hytönen sanoo. ■

Mitä palveluita käyttäisi, jos ne olisivat saatavilla (%)

Tunnistus.fi tapahtumien määrä Kelan verkkopalveluissa

Yhä useampi haluaa asioida verkossa

■ TNS Gallupin keväällä 2008 Kelalle tekemässä tutkimuksessa selvisi, että ihmisten kiinnostus sähköiseen asiointiin on lisääntynyt. Kun vuonna 2003 puolet vastaajista ilmoitti olevansa halukas käyttämään internetiasiointia, oli prosenttiosuus tämän vuoden tutkimuksessa jo 70. Internetasiointi oli kolmanneksi suosituin puhelinpalvelun (84 %) ja toimistoasioinnin (80 %) jälkeen.

Tutkimusaineisto kerättiin puhelinhaastatteluina keväällä 2008. Haastatteluja tehtiin yhteensä 1000.

Tutkimuksen mukaan valtaosa alle 65-vuotiaista on kiinnostunut internetiasioinnista. Eniten kiinnostuneita löytyy nuorista: 25–34-vuotiaista lähes kaikki vastanneet käyttäisivät internetiä Kela-asioiden hoitamiseen. Luvut olivat korkealla myös 35–49-vuotiaiden (80 %) ja 50–64-vuotiaiden (59 %) keskuudessa. Ainoastaan yli 64-vuotiaat suhtautuvat asiaan laimeammin: 27 % haluaisi hoitaa Kela-asioitaan sähköisesti.

län lisäksi koulutus ja tulotaso vaikuttavat verkkoasioinnin kiinnostavuuteen: internetissä asioitaan hoitaisi mieluiten ylioppilas- tai korkeakoulututkinnon suorittanut, työssä käyvä pääkaupunkiseutulainen, joka tienaa yli 40 000 euroa vuodessa. Puolue-taustallakin on vaikutusta: kokoomuksen ja vihreiden kannattajat haluavat innokkaimmin verkkoon.

Tutkimuksessa kysyttiin, mitä asioita ihmiset haluaisivat internetissä hoitaa. Etuuksien haku, muutostietojen ilmoittaminen, omatoiminen etuuden laskentapalvelu ja ajanvaraus toimistoon internetin kautta kiinnostivat lähes kaikkia vastaajia. ●

- Tavoite on vihdoin saavutettu,
toiminnanjohtaja Eeva Rantala iloitsee.

Yhä useampi tutkija työskentelee apurahojen turvin. Toimeentulon niukkuuden vuoksi moni tutkija on myös harkinnut alan vaihtoa. Ensi vuonna apurahalla työskentelevien sosiaaliturva kuitenkin kohenee, kun heistä tulee MYEL-vakuutettuja.

■ TEKSTI MARJUT REIVILÄ

● Apurahalla työskentelevien sosiaaliturvan on määrä selkiytyä ensi vuoden alussa, jolloin astuu voimaan hallituksen kesäkuussa eduskunnalle jättämä lakiesitys maatalousyrittäjien eläkelain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Tieteentekijöiden liiton toiminnanjohtaja **Eeva Rantala** pitää lakiuudistusta tervetulleena.

– Vaikka apurahansaajien onkin ollut hiukan vaikea ymmärtää verrannollisuutensa maatalousyrittäjiin ja se, että he joutuvat maksamaan samanlaista eläkevakuutusmaksua kuin he, hän toteaa.

– Hallitus kuitenkin päätyi tähän järjestelyyn, koska sosiaaliturva on teknisesti ja taloudellisesti helpoin hoitaa näin, apurahalla työskentelevät pääsevät myös työtaturmavakuutuksen piiriin, mikä ei YEL-vakuutettuna olisi käynyt päinsä.

Ensi vuoden alusta apurahansaajat ovat siis oikeutettuja MYEL:n mukaiseen lakisääteiseen eläketurvaan, kuntoutustuksiin ja ryhmähenkivakuutukseen ja myös ansiosidonnaiseen sairaus-, äitiys- ja vanhempainrahaan.

Apurahan saaja voi olla MYEL-vakuutettu ulkomaillakin

Apurahoilla tehdään yhä suurempi osa jatkotutkinnoista ja tutkimuksesta. Tieteentekijöiden liitto on yliopistojen ja tutkimuslaitosten akateemisten asiantuntijoiden ammattijärjestö, jonka jäsenistä noin 500 on apurahan saajia. Liiton jäsenkunnasta 80 % on tehnyt tutkimusta apurahan turvin jossain uransa vaiheessa.

– Valtaosa apurahansaajista on jonkin työttömyyskassan jäseniä ja saanut palkkatuloja ennen apurahakauttaan ja on siten työttömäksi joutuessaan oikeutettu tuloihinsa perustuvaan ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan, Rantala

toteaa.

Jatkossa työttömyysturvan piiriin pääsevät myös ne apurahansaajat, joilla ei työssälöön perusteella ole oikeutta työttömyyspäivärahaan. He saavat työmarkkinatukea ilman tarveharkintaa 130 ensimmäisen työttömyyspäivän ajan, kunhan ovat olleet yhteensä kaksi vuotta MYEL-vakuutettuna apurahansaajana. Kahden vuoden vakuutus aika voi kertyä useammasta eripituisesta pätkästä työttömyyttä edeltävien neljän vuoden aikana.

– Näin ollen myös ulkomaalainen, Suomessa asuva apurahansaaja, joka muutenkin kuuluu meikäläisen sosiaaliturvan piiriin, on oikeutettu työmarkkinatukeen.

– Myös ulkomaille lähtevä suomalainen apurahansaaja voi tietysti edellytyksin pysyä Suomen sosiaaliturvan piirissä kymmenen vuotta ulkomailla asuessaan. Tällöin hän on MYEL-vakuutettuna samojen sosiaaliturvaetuksien piirissä kuin kotimaassa apurahan turvin työskenteleväkin, Rantala toteaa.

Eläkevakuutusmaksu voi yllättää

Lakimuutoksien taustalla on Rantalan mukaan siirtymisemme luovaan talouden sekä luovien alojen kasvu ja globalisaation voimistuminen.

– Hallitusohjelmaan on kirjattu apurahansaajien sosiaaliturvan ja työttömyysturvan parantaminen, ja vihdoin monien vuosien tavoite on toteutumassa.

Jollekin apurahansaajille parannukseen liittyvä lakisääteinen vakuutusmaksu saattaa tulla yllätyksenä. Tähän mennessä apurahansaajien eläkevakuuttaminen on ollut vapaaehtoista mutta vuoden vaihteesta alkaen se on lakisääteistä eli pakollista. Maksun suuruus on 14 % apurahasta.

Tyypillisin apurahakausi kestää vä-

Apurahan saajien eläkevakuuttaminen tulee lakisääteiseksi

hintään vuoden mutta alle kolme vuotta. Tähän saakka apuraha on ollut verotonta 1 320 euroon kuukaudessa asti. Eläkevakuutusmaksun vuoksi verovapauden rajaa on tarkoitus korottaa 1 525 euroon kuukaudessa.

– Kuitenkin 18 300 euron vuosittainen apuraha on pieni, varsinkin jos saajalla on perhettä. Niinpä verottomien apurahojen määrää sinänsä pitäisi nostaa, Rantala sanoo.

Tieteentekijät harkitsevat uran vaihtoa

Yli puolet tieteentekijöistä onkin harkinnut uran vaihtamista ja joka seitsemäs niin on tehnytkin. Naiset ovat vaihtaneet uraansa selvästi miehiä innokkaammin.

Alle neljä kuukautta apurahaa saavat henkilöt eivät tulevaisuudessa kuulu vakuutuksen piiriin. He ovat ongelmallinen ryhmä. Rantala toivoo, etteivät apu-

rahoja myöntävät säätiöt rupea keinotekomaan tällä pykälällä.

– Suuret säätiöt tällaiseen tuskin ryhtyvät, joten toivon myös pienten säätiöiden toimivan asiallisesti, vaikka ne joutuvat tekemään työtä apurahan myöntämisestä ilmoittaessaan. Apurahansaajien toimeentulo on kuitenkin niukkaa ja käteen jäävä osuus varsin pieni, Rantala muistuttaa. ■

– Hintojen, kuten ruoan hinnan nousu, syö apurahan korotusta, tutkija Ilkka Luoto harmittelee.

15 vuotta työuraa apurahojen turvin

■ Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa työskentelevän tutkija **Ilkka Luodon** mukaan apurahansaajien sosiaaliturvaa kohentava lakimuutos on varsin tervetullut. Hän on työskennellyt apurahojen turvin ja erilaisissa projekteissa vuodesta 1993. Tätä kirjoitettaessa semioottista maantiedettä käsittelevä väitöskirja on esitarkastusvaiheessa.

– Tutkimukseni on kulttuurimaantiedettä ja selvittää paikan ja kielen tekstuaalisuuden filosofiaa, kuten paikan ilmenemistä mainos- ja markkinointipuheissa, Luoto kertoo.

Hän on uransa aikana saanut apurahoja eripituisiksi jaksoiksi, muutamasta kuukaudesta vuoteen tai pariin.

– On nurinkurista, että vakavasti tiedettä tekevä ei tahdo löytyä maksumiehiä mutta yksityissektorilla työtään kehittävä tavataan palkita, Luoto toteaa.

Hän on apurahakausinaan kärsinyt heikentyneestä sosiaali- ja terveysturvasta. Tämä koskee esim. työterveyshuollon palveluja.

– Jouduin hakemaan julkisen sektorin terveydenhuoltopalveluita, kun hieman koholla ollutta verenpainettani piti seurata.

Työttömyyttä hän ei onnekseen ole kokenut mutta sanoo kilpailun apurahoista olevan kovaa. Itse on oltava aktiivinen koko ajan niitä hakeakseen.

– Siinä on auttanut hyvä ohjaaja, hän sanoo.

Yliopiston tulisi kuitenkin hänen mielestään kannustaa ja auttaa käytännössä apurahansaajia nykyistä enemmän esimerkiksi virkauran luomiseksi nykyistä aiemmin.

Luoto on itse siirtänyt reilun 1 300 euron kuukausittaisesta apurahasummastaan muutaman sata euroa osakkeisiin.

– Niihin en sitten ole kajonnut, sillä ne ovat eläkesäästöäni. Ensi vuoden alusta vastaavat eurot tulevat sitten menemään eläkevakuutusmaksuun. MYEL-vakuuttaminen on hyvä idea, kunhan apurahojen nettomäärä ei laske.

– Kuitenkin eläkevakuutusmaksun suorittamisen jälkeen käteen jäävä apuraha on hyvin pieni, eritoten nyt kun hinnat näyttävät nousevan kaiken aikaa, Luoto pohtii. ●

Kuva Anne Yrjänä

Opintorahoihin korotus, opintolainan suosio laskussa

■ Noin 225 000 opiskelijaa sai tänä syksynä opintotukeensa kauan kaivatun korotuksen. Edellisen kerran opintorahoja korotettiin 1990-luvun alkupuoliskolla.

Itsenäisesti asuvan korkeakouluopiskelijan opintorahan enimmäismäärä on nyt 298 euroa kuukaudessa ja muussa oppilaitoksessa opiskelevan 246 euroa kuukaudessa. Korotus on vähintään 15 prosenttia, pienemmissä opintorahoissa vähintään 16 euroa ja enimmillään 39 euroa kuukaudessa.

Opintotuen yhteenlaskettu enimmäismäärä on nyt korkeakouluopiskelijoilla 799,60 euroa kuukaudessa ja muilla opiskelijoilla 747,60 euroa kuukaudessa. Yhteismäärästä on opintolainaa 300 euroa ja asumislisää 201,60 euroa kuukaudessa. Asumislisää saavien keskimääräinen vuokra on hieman yli 300 euroa kuukaudessa.

Opintolainan käyttö ei ole 2000-luvun aikana yleistynyt. Lainatakausta hakee vain 40 prosenttia opintotuen saajista. Lukuvuodelle 2008–2009 haettujen takauspäätösten määrä pieneni noin tuhannella viimevuotisesta. ●

Verkkoasiointi vähentää opintotuen ruuhkia

■ Kela otti toukokuussa käyttöön opintotuen sähköisen hakemuksen. Verkkoasioinnin odotetaan helpottavan opintotukihakemusten ruuhkautumista.

Opintotukihakemuksia tuli viime vuonna Kelaan noin 340 000. Eniten opintotukihakemuksia jätetään elokuussa, mutta myös syys- ja lokakuu ovat vilkkaita hakukuukausia.

Syksyn hakumäärät näkyvät myös käsittelyajoissa. Käsitteilyaika on normaalia pidempi syys-lokakuussa. Uusi sähköinen hakemus nopeuttaa ratkaisutyötä ja siksi sen odotetaan helpottavan opintotukihakemusten ruuhkautumista.

– Tiedot saadaan Kelaan valmiiksi sähköisessä muodossa. Palvelu myös kysyy vain tarvittavia tietoja ja tarkistaa, että kaikkiin pakollisiin kysymyksiin on vastattu, kertoo Kelan opintotukiryhmän suunnittelija **Jouni Parkkonen**.

Kelan asiointipalvelu tarjoaa opiskelijalle kattavan verkko-palvelun, sillä hakemusten lisäksi opiskelija voi jo palauttaa, perua ja lakkauttaa opintotuen sähköisesti. Opiskelija voi myös tarkistaa asiointipalvelusta, paljonko opintotukea hän on nostonut ja mikä on tulo-raja ansioille. ●

Opiskelijan asumislisä ei enää jatkossa riipu puolison tuloista

■ Hallitus on sopinut syksyn budjettiriihessään, että opintotuen asumislisässä luovutettiin tuloharkinnasta puolison tulojen perusteella. Avo- tai aviopuolison tai muun asuinumppanin tulot eivät enää tulevaisuudessa vaikuttaisi siihen, kuinka suurta asumislisää opiskelija saa. Uudistuksen on arvioitu lisäävän valtion menoja 1,8 miljoonaa euroa.

Muutoksen on tarkoitus tulla voimaan vuoden vaihteessa. Tarkempi asiaa koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä. Eduskunta päättää lain lopullisesta sisällöstä ja voimaantulosta loppuvuodesta 2008.

Opintotuen asumislisän piiriin kuuluvat vuokralla asuvat, lapsettomat opiskelijat riippumatta siitä, ovatko he naimisissa. Ne opiskelijat, jotka asuvat lapsen kanssa samassa asunnossa tai asuvat omistusasunnossa, eivät kuulu opintotuen asumislisän vaan yleisen asumistuen piiriin. Sen ehdot ovat erilaiset kuin opintotuen asumislisän. ●

Uusi hanke vauhdittaa sähköistä asiointia julkisella sektorilla

■ – Kansalaisen kannalta tärkeintä on sähköisten palveluiden helpokäyttöisyys ja luotettavuus. Tässä suhteessa julkisella sektorilla on paljon parantamisen varaa. Toisaalta uusi teknologia avaa myös monia mahdollisuuksia palvelukyvyyn ja tehokkuuden yhdistämiseen valtiolla ja kunnissa, hallinto- ja kuntaministeri **Mari Kiviniemi** arvioi.

Ministeri on asettanut sähköisen asioinnin vauhdittamiseksi uuden hankkeen, jonka tehtävänä on laatia ehdotus julkisen hallinnon ja julkisten palveluiden sähköisen asioinnin kehittä-mislinjauksiksi sekä käyttöönottosuunnitelmaksi vuosille 2009–2012. Hanke on osa hallituksen laajempaa tavoitetta, jolla tietoyhteiskuntakehitystä halutaan parantaa.

Hankkeessa linjataan, mitkä kehitettävistä sähköisistä palveluiden tulisi priorisoida ja miten voitaisiin kehittää sähköisen hallinnon yhteensopivuutta.

Linjauksien valmistelua johtavan työryhmän puheenjohtajana toimii valtionvarainministeriön hallinnon kehittämisosaston osastopäällikkö, ylijohtaja **Silja Hiironniemi**. ●

Suomalaisia ja amerikkalaisia nuoria vertailut tutkimus:

Suomalainen nuori liikkuu aikuisuutensa kynnyksellä

Kuva Mauri Helenius

Nuorena opitut ajankäyttötavat vaikuttavat aikuisiän hyvinvointiin ja muokkaavat tulevaa elinkaarta. 15–19-vuotias, aikuisuutensa kynnyksellä oleva suomalaisnuori harrastaa ja tapaa ystäviä.

● Globalisoitunut yhteiskunta on tuonut nuorisokulttuurit pallon eri puoliskoilta lähemmäksi toisiaan. 15–19-vuotias nuori kuluttaa aikaansa kuitenkin eri tavoin, riippuen siitä, asuuko hän vanhalla vai uudella mantereella.

Kelan erikoistutkija **Eva Österbacka** on yllättynyt vertailtuaan aikuisuuden kynnyksellä olevien suomalais- ja amerikkalaisnuorten ajanviettotapoja.

– Kahden, maailman eri laidoilla sijaitsevan hyvinvointivaltion nuorison ajanviettotavat eroavat toisistaan. Lisäksi sukupuolten välillä on eroja.

Suomalainen nuori lukee ja kirjoittaa

– Amerikkalaisnuorten vapaa-aika kuluu usein töissä, kun taas suomalaisnuorison työnteko samassa iässä on vähäisempää. Heille jää iltaisin ja viikonloppuisin enemmän aikaa kahvitella ystäviensä kanssa, Österbacka kertoo.

Kahvittelun lisäksi suomalaisnuoret lukevat, kirjoittavat ja kuuntelevat musiikkia sillä aikaa kun heidän amerikkalaiset ikätoverinsa osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistyöhön ja kirkon toimintaan.

– Suomalaisnuoret harrastavat myös liikuntaa amerikkalaisia ikätovereitaan huomattavasti enemmän, Österbacka pohtii.

Österbacka kuvailee suomalaisen nuorison vapaa-ajanviettotapoja haastavammiksi kuin heidän amerikkalaisten ikätovereidensa.

– Lukeminen ja kirjoittaminen ovat aktiivisia, nuorta kehittäviä harrastuksia. Kun 15–19-vuotiaan nuoren vapaa-aika kuluu töissä, työ on useimmiten yksitoikkoista eikä valitettavasti vaadi paljon ajattelutyötä.

– Lisäksi työntekoon käytetty aika on pois opiskelulle jäävästä ajasta, sillä työskentelytapahtuu useimmiten iltaisin ja viikonloppuisin, Österbacka jatkaa.

Amerikkalaisnuori tuottaa itse oman hyvinvointinsa

Eva Österbackan mukaan hyvinvointijärjestelmien erot Suomen ja Yhdysvaltojen välillä selittävät osaltaan nuorison vapaa-ajan käytön eroja. – Yhdysvalloissa valtio ei palvele samalla tavalla kansalaisia kuin Suomessa. Amerikkalaisnuoret joutuvat tuottamaan itse oman hyvinvointinsa.

– Yhdysvalloissa vapaaehtoisjärjestöt ja kirkko ovat samassa asemassa heikom-

Kuva Nana Uitto

Kelan erikoistutkija Eva Österbacka on vertailut suomalaisten ja amerikkalaisten nuorten ajanviettotapoja.

pien auttajana kuin Suomessa hyvinvointivaltio. Yhdysvalloissa vapaaehtoisjärjestöt ja kirkko ovat merkittävä osa jo nuoren elämää, Österbacka jatkaa.

Suomessa tuloliikkuvuus on suurempaa kuin Yhdysvalloissa, missä lapsilla on suurempi todennäköisyys päätyä samaan ammattiin ja tuloluokkaan kuin heidän vanhempansa. Suomessa kaikilla on mahdollisuus hyvään koulutukseen ja ammattiin, mutta Yhdysvalloissa koulutuksen kalleus tekee sen mahdottomaksi köyhille perheille.

Kuka liikuttaisi tyttöjä?

Nuorten ylipaino on ongelma sekä Suomessa että Yhdysvalloissa. Tutkimuksen mukaan tytöt harrastavat molemmissa maissa keskimäärin vähemmän liikuntaa kuin pojat. Österbacka epäilee syyn löy-

tyvän erilaisista tavoista kasvattaa tyttöjä ja poikia.

– Pojat viedään jo nuorina joukkuelajien kuten jalkapallon ja jääkiekon pariin, mutta tyttöjen kanssa piirretään ja luetaan. Lisäksi tyttöjen oletetaan osallistuvan, ja he voivat itse kokea jopa velvollisuudekseen osallistua, kodin pikku askareisiin jo lapsena, jolloin heille jää vähemmän aikaa liikkumiseen.

Österbacka näkee tyttöjen liikkumattomuuden haasteena sosiaaliturvalle, vaikkakin liikunnallisten harrastustensa vastapainoksi pojat istuutuvat tyttöjä useammin tietokoneen ääreen. Österbacka epäilee, että tietotekniset valmiudet vaihtaisivat eroihin työmarkkinoilla.

– Poikien valmiudet työskennellä esimerkiksi teknisillä aloilla ovat moninkertaiset tyttöjen valmiuksiin verrattuna. ■

Perhepolitiikan ja ajankäytön tutkija

Pentti Takala in memoriam

■ Kelan tutkimusosastolla vastaavana tutkijana työskennellyt VTL Pentti Takala menehtyi äkilliseen sairauskohtaukseen 1.7.2008. Hän oli kuollessaan 60-vuotias.

Pentti Takalan tutkijanura voidaan jakaa kahteen vaiheeseen. Hugo E. Pippingin elinstandardin käsitettä käsitelleen pro gradu -työn (1976) jälkeen hän työskenteli parikymmentä vuotta assistenttina Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan (nykyisin yhteiskuntapolitiikan) laitoksessa. Vuonna 1996 hän siirtyi Kelaan, mistä käynnistyi toinen ajankohtaisiin kysymyksiin painottunut ja kirjallisesti tuottelias kausi.

Matkalla nykyaikaan

Yliopistokauden tunnetuin teos oli Pentin yhdessä Antti Kariston ja Ilkka Haapolan kanssa kirjoittama oppikirja *Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka*, jonka viimeisin laitos ilmestyi kymmenen vuotta sitten perinpohjaisesti

uudistettuna nimellä *Matkalla nykyaikaan*. Teos valmistui alun perin vuonna 1983 avoimen yliopiston opintomonisteeksi perusteluna – kuten ensipainoksen esipuheessa todettiin – ”oppiaineen erityisongelma, suomenkielisen perusoppimateriaalin puute”. Kirja kuvasi suomalaisen yhteiskunnan muutosta ja sosiaalipolitiikan historiallista kehitystä. Teoksen merkitystä kuvaa se, että siitä on otettu 11 painosta, joista kolme ruotsinkielistä, ja se on edelleen pääsykoekirjana yliopistossa.

Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka -teoksessa Pentin vastuulla olivat elämäntapojen ja perhemuutosten muutokset. Oppikirjan jälkeen Pentti jatkoi näiden teemojen tutkimusta mennessään syvemmälle teoriaan ja yhä kauemmaksi historiaan. Tutkimustyön tuloksena syntyivät mm. lisensiaattitutkimus (1987) ja kaksi eurooppalaisen perheen ja perhepolitiikan muutosta analysoivaa

artikkelia (1990 ja 1992). Yksi tulema oli, että modernin länsimaisen perheen ja avioliiton idean muotoutumista on etsittävä aina 1100-luvulla alkaneen kirkollisen reformikauden ajalta.

Siirtyminen Helsingin yliopistosta Kelan tutkijaksi vuonna 1996 merkitsi Pentti Takalan tutkimustyössä selvää murrosta sikäli, että hän alkoi paneutua yhä vahvemmin ajankohtaisiin aiheisiin ja empiiriseen tutkimukseen. Syvälinen sosiaalipolitiikan ja perheen historian tuntemus oli kuitenkin vahvasti läsnä myös tällä jälkimmäisellä jaksolla.

Lapset ja terveys

Ensimmäisinä vuosinaan Kelassa Pentti suuntautui terveystutkimukseen, näkökulmana perheet ja erityisesti lapset sekä sosiaaliryhmien väliset erot. Yhdessä Timo Klaukan ja Ossi Rahkosen kanssa Pentti kirjoitti lasten sairastavuudesta ja terveyspalveluiden käytöstä Suomen Lääkärilehteen. Aikuisväestöstä poiketen lasten lääkärisäkäyntien määrät eivät olleet yhteydessä perheen sosioekonomiseen asemaan. Aikuisillaan sairastavuus ja sen myötä palvelujen käyttö on yleisintä alimmissa tuloluokissa ja vähäisintä korkeasti koulutet-

tujen keskuudessa. Lasten sairastuessa sosioekonomia vaikutti kuitenkin hoitopaikan valintaan. Yksityislääkäripalvelujen käyttö oli yleisintä hyvän tulotason ja korkean tai keskitason koulutuksen saaneiden vanhempien lapsilla. Pentti osallistui myös pohjoismaiseen tutkimukseen, jossa selvitettiin lasten sairastavuutta ja hyvinvointia. Siinä havaittiin, että lasten pitkäaikaissairaudet, erityisesti astma ja allergiat, olivat yleistyneet kaikissa maissa, mutta maiden väliset erot eivät olleet suuret.

Lapsiperheiden palveluiden käyttöä tarkasteltiin myös 1990-luvun lopulla virineessä yhteistyössä Stakesin kanssa. Pentin yhteistyö Matti Heikkilän kanssa poiki useita kirjoituksia lasten hoitotapojen valinnan ja julkisen tuen välisestä yhteydestä. Kipinä käytännön perhepolitiikkaan oli syttynyt.

Isille tilaa perhepolitiikassa

Pentin kiinnostus perhetutkimuksen alueella suuntautui 2000-luvulla yhä selkeämmin perhevapaisiin ja erityisesti miesten perhevapaiden käyttöön. Tutkimustyöllä oli kiinteä yhteys lainsäädännön valmisteluun. Pentin raportti *Uuden isyysvapaan ja isän muiden perhevapaiden käyttö* (2005) johti uuden laintarkistustyön käynnistymiseen. Raportista selviää muun muassa, että bonusvapaan käyttäjät samoin kuin heidän puolisonsa ovat keskimääräistä paremmin koulutettuja. Yleisimpiä syitä, miksi isät jättivät perhevapaan käyttämättä, olivat yhtäältä päivärahan alhainen taso ja toisaalta oletus vapaan haitallisesta vaikutuksesta työtehtävien hoitoon ja uraan.

Viime vuosina Pentti oli mukana laajassa yhteistyö-

hankkeessa *Perhe ja ura tasa-arvo-suunnittelun haasteena* sekä Stakesin vetämässä *Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo* -tutkimushankkeessa (2006–2008). Ensimmäisessä näistä Pentti tarkasteli yhdessä Ulla Hämäläisen kanssa isien perhevapaiden käyttöä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen mukaan isien perhevapaiden käyttöä ja käyttämättömyyttä selittävät lukuisat tekijät isän omista ominaisuuksista äidin koulutukseen ja asemaan sekä yrityksen ja työsuhteen ominaisuuksiin. Jälkimmäinen yhteistyö Johanna Lammi-Taskulan ja Minna Salmen kanssa tuottaa tietoa perhevapaiden käytöstä, ehdoista ja seurauksista. Molempien hankkeiden tulokset antavat suuntaa perhepolitiiseen päätöksentekoon tavoitteena työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Osana meneillään olevaa Stakes-yhteistyötä Pentti oli jo alustavasti selvittellyt uuden aineiston pohjalta isien bonusvapaiden käyttöä. Tutkimustuloksia esitellään tämän vuoden lopulla.

Perheen aika

Pentti oli laajalti perehtynyt ajankäytön tutkimukseen. Yksi keskeinen teema hänen ajankäyttökirjoituksissaan oli kiire ja aikapula. Hän tutki sekä subjektiivisesti koettua aikapulaa että ajankäytön rakenteessa ilmenevää "vapaa-aikaköyhyyttä"; köyhiä tässä mielessä ovat ne, joiden vapaa-ajan määrä jää alle puoleen koko väestön keskimääräisestä vapaa-ajasta. Kummankin mittarin mukaan pienten lasten vanhemmat olivat kiireisimpiä. Mielenkiintoinen tulos oli, että koulutuksen ja kiireen välinen yhteys riippui käytetystä mittarista. Koettu aikapula oli sitä yleisempää mitä korkeampi koulutus vastaajilla oli.

Vapaa-aikaköyhyys ei sen sijaan vaihdellut koulutuksen mukaan.

Toinen laaja ajankäyttöteema Pentillä oli lapsiperheiden työnjako. Tilastokeskuksen *Perheiden ajankäyttö* -julkaisuun kirjoittamassaan artikkelissa Pentti kysyi: Selittävätkö puolisoiden tuloerot kotitöiden jakoa? Pentti testasi eri selitysmallien soveltuvuutta suomalaiseen aineistoon. Artikkelin mukaan Suomessa – toisin kuin Yhdysvalloissa ja Australiassa – puolisoiden välisillä tuloeroilla ei ollut vaikutusta kotitöiden jakoon. Sen sijaan naisten kotityötunteja selittivät perheeseen kuuluvien pienten lasten lisäksi naisten työssäkäynti, osa-aikatyön tekeminen ja työttömyys. Miesten kotityömäärää selittivät työssäkäynnin lisäksi yrittäjyys ja lyhyt työviikko.

Kansainvälistä yhteistyötä ja tutkimustuloksista tiedottamista

Pentti kiinnostui 2000-luvulla perhevapaiden kansainvälisistä vertailuista. Hän liittyi 25 maata kokoavaan *Leave Policies and Research* -tutkijaverkostoon vuonna 2005. Yhdessä verkoston suomalaisen perustajajäsenten Minna Salmen ja Johanna Lammi-Taskulan kanssa hän toimitti verkoston vuosittaiseen julkaisuun tietoja Suomen perhevapaalainsäädännön kehityksestä ja vapaiden käytön muutossuunnista. Juuri ennen kuolemaansa Pentti viimeisteli yhdessä Johanna Lammi-Taskulan kanssa verkoston kansainväliseen kirjaan artikkelia *Negotiating child care leave in Finland: tripartite compromises*, jossa tarkastellaan työmarkkinajärjestöjen roolia ja merkitystä perhevapaalainsäädännön kehityksessä Suomessa.

Artikkeli tullaan julkaisemaan kirjassa Moss & Kamerman (toim.): *Politics of Leave*.

Pentti toimitti vuonna 2005 kirjan *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* (Kela 2005). Se on monipuolinen yhteenveto perhepolitiisten tutkimusten tuloksista. Aihepiiriin tutkijoiden kirjoittamissa artikkeleissa käsitellään lasten hoitomuodon valintaa, työelämän suhtautumista vanhemmuuteen, lasten hyvinvointia sekä perheiden sosiaaliturvaa ja toimeentuloa. Kirjan laajassa johdannossa Pentti kokoaa tutkimustuloksia pohjoismaisesta perhepolitiikasta ja päätyy kirjan artikkeleiden ja kokoamansa tutkimustiedon pohjalta korostamaan voimavarojen suuntaamista hyvän lapsuuden olosuhteiden turvaamiseen.

Tutkimusartikkeleiden lisäksi Pentti laati lukuisia yleistajuisia kirjoituksia eri lehtiin: Sosiaalivakuutukseen, Kelan sanomiin ja Hyvinvointikatsaukseen. Pentti arvosti hyvää kirjoittamista ja hänellä oli taito raportoida maallikolle helposti aukeavalla tavalla omien tutkimushankkeittensa tuloksia, kansainvälisissä konferensseissa pidettyjä esitelmiä ja alan uusimpia tutkimuksia klassikkojakaan unohtamatta. Aiheet koskivat koko inhimillisen elämän kirjoa: epäsäännöllisistä työajoista köyhyyteen, sunnuntailapsista unettomuuteen, täsmällisyyden hyveestä kiireen maantieteeseen.

Pentillä oli sekä oman että työtovereittensa käsityksen mukaan menossa paras ja tuotteliain työvaiheensa. Hän oli myönteinen ja rakentava työtoveri. Pentin kanssa oli ilo tehdä yhteistyötä. ●

Kansalaisilla vähän vapautta lääkäripalveluja valitessaan

Kesällä terveystieteiden tohtoriksi väitelleen Satu Jäntin väitöskirja on ensimmäinen laatuaan. Kansalaisten valinnanvapautta hoitoon hakeutumisen, sektorivalinnan ja jatkohoitojen muodostamassa kolmivaiheisessa valintaprosessissa ei näet ole aikaisemmin tutkittu.

● Satu Jäntin väitöstutkimus on nimeltään ”Kansalainen terveyspalveluja valitsemassa. Kolmivaiheinen valintamalli julkisissa ja yksityisissä lääkäripalveluissa”.

– Vertailin pro gradu -tutkielmassani yksityisten ja julkisten terveydenhuollon palvelujen johtamista. Ollessani töissä Kelassa vakuutussihteerinä esitin väi-

töstutkimusaiheittani Kelan Itä-Suomen aluekeskuksen etuuspäällikkö **Jyrki Eholle**. Hän kiinnostui aiheistani ja sain tutkimustani varten rahoitusta Kelalta, Jäntti kertoo.

Hän teki väitöskirjansa Kuopion yliopistolle. Tutkimus kuuluu terveyshallintotieteen alaan. Tutkimusaineistot Jäntti keräsi yliopistosairaala-kaupungeissa eli Helsingissä, Turussa, Tampereella, Kuopiossa ja Oulussa.

– Maaseudun asukkaita ei ole tutkimuksessa siksi, että maaseudulta puuttuu yksityislääkäreiden palveluita, Jäntti huomauttaa.

Tutkimuksen väestöaineisto koostuu 2 799 henkilön vastauksista, jotka koottiin postikyselyllä talvella 2005–2006. Lisäksi tutkimukseen kuuluu pienempi, 447 henkilön vastauksista koottu sairausryhmittäinen aineisto, jossa vastaajina on välikorvantulehdusta sairastavien lasten vanhempia, polvivammapotilaita ja kohonneesta verenpaineesta sekä tyypin 2 diabeteksestä kärsiviä henkilöitä.

Julkisen sektorin lääkäri ohjaa jatkohoitoon

Väitöskirjan mukaan kansalaisilla on vähän vapautta lääkäripalveluja valitessaan.

– Väestöaineistossa reilu 10 % tutkitavista kuului työterveyshuollon piiriin. Työssä käyvät valitsevatkin ensisijaisesti työterveyshuollon palvelut. Nämä henkilöt rajasin pois tutkimuksestani, Jäntti sanoo.

Väitöskirjan perusteella kansalaisten valinnanvapaus toteutuu ainoastaan yksityistä lääkäripalvelua valitessa. Sitä vastoin julkista lääkäripalvelua, hoitoon hakeutumista ja jatkohoidon valintaa ohjaa usein lääkäri.

– Yksityislääkärin palveluita hankkiessaan kansalaiset päättävät itse tai lähio- maistensa kanssa hoitoon hakeutumises- taan. Julkisen sektorin terveyspalveluita valitessaan he päättävät usein lääkärin kanssa vastaanotolle hakeutumisen tarpeellisuudesta. Lääkäri voi esimerkiksi potilaan soittaessa päättää, onko käyntiin aiheetta.

– Julkisen sektorin lääkäri ohjaa myös potilaan jatkohoidon valintaa kirjoitta- malla hänelle lähetteen toiseen hoitopi- steeseen, kuten erikoislääkärille, Jäntti sanoo.

Laki antaa potilaalle oikeuden vain hoidosta kieltäytymiseen, mutta hoito-

”Kela-korvausta pidettiin liian matalana, jotta se vaikuttaisi valintaan julkisen ja yksityisen lääkäripalvelun välillä.”

valtuudet kuuluvat lääkärille. Hänen tu- lee huolehtia siitä, että potilas saa tietoa ja ymmärtää tutkimus- ja hoitovaihtoeh- dot.

Yksityissektorille hakeutuessaan hen- kilö voi yleensä valita myös tietyn lääkä- rin.

– Julkisen sektorin omalääkärijärjes- telmässä henkilövalinta ei toteudu. Tätä asiaa tosin en liiemmin tutkinut, Jäntti toteaa.

Omalääkärijärjestelmä on julkisen sektorin valtti

Kansalaisten käyttökokemukset vaikutta- vat heidän lääkäripalvelujen valintoihin- sa.

Sektorista riippumatta iäkkäämmät kansalaiset hakeutuvat hoitoon herkem- min kuin nuoremmat.

Yleisesti kaupunkilaisilla syynä yksi- tyislääkärin valinnan todennäköisyyteen on yksityinen sairausvakuutus, aiempi yksityisten terveyspalveluiden käyttö sekä oman valinnan mahdollisuus. Äkil- linen sairaus ja toive nopeasta hoitoon pääsystä lisäävät todennäköisyyttä valita yksityinen lääkäripalvelu.

Mikäli välikorvantulehdusta sairastavien lasten vanhemmat, polvivamman saaneet tai kohonneesta verenpaineesta kärsivät sekä tyypin 2 diabeetikot olivat kokeneet yksityisen terveyspalvelun laa- dukkaaksi, he todennäköisesti jatkossakin valitsivat yksityisen lääkäripalvelun.

– Iän karttuessa kuitenkin hyvä vaki- tuinen lääkärisuhde veti kansalaisia jul- kiselle sektorille. Nopea hoitoon pääsy menetti tällöin merkitystään. Sitä paitsi jos potilaalla, esimerkiksi diabeetikoilla, jo oli vakituinen hoitosuhde, jonotusajat yksityisellä ja julkisella sektorilla eivät juuri eronneet toisistaan.

– Jos omalääkärijärjestelmästä luovu- taan, julkinen terveydenhuolto menettää valttikorttinsa, Jäntti toteaa.

Kela-korvaus 50 prosenttiin

Tutkittavat kokivat Kela- eli sairausvakuu-

tuskorvauksen yksityisen lääkäripalvelun käytöstä liian matalaksi, jotta se vaikuttaisi valintaan julkisen ja yksityisen lääkäripal- velun välillä. Tällä haavaa sairausvakuutus korvaa potilaille keskimäärin 28 % todellista, maksetuista kustannuksista.

– Sairaudesta riippumatta korvausta- son korottaminen 50 %:iin todellisista kustannuksista vaikuttaisi merkittävästi kansalaisten sektorivalintaan. Tämä on siis noin 20 % enemmän kuin vallitseva korvaustaso ja 10 % enemmän, kuin mi- tä sairaanhoitovakuutuksen kehittämisen loppuraportissa on esitetty.

– Korvaustason nostaminen laajen- taisi kansalaisten valinnanvapautta ja olisi yhteiskunnallisesti edullinen tapa täydentää terveyspalveluiden tarjontaa, Jäntti toteaa.

Koti- ja ulkomaanpalvelut tulevaisuuden valintakohteita

Tulokset osoittavat, että kansalaiset valit- sevat aktiivisesti yksityisiä terveyspalve- luita kaupungeissa, joissa palvelun tar- jontaa on sekä yksityisellä että julkisella puolella.

– Henkilöt, joilla oli yksityinen sai- rauskuluvaluutus, hyvä sosioekonomi- nen asema ja jotka olivat koulutettuja ja varakkaita, toteuttivat muita enemmän valinnanvapauttaan ja hakeutuivat yksi- tyislääkärille. Suomalainen järjestelmä on systemaattisesti ohjannut ja ohjaa kansa- laisia julkisten terveyspalveluiden piiriin. Sektoreiden välistä valinnan tasa-arvoa ei ole kehitetty.

– Tulevaisuudessa, kenties 10 vuoden kuluttua, kansalaiset valitsevat terveyspal- veluita koti- ja ulkomailta. Se olisi hyvä jatkotutkimuksen aihe, Jäntti sanoo.

Parhailtaan EU-neuvoston hyväksy- mistä odottaa direktiivi, joka mahdollis- taan terveydenhoitopalvelujen yhdenmu- kaisen käytön EU-kansalaisille EU-maissa. Hiljan amerikkalainen Kiplinger-tutki- musyhtiö uutisoi tiedon, jonka mukaan amerikkalainen terveydenhuolto houkut- telee eurooppalaisia asiakkaita. ■

Kela korvasi viime vuonna 4,6 miljoonaa matkaa **Taksimatkka sairaalaan tavallisin matkakorvauksen peruste**

Kuva Antero Aaltonen

■ Suomessa korvataan sairaanhoitopalvelujen käyttöön liittyvistä matkoista aiheutuneita kustannuksia julkisen sairausvakuutuksen kautta. Myös Kelan järjestämään tai korvaamaan kuntoutukseen liittyvät matkat korvataan samoin tavoin kuin sairauteenkin liittyvät matkat.

Matkakustannukset kor-

vataan kokonaan omavastuun (9,25 euroa yhdensuuntaista matkaa kohti vuonna 2008) ylittävältä osalta, ja kun vuosiomavastuu (157,25 euroa) on ylittynyt, ei omavastuuta peritä lainkaan. Myös tarpeellisia yöpymiskustannuksia sekä saattajan ja joissain tapauksissa myös hoitoon osallistuvan perheenjäsenen

matkakustannuksia korvataan. Vuonna 2007 sairausvakuutuksesta korvattiin noin 4,6 miljoonaa matkaa.

Matkakustannusten korvaamisella pyritään siihen, että kaikilla Suomessa asuvilla olisi asuinpaikasta riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet hakeutua terveyspalvelujen ääreen.

Matkakorvauksiin on oikeutettu koko maassa asuva väestö ja korvauksen piiriin kuuluvat kaikki julkisen terveydenhuollon tuottamaan tai sairausvakuutusjärjestelmän kautta korvattuun sairaanhoitoon liittyvät matkat.

Korvausjärjestelmästä huolimatta valtaosa sairaanhoitoon liittyvistä matkois-

ta toteutetaan kuitenkin kokonaan potilaan omalla kustannuksella. Tämä aiheuttaa pitkälti omavastuusta: käytännössä vasta yli 50–70 kilometrin pituinen omalla autolla tai julkisella liikenteellä tehty matka ylittää omavastuurajan ja oikeuttaa korvaukseen. Myös omavastuun alittavia matkakustannuksia voisi ilmoittaa kerryttämään vuotuista omavastuuta, mutta käytännössä näitä ilmoitetaan hyvin vähän, vuonna 2006 kaikkiaan vain vajaasta 2 miljoonasta matkasta. Osin tämä saattaa johtua siitä, ettei tästä mahdollisuudesta tiedetä riittävästi. Voidaan myös miettiä, esiintyykö matkakorvausten haussa alikäyttöä.

Lisäkorvauksen saajien määrä tuplaantui

Huolimatta korvauksen piiriin tulevien matkojen vähäisyydestä, korvausten saajia on melko paljon: vuonna 2007 noin 650 000 henkilöä. Osin saajien korkea määrä johtuu ambulanssimatkojen kuulumisesta samaan korvausjärjestelmään, sillä niistä sairausvakuutuskorvauksen haun tekee käytännössä kuljetuspalvelujen tuottaja ja korvauksia haettaneen hyvin kattavasti. Yleensä lähes puolet korvausten saajista on saanut korvauksia myös ambulanssikuljetuksista.

Korvatut matkat, kuten niiden taustalla oleva sairaanhoitopalvelujen käyttökäyttö, jakaantuu saajilleen varsin epätasaisesti. Valtaosalla saajista korvattujen matkojen määrä on pieni, mutta osalla matkoja voi olla jopa satoja vuodessa. Tällaisia ryhmiä

voivat olla esimerkiksi dialyysipotilaat tai fysioterapiakuntoutusta saavat vaikeavamaiset.

Vuotuisen omavastuukaton ylittymisen jälkeen maksettavia lisäkorvauksia sai vuonna 2007 lähes 60 000 henkilöä. Vuoden 2007 alusta lisäkorvaus on maksettu ilman eri hakemusta, kun omavastuukatto on Kelan tietojen mukaan ylittynyt, aiemmin sitä piti hakea.

Muutoksen seurauksena lisäkorvausten saajien lukumäärän on arvioitu nousseen jopa tuhansilla henkilöillä. Vuodesta 2005 myös Kelan järjestämään tai korvaamaan kuntoutukseen liittyvät matkaomavastuut ovat kerryttäneet samaa omavastuukattoa kuin sairautteen liittyvät omavastuutkin, aiemmin molemmissa oli oma vuosikatto. Yhdistämisen arvioitiin hyödyttävän etenkin vaikeavamaisia henkilöitä. Lisäkorvausten saajien lukumäärä on yli kaksinkertaistunut 2000-luvun aikana.

Matkakorvaukset kohdentuvat etenkin syrjäseuduilla asuville vanhuksille. Karkeasti noin puolet niin korvatuista matkoista kuin korvauksistakin kohdentuu 60 vuotta täyttäneille. Vanhimmissa ikäryhmissä matkat tehdään useammin ambulanssilla ja taksilla, sen sijaan oman auton käyttö vähenee.

Korvausmenot rajussa kasvussa

Kela teki vuonna 2006 Pohjanmaan, Kainuun ja Keski-Suomen sairaanhoitopiireissä seurannan korvattujen matkojen kohteista. Sen mukaan

noin kolme neljäsosaa sairausvakuutuksen korvaamista matkoista oli sairaalamatkoja. Vastaavia tuloksia korvattujen matkojen jakaumasta on aiemmin saatu myös Norjassa, jossa korvausperusteet ovat pitkälti samankaltaiset kuin Suomessa.

Vuonna 2007 matkakorvauksia maksettiin lähes 200 miljoonaa euroa, julkisista terveydenhuoltomenoista noin 2 %. Niin korvausmenot kuin korvattujen matkojen määräkin ovat kasvaneet rajusti viime vuosina, ja on todennäköistä, että nykyjärjestelmällä kasvu myös jatkuu voimakkaana. Keskeisin tähän vaikuttava tekijä lienee ikääntyneen väestön määrän kasvu.

Osien korvausmenojen nousu selittyy myös rakenteellisilla tekijöillä. Matkakorvauksissa kiinteän omavastuun jälkeiset todelliset kustannukset korvataan kokonaan. Tällöin kuljetustaksojen nousu heijastuu suoraan korvausmenoihin, jos omavastuuta ei vastaavasti nosteta.

Korvausmenojen kehitykseen vaikuttavat myös muutokset terveydenhuollon palveluissa: viime aikoina mm. päivystysvastaanottoja on keskitetty ja hoitotakuun myötä sairaanhoidon palveluja on ostettu joissakin tapauksissa hyvinkin kaukaa. Terveyskeskusten toimintalueiden suuruutta ja väestöpohjaa ollaan uudistusten myötä laajentamassa. Myös esimerkiksi vanhusten hoivan painopisteen muuttuminen julkisesta laitoshoidosta palveluasumiseksi ja kotona asumisen tulemiseksi heijas-

tuu matkakorvauksiin, sillä ne pitävät vanhukset sairaanhoitokorvausten piirissä.

Kela ei voi vaikuttaa matkojen määrään

Suomen terveydenhuoltojärjestelmän rahoitus on tunnetusti monikanavainen. Sairaanhoidon liittyvien matkakustannusten korvaaminen on tästä tyypillinen esimerkki: lähes kaikki terveydenhuollon tai vanhusten hoivan palvelujärjestelmien muutokset heijastuvat myös matkakorvauksiin. Kelan rooli on toimia lähinnä vain kustannusten korvaajana ilman, että sillä olisi mitään vaikutusmahdollisuuksia siihen, kuinka paljon matkoja tehdään, minne ne suuntautuvat tai kuinka moni henkilö kuuluu korvausten piiriin. Kulkuvälineeseen vaikuttaminen on mahdollista lähinnä yhteiskuljetuksia järjestämällä, käytännössä tämäkin toiminta vaatii onnistuakseen kiinteää yhteistyötä mm. sairaaloiden kanssa.

Sairaanhoidon liittyviä matkoja korvataan tai kuljetuksia järjestetään useimmissa länsimaissa ainakin osalle väestöä tai osaan matkoja. Ruotsissa matkakorvaukset ovat aiemmin kuuluneet sairausvakuutuksen kustannusvastuulle, mutta ne on, pitkälti juuri monikanavaisuuden takia, siirretty terveydenhuollon kustannusvastuulle. Ambulanssikuljetukset eivät kuulu saman korvausjärjestelmän piiriin. Muutoksen seurauksena kuljetustoiminta aktivoitui: yhteiskuljetustoimintaa laajennettiin, kuljetusten ja tilaustoiminnan hoitamisessa lisättiin kilpailut-

tamista, sairaalat perustivat omia sairaalabussilinjoja pitkien taksimatkojen tilalle. Yhteistyö muiden yhteiskunnan korvaamien kuljetusten kanssa lisääntyi. Linjaliikenteessä on joillakin alueilla mahdollista matkustaa maksutta. Matkakorvauksista tiedotetaan muun sairaanhoidon potilastiedotuksen yhteydessä ja korvauksen voi joillakin alueilla saada jo sairaalassa.

Ruotsissa sairausvakuu-

tuksesta on joissakin tapauksissa mahdollista saada sairausloman tai sairauspäivärahan sijasta korvauksia kodin ja työpaikan välisten matkojen aiheuttamista ylimääräisistä matkakustannuksista, mikäli työntekijä pystyisi työskentelemään normaalisti, mutta ei esimerkiksi kainalosauvojen käytön takia pysty käyttämään normaalisti käyttämäänsä kulkumuotoa. Tällaista menettelyä voitaisiin harkita myös Suomessa.

Matkakustannusten korvaaminen on pieni mutta tärkeä osa terveydenhuollon kokonaisuutta, ja se osaltaan edistää sairaanhoidon palvelujen käytön oikeudenmukaista jakautumista. Väestön keskittymisen myötä suurella osalla suomalaisista terveydenhuollon palvelut sijaitsevat lähellä kotia, mutta syrjäseuduilla asuvien osalta palvelut voivat etääntyä entisestään samalla kun kulkumahdollisuudet heikkenevät.

Pelkkien matkakorvausten tarkastelu on tarkoituksenmukaista etuuden kehittämisen näkökulmasta, mutta laajemmin matkat tulisi nähdä yhtenä osana sairaanhoidon kokonaisuutta. Niinkin harvaan asutussa maassa kuin Suomessa potilaiden matkoihin on kuitenkin kiinnitetty hämmästyttävän vähän huomiota. Olisikin tarpeellista ottaa matkat entistä paremmin huomioon. ●

Sairauslomalta paluuta voidaan helpottaa myös matkakustannuksia korvaamalla

■ Suomessa sairausvakuutus korvaa vain sairauden tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen kustannuksia. Ruotsissa ja Norjassa matkakustannuksia voidaan korvata paitsi sairaanhoitoon liittyvistä matkoista, myös sairauslomalta työhön paluun edistämiseksi.

Näin voidaan tehdä, jos paluu työhön olisi terveydentilan puolesta mahdollista, mutta sairauteen tai vammaan liittyvä tilapäinen liikkumiskyvyn heikkeneminen hankaloittaa kodin ja työpaikan välisen työmatkan tekemistä ja aiheuttaisi sairausloman jatkumisen. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi kyynärsauvojen käyttö alaraajavamman tai -leikkauksen jälkeen: työkyky sinänsä ei välttämättä ole muuttunut, mutta työmatkan tekeminen esimerkiksi omalla autolla tai julkisella liikenteellä on normaalia hankalampaa tai jopa mahdotonta.

Ruotsissa ja Norjassa voidaan tällaisissa tilanteissa korvata tilapäisesti kodin ja työpaikan välisen matkan tekemiseen liittyviä matkakustannuksia sairausvakuutuksesta sen sijaan,

että maksettaisiin sairauspäivärahaa. Korvaus maksetaan ns. ylimääräisistä matkakustannuksista; jos normaalisti julkista liikennettä käyttävä joutuu tekemään työmatkansa taksilla, korvataan vain näiden kulkutapojen matkakustannusten erotus, ei matkan hintaa kokonaan.

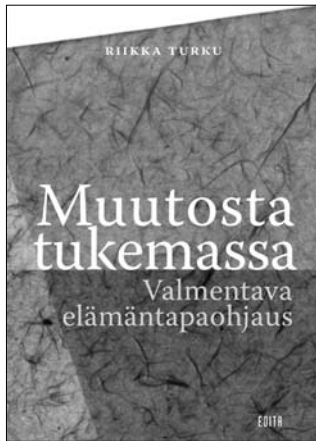
Norjassa maksettava matkakorvaus on lisäksi rajattu korkeintaan sairauspäivärahan suuruiseksi. Tämä takaa, että etuusmenot eivät matkakorvauksen seurauksena nouse, toisaalta tällöin etuus painottuu lähellä työpaikkaa asuville. Esimerkiksi Suomessa keskimääräinen sairauspäiväraha oli vuonna 2007 vajaa 50 euroa, millä voitaisiin tehdä noin 15 kilometriä pitkä työmatka edestakaisin taksilla.

Sairauslomalta työhön paluu riippuu työmatkan tekemisen vaikeudesta vain pienessä osassa sairaustapauksia. Ruotsissa matkakorvauksia on Försäkringskassanin tietojen mukaan maksettu noin 20 000 sairauspäivärahapäivän sijasta vuodessa ja korvauksen piirissä on ollut noin 3 000 henkilöä. Norjassa etuus oli aiemmin rajattu

vain tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin tai vammoihin, mutta vuonna 2001, sairauspoissaolojen vähentämiseen pyrkivän ns. osallistavan työelämän (IA-) toiminnan myötä, tämä rajoitus poistettiin. Matkakustannusten korvaaminen on tarkoitettu vain tilapäiseen käyttöön, jatkuvan kuljetustarpeeseen on käytössä muita tukimuotoja.

Matkakustannusten korvaaminen sairauspäivärahan sijasta on yksi työhön paluuta edistävä ja nopeuttava tekijä. Väestötasolla sen merkitys lienee pieni, mutta yksittäistapauksissa se voi parhaimmillaan jopa estää työelämästä syrjäytymistä. ●

Realismia elämäntapamuutosten ohjaukseen

Riikka Turku
Muutosta tukemassa
Valmentava elämäntapaohjaus
Edita, 2007

■ Kenen vastuulla elämäntapamuutoksen aikaansaaminen on? Kysymys voi kuulostaa yksinkertaiselta, mutta useat ohjaajat kertovat palaavansa siihen aika ajoin oman motivaationsa ylläpitämiseksi.

”Käsitys siitä, että taitava ja ammattitaitoinen ohjaaja pystyy kyllä motivoimaan ohjattavan ja muuttavan tämän elämäntapojen terveellisemmäksi, on jo lähtökohdiltaan harhaanjohtava ja turhia suorituspaineita ohjaajille kasaava”, toteaa psykologi, terveydenhuollon kouluttaja Riikka Turku

Silti tämä käsitys elää mielikuvissa yllättävän sitkeässä ja sitä ruokkivat osaltaan sekä ohjattavien että ohjaajien esimiestahon ylimitoitettujen odotukset.

”Liiallinen vastuuntuntuus on myös piirre, joka kuvaa useita ohjaajiksi päätyviä ja riski liiallisen vastuun kanta-

miseen ohjattavista onkin suuri. Realistinen käsitys ohjaajan omien vaikutusmahdollisuuksien rajallisuudesta ja näiden rajojen hyväksyminen on yksi elämäntapaohjauksen kulmakivistä.”

Turku esittelee kirjassaan valmentavan elämäntapaohjauksen taustateoriat, tavoitteet sekä käytännön sovellutustapoja sekä yksilö että ryhmäohjauksen parissa työskenteleville ohjaajille.

Lähtökohtana on konstruktivistinen oppimiskäsitys, jonka mukaan ohjaajan rooli on muuttunut tiedon jakajasta oppimisen mahdollistajaksi eli oppimista tukevan tilanteen järjestäjäksi.

Oppiminen tapahtuu avoimen keskustelun avulla, jossa molemmat osapuolet vuorollaan kysyvät ja vastaavat. Tavoitteena on tuottaa koettuun ongelmaan uusia näkökulmia ja sitoutumista uuteen toimintatapaan.

Turku määrittelee ohjaustilanteen ohjaajan ja ohjattavan yhteiseksi tutkimus- ja oppimisprosessiksi, jossa tuotetaan kokonaan uutta tietoa molemmille osapuolille.

Ohjaaja luo oikean ilmapiirin

Kroonisten sairauksien osuus ihmisten sairastamista taudeista kasvaa jatkuvasti. Viime vuosikymmenten tutkimushavainnot kertovat kroonisten sairauksien huonosta hoitomyöntyvyydestä: jopa puolet kroonista sairautta sairastavista hoitaa sairauttaan annettujen ohjeiden vastaisesti.

Valmentavan elämäntapaohjauksen tavoitteena on voimaannuttaa asiakas tekemään terveytensä kannalta oikeita valintoja.

”Voimaantumista tukevan ohjaajan onkin hyväksyttävä alusti asti ohjattavan veto-oikeus eli valita viime kädessä tehdä ja valita oman mielensä mukaan”, Turku toteaa.

Voin kuvitella tämän olevan haasteellista, mutta Turku asettaa voimaantumista tukevan ja asiakasta arvostavan ilmapiirin luomisen vastuun yksin ammattilaiselle.

Asiakkaan rooli muuttuu valmentavassa elämäntapaohjauksessa muutoksen kohteesta sen Tekijäksi, isolla kirjaimella.

Tekijä päättää ja valitsee ohjaajan tuella, mihin jatkossa panostaa ja kuinka paljon. Ohjaaja ei tee päätöksiä ja valintoja Tekijän puolesta, vaan pohjustaa päätöksentekoa ja tarjoaa mahdollisuuksia luovat puitteet Tekijän työskentelylle.

Ydinkysymys ja kulmakivi

Miten motivoida ihmisiä elämäntapamuutoksiin? Tämä on terveydenhuollon ammattilaisten yleinen huokaus ja haaste ja Turun mukaan elämäntapaohjauksen kulmakivi ja ydinkysymys. Hän osoittaa kirjassaan vanhentuneita, väärä käsityksiä motivaation syntymisestä. Esimerkiksi:

”Motivointi on riittävän tiedon antamista. Saatuaan tietoa ohjattava motivoituu automaattisesti tekemään tarvittavat muutokset elämäntavoissaan, koska hän

ymmärtää itsekkin sen olevan järkevää.”

Tosiasiassa monet ohjattavat sanovat jo vastaanotolle tullessaan tietävänsä ”liikaa-kin”, ja harvoin edes odottavat informaatiotulvaa, jota heidän päälleen kaadetaan.

”Elämäntapamuutoksiin sitoutuminen edellyttää ennen kaikkea asenne- ja tunteiden työkentelyä. Usein tarvitaan melko syvälistäkin omien arvojen ja valintojen tutkiskelua”, Turku toteaa.

Motivaatio syntyy sisältäpäin, ei ohjaajan määräyksestä tai tarpeesta käsin. Muutostarpeesta ja -puheesta on matkaa muutosvalmiuteen ja tekoihin, tämä matka voi kestää kauankin ja vaatia pitkän kypsyttelyn.

Turku ohjaa motivoiviin haastattelutaitoihin elävän elämän esimerkkien kautta.

Ohjaajan kysymys miten sait sen aikaan” painottaa ohjattavan onnistumista ja pystyvyyttä.

Esimerkiksi: ”Miten olet onnistunut saamaan itsesi liikkeelle, vaikka olet iltaisin jo varmaan aika väsynyt?”

Kirja on kokonaisuudessaan elävän mielenkiintoinen ja inspiroiva lukukokemus, johdattaen monipuolisesti valmentavan elämäntapaohjauksen maailmaan.

TUULA-MARIA AHONEN

Pieni ei ole kaunista terveydenhoidossa

Kansanterveyslaitoksen entinen pääjohtaja Jussi Huttunen moittii, että suomalainen terveydenhoito kituu, kun kunnat saavat päättää. Hän puolittaisi kuntien määrän tai harkitsisi koko terveydenhuollon rahoituksen siirtämistä valtiolle tai sairaanhoitopiireille.

● Nykyisin Jussi Huttunen toimii Duodecimin uutispalvelun päätoimittajana ja Sitran terveydenhuollon ohjelman neuvonantajana.

Huttusella on kokemusta yksiköiden yhdistämisestä, sillä hän toimi toisena selvitysmiehenä sosiaali- ja terveystalvelujen lähentämishankkeessa. Hankkeen seurauksena Stakes ja Kansanterveyslaitos yhdistetään ensi vuonna. Niiden päällekkäisyyksien on määrä poistua ja toiminnalta odotetaan asiakaslähtöisyyttä.

Eläköitymisestä työvoimapula

Jussi Huttunen arvioi suomalaisen terveydenhuollon kustannukset mataliksi ja laadun kohtuulliseksi.

– Laatu voi parantaa ilman rahan lisäämistä. Ihanteellinen järjestelmä kuitenkin edellyttää sekä järjestelmän kehittämistä että lisää rahaa, hän arvioi.

Rahoituskriisi uhkaa, kun suuret ikäluokat eli vuosina 1946–1950 syntyneet jäävät lähivuosina eläkkeelle. Nopeampi uhka tulee työvoiman supistumisesta.

– Kun terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut ovat erittäin työvoimavaltaisia aloja, kehittyä vaikea työvoimapula. Se kaatuu päälle jo ennen vuotta 2015, Huttunen ennustaa.

Henkilöstöpulan jatkeeksi sekä hoidettavia että hoidettavia tulee olennaisesti nykyistä enemmän, kun sekä ikäihmisten että sairauksien määrät kasvavat.

Huttunen ei usko, että maahanmuuttajat ratkaisevat Suomea uhkaavan terveydenhuollon työvoimapulan. Heidä tuskin saadaan Suomeen tarpeeksi, ja heidät on myös koulutettava alalle. Siksi on tärkeää, että ihmiset pysyisivät töissä nykyistä pidempään. Huttunen ennakoii joustavaa

eläkeiän ylärajan nostoa. Kenties eläkeläinen voi tulevaisuudessa aidosti valita osatai täyspäiväisen työntöön tai eläkkeen.

– Lääkkeiden ja lääketieteellisen teknologian kallistuminen on tärkein terveydenhuollon kustannusten kasvun syy. Tämä kehitys voimistuu yhä. On siis huolellisesti arvioitava, mikä on hyödyllistä ja mikä ei.

Pieni kunta ei pärjää

Ensi vuoden alussa Suomessa on noin 360 kuntaa, mutta yleisesti veikataan, että seuraavina vaalikausina kuntaliitokset jatkuvat, ja vuonna 2015 jäljellä olisi enää 250 kuntaa. Jussi Huttunen ottaisi mallia muista Pohjoismaista. Tanskassa on yhtä paljon asukkaita kuin Suomessa, mutta noin sata kuntaa. Ruotsalaisia on lähes kaksinkertaisesti suomalaisiin verrattuna, mutta Ruotsissa on vähemmän kuntia.

– Ottaen huomioon Suomen pitkät välimatkat, ihanteellinen kuntamäärä terveyspalvelujen järjestämiseksi olisi 150, Huttunen esittää.

Terveydenhuollossa pienet kunnat ja kuntayhtymät ovat heikoilla, koska ne ovat Huttusen sanoin äärimmäisen haavoittuvia. Ne eivät aina saa tarpeeksi lääkäreitä eivätkä muuta henkilökuntaa. Pienessä kunnassa ei ole riittävästi asiantuntijoita, jotka pystyisivät sekä ylläpitämään että kehittämään toimintaa.

– Terveydenhuollon ja sen rahoituksen näkökulmasta isot yksiköt ovat ilman muuta perusteltuja, Huttunen kiteyttää.

Hänen mukaansa pieni kunta haavoittuu heti, kun yksikin lääkäri jää sairaus- tai äitiyslomalle, lähtee koulutukseen tai vaihtaa työpaikkaa. Isossa yksikössä pystytään paikkaamaan näitä tilanteita. Pienessä yksikössä ei voi kehittää osaa-

”Ottaen huomioon Suomen pitkät välimatkat ihanteellinen kuntamäärä terveystalvelujen järjestämiseksi olisi 150.”

mistaan, kun erikoistumiseen ei ole aikaa eikä potilaita.

Lisää yhteispeliä!

Jussi Huttunen panee toivonsa sosiaali- ja terveystalveluministeriön valmistelemaan terveystalveluhoitotakiesitykseen.

– Nykyinen perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon vastakkainasettelu on ilmeisesti lisännyt terveystalveluhoitotakiesityksen lääkäripulaa. Jos erikoissairaanhoido tulisi paremmin perusterveydenhuolto ja

päinvastoin, se parantaisi sekä laatua että rahoitusta.

Huttunen kaipaa asennemuutosta, joka lopettaisi vastakkainasettelun.

– Kaikessa terveystalveluhoitotakiesityksessä on painotettava perusterveydenhuolto. Lisäksi lääkärihoito perus- ja täydennyskoulutuksessa on korostettava perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteispeliä.

Edes terveystalveluhoitotakiesityksen tiedojärjestelmät eivät keskustele keskenään. Pirstaleisuutta on yritetty vähentää sairaanhoito-

piireittäin eikä valtakunnallisesti. Huttunen selittää hölmöyttä kuntien ja kuntayhtymien itsenäisellä päätösvalalla.

Rahoitus valtiolle?

Suomessa terveystalveluhoitotakiesitystä rahoittavat valtio, kunnat ja Kela sekä pienessä määrin Raha-automaattiyhdistys. Tätä monikanavaisuutta Jussi Huttunen pitää maailmassa ainutlaatuisena. Erikoisuus tulee Huttusen mukaan niin kalliiksi, että järjestelmä pitäisi vaihtaa. Huttunen arvioi kaikkien olevan asiasta yhtä mieltä, mutta ratkaisu on sekä poliittisesti että hallinnollisesti vaikea.

Huttunen näkee ongelmia Kelan järjestämässä rahoituksessa. Se on ikään kuin omistajatonta, sillä kuntien päättäjien ei tarvitse huolehtia sen riittävydestä. Huttusen mukaan rahoitusmuotojen päällekkäisyyttä on ainakin lääkekorvauksissa, vanhustenhuollossa ja ensihoidossa.

Yksi vaihtoehto on Huttusen mukaan koko terveystalveluhoitotakiesityksen siirtäminen Kelan hoitettavaksi. Toisessa mallissa kunnat hoitaisivat valtionosuuksilla ne terveystalveluhoitotakiesityksen tehtävät, joita nyt hoitaa Kela. Kolmattakin ratkaisua on tarjottu. Siinä terveystalveluhoitotakiesityksen suoraa valtion kustannettavaksi.

Huttunen ei näe yksikanavaistumisen etenevän, koska etenkin pienissä kunnissa ei ole tarpeeksi osaamista. Ensiksi siis kuntamäärän pitäisi selvästi vähentyä.

– Eräs ratkaisu olisi siirtää koko terveystalveluhoitotakiesityksen rahoitus valtiolle kuten Tanskassa. Siellä oli viime vuoteen asti lähes yhtä paljon kuntia kuin Suomessa, mutta kertaheitolla poliittiset päättäjät tekivät suuren päätöksen.

Huttunen tietää tanskalaisen kunta-remontin onnistuneen, mutta sikäläistä terveystalveluhoitotakiesitystä ei pidetä korkeatasoisena. Kuntauudistuksen vaikutuksista terveystalveluhoitotakiesitykseen ei vielä ole tarpeeksi kokemuksia. Sekä laadullisesti että taloudellisesti parhaan terveystalveluhoitotakiesityksen rahoitusmallin Huttunen löytää Ruotsista. Siellä terveystalveluhoitotakiesitykseen vastaavat maakuntia vastaavat alueet. ■

– Terveystalveluhoitotakiesityksen ja sen rahoituksen näkökulmasta isot yksiköt ovat ilman muuta perusteltuja, toteaa Jussi Huttunen.

Tutkinto ulkomailla tuo työuran alkuun rikkonaisuutta

Vuosittain yli 4 000 suomalaista opintotuen saajaa opiskelee ulkomailla päämääränään korkeakoulututkinto. Osa tutkinnon suorittaneista jää ulkomaille, osa palaa Suomeen, jossa siirtymisen työelämään on epävarmempaa kuin kotimaassa opiskelleilla.

Tutkimuksessa selvitettiin ulkomailla korkeakoulututkinnon ja kotimaassa yliopistotasaisen tutkinnon suorittaneiden siirtymistä työelämään sekä sitä, minkälainen joukko suomalaisia opiskelee ulkomailla. Tutkimusaineisto perustuu vuonna 2007 toteutettuun kyselyyn, johon vastasi 2 360 korkeakoulututkinnon vuosina 2002–2006 suorittanutta.

Tutkimuksessa selvisi muun muassa, että suosituimmat opiskelumaat ovat Iso-Britannia, Ruotsi, Yhdysvallat ja Saksa. Yleisin ulkomailla suoritettu tutkinto on kauppatieteellisen alan korkeakoulututkinto. Ulkomailla tutkinnon suorittaneista 43 prosenttia asui kyselyhetkellä edelleen ulkomailla. Heistä lähes 80 prosenttia uskoo vielä viiden vuoden kuluttua asuvansa ulkomailla.

Julkaisu: Miia Saarikallio, Katri Hellsten, Vesa-Pekka Juutilainen. **Korkeakoulusta työelämään? – Väylänä ulkomainen tai kotimainen tutkinto.** Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 96, 2008. Hinta: 13 euroa.

Psykoterapiakuntoutus tukee työelämään siirtymistä

Tutkimuksessa tarkastellaan Kelan tukeman psykoterapiakuntoutuksen vaikutuksia vuonna 2002 kuntoutuksen päättäneillä henkilöillä. Tarkastelu perustuu rekisteripohjaisiin seuranta-tietoihin vuosilta 2002, 2003 ja 2004. Tilannetta verrataan kuntoutusta edeltävään tilanteeseen.

Kelan tukema psykoterapiakuntoutus oli työllistymisen näkökulmasta tuloksellisinta vanhemmille, miehille ja työelämässä jo aikaisemmin olleille. Psykoterapian jälkeen masennuslääkkeiden käyttö väheni.

Julkaisu: Aaltonen T, Lind J. **Miten työkyky muuttuu Kelan tukeman psykoterapiakuntoutuksen jälkeen? Rekisteriseuranta Kelan psykoterapiaa saaneiden työ- ja opiskelukyvystä vuosina 2002–2004.** Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 95, 2008. Hinta: 7 euroa.

Suomen työkyvyttömyyspolitiikka eroaa muista Pohjoismaista

Tutkimuksessa vertaillaan Suomen ja muiden Pohjoismaiden työkyvyttömyyspolitiikkaa. Tarkastelussa ovat työkyvyttömille tarjolla olevat etuudet ja aktiivisen työvoimapolitiikan kohdenetut toimenpiteet.

Tulokset viittaavat siihen, että pitkäaikaistyöttömyys johtuu Suomessa osin kohdennettujen toimien ja osittaisen sosiaaliturvan puutteesta. Muissa Pohjoismaissa järjestelmät korostavat vajaakuntoisten integraatiota työmarkkinoille.

Muista Pohjoismaista Suomi poikkeaa myös sosiaaliturvan sisäänrakennettujen, työnantajille kohdistuvien negatiivisten ja positiivisten kannustimien suhteen. Työnantajille pitkäaikaissairaana tai vajaakuntoisen työntekijän työllistäminen on usein suuri taloudellinen riski.

Julkaisu: Hytti H. **Disability policies and employment – Finland compared with the other Nordic Countries.** Helsinki: Kela, Social Security and Health Research: Working Papers 62, 2008. Julkaisu on ilmainen: www.kela.fi/tutkimus.

Työttömyysturvaetusmenot viime vuonna pienimmät 15 vuoteen

Työnhakijoille maksettua työttömyysturvaetuksia maksettiin vuonna 2007 yhteensä 2,3 miljardia euroa. Työttömyyskassojen osuus tästä oli 1,5 miljardia euroa ja Kelan 0,8 miljardia euroa. Työttömyysturvaetusmenot laskivat 10 prosenttia edellisvuotesta ja olivat pienimmät 15 vuoteen.

Perusturvan maksut vähenivät viime vuonna enemmän kuin ansioturvan maksut. Työttömyysturvaetuksista koulutuksen ja muiden aktivointitoimenpiteiden ajalta maksetut etuudet sekä vuorottelukorvaukset sen sijaan kasvoivat vuodesta 2006.

Luvut on poimittu tilastotiedotteesta, johon on koottu tärkeimmät tiedot maksetuista työttömyysturvaetuksista ja niiden saajista vuonna 2007.

Julkaisu: **Tilastotiedote Kelan työttömyysturvasta 2007** (pdf) osoitteessa www.kela.fi/tilasto > Verkkotilastot > Tilastotiedotteet.

TILAUKSET:

Suurin osa julkaisuista on ladattavissa ilmaiseksi internetsivuilta (pdf).

www.kela.fi -> Julkaisut

Tutkimusjulkaisut puh. 020 634 1947, publ@kela.fi

Tilasto-julkaisut: puh. 020 634 1502, tilasto@kela.fi

Hinnat eivät sisällä lähetyskuluja.

Helena Ahponen tutki vaikeavammaisen nuoren aikuistumista

Muut tuntee paremmin

Yllä oleva otsikko on suora lainaus Lassilta, nuorelta mieheltä, jota valtiotieteen liseniaatti Helena Ahponen haastatteli väitöskirjassaan. Lassin lause kertoo koruttomasti siitä, että yhä vieläkin vammaisen nuoren elämäntunnetta on säädelty enemmän kuin muiden nuorten.

■ TEKSTI MERJA KOIVUNIEMI

● Etuuspäällikkö Helena Ahponen työskentelee Kelassa kuntoutuksen ja kuntoutuspalveluiden parissa. Nuorten vammaisten aikuistumisesta hän kiinnostui jo liseniaatin työtä tehdessään.

– Väitöskirjaani varten haastattelin yhdeksää nuorta vuosina 1998 – 2006 ja he olivat ensimmäisten haastattelujen aikaan 20 – 24-vuotiaita, pääasiassa kaksiympärisiä, hän kertoo.

Haastattelutilanteet olivat tutkijalle haastavia. Osa niistä tehtiin kuntoutuslaitoksissa, osa nuorten päivittäisessä ympäristössä kotona. Suurimmalla osalla nuorista oli eriaisteisia kommunikaatiovaikeuksia.

– Jouduin ajoittain tulkitsemaan vastauksia nonverbaalin viestinnän kautta,

mutta kontaktit onnistuivat.

Nuorilla oli erilaisia apuvälineitä: sähköpyörätuoli, kävelykeppi ja muita arkea helpottavia apuvälineitä ja joillakin oli myös henkilökohtainen avustaja. Osa asui lapsuudenkodissaan, osa erilaisissa asumisyksiköissä ja eräs nuori nainen oli parisuhteessa. Nuoret opiskelivat vaihtelevasti tai kävivät työopajatyössä.

Oman elämän kynnyksellä

– En halua alleviivata kohderyhmäni vaikeavammaisuutta ja sen vuoksi käytän väitöskirjassani useimmiten sanaa vammaisen nuori tai vammaisen henkilö. Tutkimukseni kohdistui lähinnä neurologisesti vammaisiin ja liikuntavammaisiin. Viittaakaan myös muun tyyppiseen vammaisuuteen kuten kehitysvammaisuuteen sekä kuulo- ja näkövammaisuuteen, Ahponen sanoo.

On nuori vammaisen tai ei, hänen elämänsä muuttuu ikävuosien karttuessa. Vammaisen lapsen arjessa on koko ajan ammattiauttajia ja hänen koulunkäyntinsä vaatii useimmiten erityisjärjestelyjä. Vanhempien ja perheen tuki on ensiarvoista ja sen ohessa sosiaalinen tuki lapsuudesta alkaen on merkittävää lapsen ja nuoren suotuisan kehityksen vuoksi.

– Nostin tutkimuksessani esille aikuistumisen keskeisiä alueita, joita ovat koulutus, ammattiin ja työhön valmistuminen, asumisympäristö ja perheen perustaminen. Nämä asiat kuuluvat myös vammaisen henkilön elämään ja ne ovat kaikkien ihmisten perusoikeuksia, painottaa Helena Ahponen.

Vaikeavammaisilla aikuistuvilla nuorilla on samanlaisia toiveita, haaveita ja tavoitteita kuin muillakin nuorilla. Liian usein he kokevat jäävänsä ulkopuoliseksi yhteiskunnassa ja yleinen asenneilmasto muuttuu hitaasti. On vieläkin tilanteita, joissa vammaisuus estää muiden nuorten joukkoon pääsemisen, työnsaannin ja jopa koulutuksen. Näin ei saisi olla. Valitettavasti myös alueelliset erot näkyvät vammaisten elämässä – niin lasten, nuorten, aikuisten kuin vanhustenkin.

Nuoren siirtyminen itsenäiseen elämään on herkkä ja stressialtis vaihe, jolloin tarvitaan ohjausta ja tukea. Vammaisen nuoren kohdalla tuki on erityisen tärkeää, jotta nuorta voidaan hallitsemaan omaa elämäänsä. Kyse on hänen elämänsä tavoitteista, ei kenenkään muun.

Kertomuksia arjesta

Ahponen mukaan ihmisen elämää ei voi kuvata vain tapahtumien luettelona, vaan tapahtumat on liitettävä kertomuksiksi. Hänen väitöskirjansa aineisto perustuu narratiivisiin kertomuksiin tai tarinoin, jotka ovat tässä tapauksessa toistensa synonyymejä.

– Ensimmäistä haastattelukierrosta ohjasi teemaluettelo, joka paloitteli aihepiiriin pienempiin osiin. Olin valinnut teemaluetteloon kirjallisuuden perusteella aikuistumiseen liittyviä asioita: liikkuminen kodin ulkopuolella, ympäristön merkitys ja tuki lapsuudesta alkaen, opiskelemaan pääseminen, työpaikan saaminen, harrastuksen ja vapaa-ajan viettotavat, mahdollisuudet toimia kotona ja kodin ulkopuolella erilaisissa tilanteissa ja organisaatioissa sekä vammaan ja avustamiseen liittyvät asiat.

– Sosiaalista verkostoa koskivat teemat ihmissuhteiden merkityksestä, ystävästä, perheestä ja seurustelukumppaneista. Teemoihin kuului myös minäkuvaa ja identiteettiä koskevia kysymyksiä. Elämäntunnetta painottuivat aikuistumisvaiheeseen, mutta sisälsivät takautumia myös lapsuuteen, Ahponen kuvaa.

Mikä tahansa kertomus ei sovellu narratiiviseksi kertomukseksi.

– Kuulijan arvostuksilla on tässä keskeinen osa, on jaksettava kuunnella vaikka kuinka pitkää ja yksitoikkoista tarinaa. Omassa aineistossani keskeiseksi asioiksi kertomuksissa nousivat nuorten vammaisten arjen pienet asiat eli miten he selviytyivät askareissaan. Useimmilla heistä oli tukea joka päivä, mikä vaikutti heidän itsenäistymiseensä. Kertomuk-

Kuva Vaula Aunola

Helena Ahponen väitteli valtiotieteiden tohtoriksi toukokuussa Helsingin yliopistossa. Väitöskirjan nimi on: Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Väitöskirja on julkaistu Kelan tutkimusosaston Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia sarjassa (94/2008).

set täyttivät narratiivisen ja tieteellisen ehdon: kerrotut asiat olivat kertomisen arvoisia.

Aikuistumisympäristö on muuttunut

Nuorten haastattelut toivat karusti esille sen, että edelleenkin heitä saatetaan kohdella lapsina, ikään kuin he eivät ymmärtäisi asioita. Kommunikaation niukkuus ja vaikeudet herättävät ympäristössä helposti epä tietoisuutta, ja usein kommunikointi muuttuu väheksyväksi ja ”paapovaksi”. Nuoren vamma asteella on myös merkitystä siihen, miten sosiaalinen ympäristö kohtaa hänet.

Ahponen toteaa väitöskirjassaan, että elämä nkulku on sidottu tiettyyn aikaan, paikkaan, sosiaaliseen yhteisöön ja kulttuuriin. Muutama vuosikymmen sitten vaikeavammaisten nuorten aikuistuminen tapahtui erilaisessa ympäristössä kuin nykyisin. Aikuistumisvaiheessa olevat ja vastikään aikuistuneet nuoret kuuluivat ikäryhmään, jonka aikuistumisen aikana vammaisten ihmisten asema ja olosuhteet muuttuivat nopeasti.

– Heille tarjotuista erityis palveluista siirryttiin integraatioon, erityiskouluista pääosin yhteiseen opetukseen ja huoltolaitoksista mahdollisimman itsenäiseen asumiseen. Hoivayhteiskunnan valmiiksi annoksiksi kaavaillun elämän tilalle tuli tavoite normaalista elämästä, Ahponen selvittää.

Helena Ahposen mielestä ympäristö voi auttaa nuorta saavuttamaan tavoitteitaan tai toimia jäykästi ja estävästi.

Vammaiset lapset ja nuoret ovat vaarassa syrjäytyä jo koulussa ja omaksua sivullisen aseman myöhemmässä elämässään, mikäli heidän tarpeitaan ei huomata. Heihin sovelletaan usein yhtenäisiä periaatteita, mutta he ovat yksilöitä ja heillä on yksilölliset tarpeet.

– Tämä näkyy esimerkiksi työn ja asumispalveluiden joustamattomuudessa. Ratkaisuissa tulisi pyrkiä normaaliuteen ja nuorten pääsemiseen mahdollisimman hyvin kiinni yhteiskuntaan, huomauttaa Ahponen.

Superihminen – täydellinen kaikessa

Vaikka nykyään pohditaan ympäristö ongelmia ja ihmisen ulottuvuuksia enemmän kuin villeimpinä kasinotalouden vuosina, täydellisen ihmisen malli jäytää sisuksissa ja ihmiset asettavat tavoitteitaan superihmisen kuva mielessään. Asioita on suoritettava kovalla volyyymilla, on ehditävä joka paikkaan. Vastoin käymisistä, suurista ja menetyksistä pyritään selviytymään nopeasti ja mallikkaasti. Hyvä niin, mutta sittenkään ei ole olemassa valmista kaavaa miten tulisi elää. Elämän rosoisuus ja vastukset antavat yllättäviä viisauden jyyviä, joista voi kasvaa syvä ymmärrys elämä nkaaren eri vaiheissa.

Helena Ahponen tunnistaa superihmisen ja kovat vaatimukset, jotka asetetaan jo lapsuudessa ja nuoruudessa.

– Mikä on sairaan tai vammaisen ihmisen osa tässä yhteiskunnassa? Viranomaiset päättävät heidän elämästään ja

arjestaan. Tutkimuksessani selvisi, että osa nuorista elää lähipiirinsä varassa. Heidän toimintaympäristönsä painottuu kotiin ja sosiaaliset suhteensa lapsuudenperheeseen. Elämä nkulun liikkuma-ala on kapea ja tällaisia ovat erityisesti vaikean sairauden rajoittamat elämä nkulut.

– Nuorella ei ehkä ole selkiytynttä kuvaa tulevaisuudesta ja erityisen vahvana rajat tulevat vastaan koulun päättymisen jälkeen. Elämä nkulku voi olla institutionalisoitunut, jolloin vammaisuus nousee keskeiseksi kaikissa päätöksissä. Aikuistumisen tavoitteet eivät toteudu.

Ahposen väitöskirja ja tutkimus vahvistavat sitä tosiasiaa, että vaikeavammaisen nuoren elämä nkulku poukkoilee ja ulkopuoliset ihmiset määrittävät nuoren puolesta hänen tavoitteitaan. Nuorelle voi olla kosolti vahvuuksia ja taitoja, hän ei vain saa tilaisuutta käyttää niitä. Hyväkään koulutus, jopa useampi tutkinto yliopistossa ei tuo työpaikkaa. Miksi näin on? Yhteiskunnalta ja kanssaihmisiltä vaaditaan tietoa ja ymmärrystä siitä, että vammaisen nuori on osa yhteiskuntaamme ja hänen panostaan tarvitaan myös työelämässä. Uusi ajattelutapa edellyttää ennakkoluulottomuutta ja joustavuutta, joka maksaa itsensä takaisin ajan kuluessa.

– Vaikuttavin lause tutkimuksessani on tuo ”muut tuntee paremmin”. Lause on Lassin, jo kuolleen haastateltavani meille jättämä testamentti. Se haastaa kysymään, millaisen aikuisuuden itselleen haluaisi, jos sattuisi olemaan vammaisen, Helena Ahponen tiivistää. ■

Moninkertainen tuloharkinta hillitsee lisätulojen hankkimista

Perusturvan ongelmat kärjistyvät työttömillä asumistuen saajilla

■ Yleisen asumistuen saajat ovat otollinen kohderyhmä, kun tutkitaan suomalaisen perusturvan ongelmia. He ovat taatusti pienituloisia, sillä asumistuen tulorajat ovat nykyisin sangen tiukat. Valtaosalla asumistuen saajista on ensisijaisena tulonlähteenä jokin perusturvaetus: useimmiten työmarkkinatuki tai työttömän peruspäiväraha. mutta toisinaan myös pieni sairaus- tai vanhempainraha, lasten kotihoidon tuki, opintotuki, eläke tai pieni ansiopäiväraha.

Asumistuki on monimutkainen etuus ja siksi Kelan asumistukirekisteriin kertyy melko paljon tietoa asumistuen saajista ja heidän perheistään. Järjestelmän monimutkaisuus on haitta asumistuen hakijoille, mutta tutkimuksen kannalta siitä on pikemminkin etua.

Tutkimusaineisto on koottu marraskuulta 2006. Samalta kuukaudesta on tarkoitus myöhemmin koota ns. Kela-Stakes-aineisto, jolloin saadaan lisää tietoa myös asumistuen saajista. Erityisesti kiinnostaa tieto siitä, kuinka moni heistä todella saa myös toimeentulotukea. Tätä tietoa ei Kelan rekistereissä ole.

Asumistuen tulorajat alentuneet roimasti

Asumistuen saajat sijoittuvat eräänlaiseen marginaaliin suomalaisessa yhteiskunnassa. Syynä ovat asumistuen tulorajat, joihin ei ole ollut viime vuosina tapana tehdä edes inflaatiotarkistuksia. Vuodesta 1992 vuoteen 2008 ylimmät tulorajat, joiden ylittäminen estää asumistuen saamisen, ovat alentuneet reaalisesti 25–40 % perheen koosta ja asuinpaikasta riippuen.

Asumistuen saamiseen ei riitä, että tulot ovat pienet hetkellisesti. Laki edellyttää tulojen pysyvää pienuutta. Kelan toimistoilla on ohje arvioida hakijan ja hänen perheensä säännöllisiä tuloja ainakin viideksi kuukaudeksi eteenpäin. Vaihtoehtoisesti arvioidaan 12 kuukauden keskimääräiset tulot. Siten aivan lyhytaikaiseen rahapulaan asumistukea ei saa, mikä myös karsii tuen saajia.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asumistuen saajien joukko olisi marginaalisen pieni. Marraskuussa 2006 asumistukea saavia ruokakunnissa oli 148 000. Näissä ruokakunnissa oli lähes 300 000

henkilöä. Se on 5,6 % koko väestöstä. Pääkaupunkiseudulla osuus oli noin 8 %. Alle 18-vuotiaista lapsista yli 10 % asui asumistukea saavissa ruokakunnissa.

Tilastokeskuksen tulonjakotilastojen mukaan pienituloisten eli köyhien henkilöiden määrä on viime vuosina ollut yli 600 000, jos rajaksi asetetaan 60 % kulutussyksikön mediaanituloista. Asumistuen saajia tutkimalla tavoitamme merkittävän osan niistä yli 600 000 henkilöstä, jotka Tilastokeskuksen mukaan alittavat köyhyysrajan. Yhtä kuukautta koskevassa aineistossa suuri osa jää myös 50 %:n ja lopulta myös 40 %:n suhteellisen köyhyysrajan alapuolelle (kuvio).

Työssäkäyvät vähemmistönä

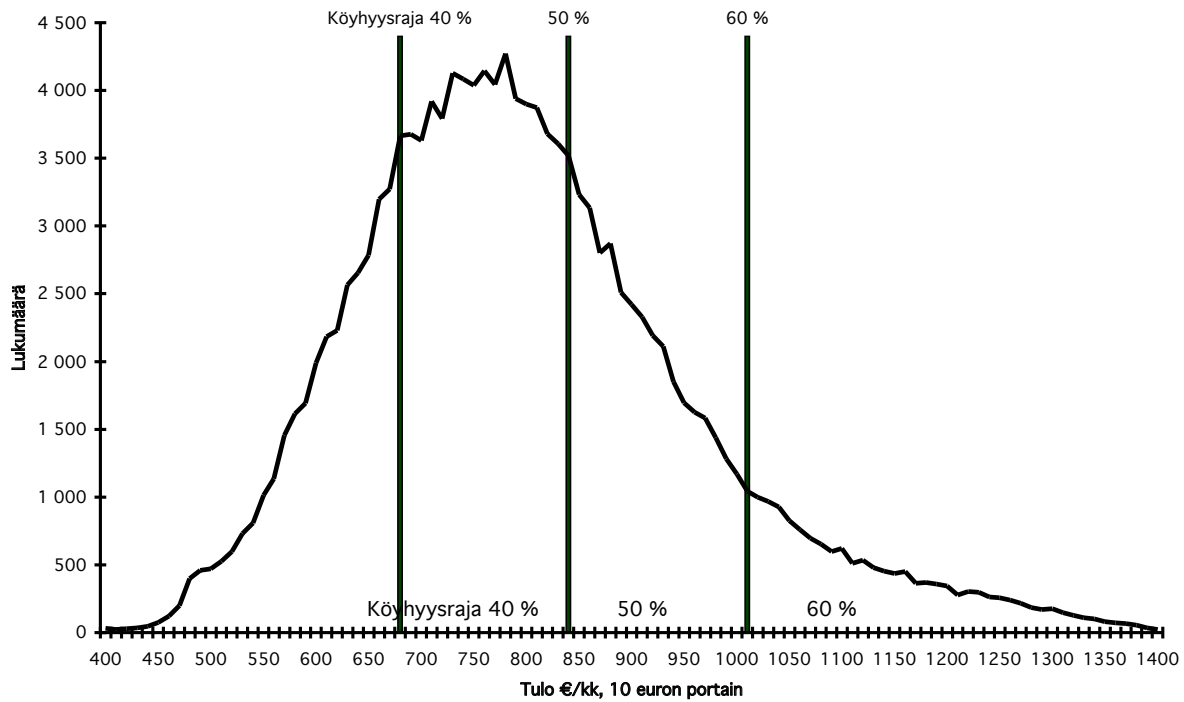
Asumistuen saajista suuri osa on työttömiä tai yksinhuoltajia. Ryhmät ovat osin päällekkäisiä. Työssä olevat ovat vähemmistönä, samoin kahden huoltajan lapsiperheet. Asumistuen saajia on kaikissa ikäryhmissä 18 ja 65 vuoden välissä, mutta saajat painottuvat jonkin verran nuoriin ikäluokkiin. Asumistuen saajia

on koko maassa, suhteellisesti eniten työttömyydestä kärsivissä maakunnissa sekä korkeiden asumiskustannusten alueilla.

Asumistuen saajat eivät ole välttämättä syrjäytyneitä. Ikäkirjon laajuus ja se, että suurelta osin kyse on lapsiperheistä, laittaa epäilemään syrjäytymisteesiä. Melko suurella osalla asumistuen saajista on myös työtuloja: oikeus asumistukeen ei riipu työmarkkina-asemasta.

Se, että valtaosa asumistuen saajista on nykyisin pienten sosiaalietuuksien saajia, johtuu pelkästään asumistuen tiukoista tulorajoista. Siitä ei vielä voida päätellä, että kyse on syrjäytyneistä. Epäilemättä monilla asumistuen saajilla on syrjäytymiseen viittaavia ongelmia ja vaikeuksia työllistyä, mutta ilman tarkempaa tutkimusta emme tiedä siitä paljonkaan.

Asumistuen saajien keskimääräiset veronalaiset tulot ovat pienet, runsaat 600 euroa kuukaudessa. Kun otetaan huomioon asumistukea varten selvitetty tulot ja asumiskustannukset, lapsilisät, yksinhuoltajille arvioitu elatustuki sekä itse asumistuki, voidaan laskea, että

Kuvio. Asumistuen saajien tulot kulutusyksikköä kohden, suhteessa 40, 50 ja 60 prosentin köyhyysrajaan.

Efektiviisen marginaaliveroasteen jakauma

Marginaali-veroaste, %	Lukumäärä
alle 35	4
35–40	2
40–45	4
45–50	9
50–55	19
55–60	432
60–65	236
65–70	1 001
70–75	3 057
75–80	1 679
80–85	44 385
85–90	440
90–95	25
95–100	11
100–	7
Yhteensä	51 311

Laskelmassa palkkatulo 300 euroa/kk

Taulukko. Efektiviisen marginaaliveroasteen jakauma, kun työttömän perusturva ja asumistukea saava henkilö saa 300 euroa palkkatuloa. Efektiviinen marginaaliveroaste kertoo, kuinka suuri osa palkkatulosta hupenee veroihin ja sosiaalietuuksien pienentymiseen

tuensaajilla oli käytettävissä asumiskustannusten maksamisen jälkeen noin 9 euroa päivässä henkilöä kohden. Osalla näin laskettu ”ruokaraha” oli nolla tai negatiivinen.

Arviolta 2/3 oikeutettu toimeentulotukeen

Asumistukea saaville ruokakunnille voidaan suhteellisen luotettavasti laskea (simuloida) verot ja sen jälkeen myös toimeentulotuki. Laskelmien perusteella voidaan arvioida, että marraskuussa 2006 noin kaksi kolmannesta asumistukea saavista ruokakunnista oli oikeutettuja myös toimeentulotukeen. Jos aineistosta poimitaan työttömien perusturvan saajat, osuus on noin 79 %. Luultavasti kaikki eivät sitä kuitenkaan olleet hakeneet tai saaneet. Kun toimeentulotuki otetaan huomioon, keskimääräinen käytettävissä oleva tulo henkilöä kohden kohoaa noin 12 euroon päivää kohden.

Laskelmassa oletettiin, että toimeentulotuessa otetaan huomioon todelliset asumiskustannukset. Vaikka

oletettaisiin, että toimeentulotuessa otetaan huomioon vain asumistukinormien mukaiset asumiskustannukset – jotka useimmiten alittavat todelliset asumiskustannukset – asumistuen saajien riippuvuus toimeentulotuesta on ilmeinen. Arviolta lähes puolet olisi tiukemminkin normeilla oikeutettuja toimeentulotukeen.

Näin päädytään yhteen suomalaisen perusturvan perusongelmaan: tiukkaan tuloharkintaan, joka voi olla kaksin- tai kolmin- tai jopa nelinkertaista, kun verojen riippuvuus tuloista otetaan huomioon. Tämä tuloharkinta on ongelma erityisesti perusturvan varassa oleville työttömille, joiden odotetaan tai halutaan työllistyvän.

Pienet ja satunnaiset työt eivät kannata

Ongelma kärjistyy etenkin, jos työtön onnistuu saamaan työstä vain pientä lisätuloa tai työllistyy vain lyhyeksi aikaa. Jos kyse kunnolla palkatusta pitkäaikaisemmasta kokoai-

Asumistuen tulorajat ovat alentuneet 15 vuodessa reaalisesti 25–40 prosenttia perheen koosta ja asuinpaikasta riippuen.

katyöstä, tiukasta tuloharkinnasta ei ole samanlaista haittaa, vaan työllistyminen on yleensä kannattavaa ja houkuttelevaa.

Työttömyysturvan sovitte-
telua koskevat säännökset
johtavat siihen, että pienikin
työtulo johtaa työttömyys-
turvan pienentämiseen.
Pääsääntö on, että 50 %
palkkatulosta vähentää työt-
tömyysturvaa. Toisinaan myös
puolison lisätulo vähentää
työttömyysturvaa.

Myös asumistuki on
tiukasti tuloharkintainen.
Pahimmillaan 40–50 % lisätulo-
sta vähentää asumistukea.
Jos työtön asumistuen saaja
on oikeutettu toimeentulo-
tukeen, pienestä lisätulosta
ei ole välttämättä lainkaan
hyötyä. Työtulosta tulee
tosin jättää 20 % huomiotta
toimeentulotukea lasketta-
essa, mutta siinäkin tulorajat
tulevat melko pian vastaan,
sillä tällaista ”etuoikeutettua”
työtuloa voi olla korkeintaan
150 euroa kuukaudessa. Tut-
kimus osoittaa, että valtaosa
asumistukea saavista työttö-
mistä on tuloloukussa. Silloin
lisätulosta ei jää käteen edes
20 %. (Ks. taulukko).

Uudistuksia tarvitaan

Dilemma on tiedetty jo kauan
ja siihen on etsitty ratkaisua
tutkimuksissa, työryhmissä ja
komiteoissa. Toimeentulotu-
keen turvautumisen toivot-
tasiin olevan enemmän
poikkeus kuin sääntö. Tämä
on toivottavaa sekä pienitu-
loisten työttömien ihmisarvon
kannalta että kannustavuus-
den vuoksi.

Jos ratkaisuna on työttö-
mien perusturvan korottami-

nen, korotuksen olisi oltava
varsin suuri, jotta riippuvuus
toimeentulotuesta vähenisi.
Se johtuu siitä, että peruspäi-
värahan korotus syö nopeasti
asumistukea. Työttömyys-
turvan tai yleensä pienten
tulojen verotusta keventämäl-
lä saataisiin aikaan osittain
sama vaikutus kuin peruspäi-
värahan korottamisella. Etuna
olisi se, että verotuksen
keventäminen ei pienennä
asumistukea. Voidaan harkita
myös asumistuen lisäämistä
ja etenkin sen tuloharkinnan
loiventamista, jolloin työllä
hankituista lisätuloista jäisi
enemmän käteen.

Tässä tutkimuksessa
laskimme, että keskimäärin yli
10 euron korotus peruspäi-
rahaan poistaisi riippuvuuden
toimeentulotuesta. Mainittu
luku on yksilöllisten laskel-
mien keskiarvo eikä siinä
mielessä mikään todellinen
korotustarve. Osa tarvitsisi
suuremman korotuksen,
osalle riittäisi pienempi. Jos
korotus olisi 10 euroa, simu-
lointilaskelma kertoo, että
edelleen yli 40 % työttömistä
asumistuen saajista olisi oi-
keutettu toimeentulotukeen.
Suunnilleen samanlainen
vähennys toimeentulotuen
tarpeeseen saataisiin, jos
kunnallisverotuksen eläke-
tulovähennys ulotettaisiin
kaikkiin sosiaalietuuksiin.

Tuntuva korotus tai veronkevennys

Toimeentulotuen tarpeen vä-
hentäminen on mahdollista,
mutta se vaatisi melko tun-
tuvia korotuksia työttömien
perusturvaan ja asumistukeen
ja samalla – tai vaihtoehtoi-
sesti – myös kevennyksiä

pienituloisten verotukseen.

Tällaiset reformit eivät
vielä sanottavasti vähentäisi
köyhyyttä. Vaikutus keski-
määräisiin nettotuloihin on
pieni. Reformit enemmänkin
muuttaisivat eri tulolajien ja
verojen keskinäistä suhdetta
pienituloisissa perheissä. Toi-
saalta ilman toimeentulotuen
osuuden vähentämistä ei
päästä eteenpäin köyhyyden
torjumisessa, sosiaaliturvan
yksinkertaistamisessa tai so-
siaaliturvan kannustavuuden
lisäämisessä.

Myös yleinen asumistuki
kaipaa selvästi uudistamista.
Se on liian monimutkainen ja
holhoava järjestelmä nyky-
oloihin. Tiukalle vedettyä,
osin melko jyrkkää tulohar-
kintaa olisi syytä loiventaa jo
kannustavuudenkin nimissä.
Se, että asumistuen normit
ja perusteet ovat jääneet
jälkeen yleisestä hinta- ja
tulokehityksestä sekä var-
sinkin vuokrien noususta, on
osaksi kärjistänyt perusturvan
ongelmia ja lisännyt pieni-
tuloisten perheiden riippu-
vuutta toimeentulotuesta.
Siksi yleiseen asumistukeen
olisi saatava samankaltainen
indeksisuoja kuin on eläk-
keensaajien asumistuessa ja
toimeentulotuessa. ●

Julkaisu: Honkanen P. **Perusturva
ja kannustavuus. Laskelmia asu-
mistuesta, toimeentulotuesta
ja työttömyysturvasta.** Helsinki:
Kela, Sosiaali- ja terveysturvan
selosteita 63, 2008. Julkaisu on
ilmainen: www.kela.fi/tutkimus.

Onni piilee perheyriityksessä

Kun tutkija vertaili perheyrittäjien, muiden yrittäjien ja palkansaajien onnellisuustuntemuksia, perheyrittäjät erottuivat muita onnellisemmiksi.

● Yliassistentti **Sofia Kauko-Valli** väitteli keväällä yrittäjyydestä kauppatieteiden tohtoriksi Jyväskylän yliopistossa. Hän vertailee väitöskirjassaan suomalaisten perheyrittäjien, muiden yrittäjien ja palkansaajien onnellisuuden ja hyvinvoinnin kokemista. Väitöskirjan nimi on suomennettuna Subjektiiivinen hyvinvointi yksilöllisesti rakentuneena ilmiönä.

– Kaikki tutkitut ryhmät olivat vähintään tyytyväisiä omaan elämäänsä. Perheyrittäjien onnellisuutta takasivat tyytyväisyys elämään sekä haasteiden, voimavarojen ja eri roolien tasapaino. He tunsivat myös saavansa arvostusta, Kauko-Valli arvioi.

Hän teki tutkimuksensa internetkyselyllä, johon vastasi 942 henkilöä. Vastauksista yli puolet tuli palkansaajilta, yli neljännes perheyrittäjiltä ja loput muilta yrittäjiltä.

Sekä stressiä että voimavaroja

Palkansaajalla työn ja perheen maailmat ovat yleensä eriytyneet. Perheyrittäjä joutuu sovittamaan työ- ja perheasioita toisiinsa. Perheyrittäjän toimintaympäristöä tulkitaankin usein rooliristiriitojen tuottaman stressin näkökulmasta.

Sofia Kauko-Valli teki vuonna 2004 lisensiaatintutkimuksensa yrittäjän stressistä ja ahdistuksesta. Näkökulma alkoi ahdistaa, joten hän haki vaihtoehdon myönteisestä lähestymisestä, positiivisesta psykologiasta. Siinä pyritään auttamaan ongelmaisia ihmisiä tuomalla esiin

ihmisten vahvuuksia ja arjen toimivia käytäntöjä.

– Stressi ja masentuneisuus ovat Suomessa jo lähes epidemioita. Tilastojen mukaan masennus on keskeinen työkyvyttömyyden syy. Ajassamme on paljon kielteistä, mutta yksilöllistä onnea arvostetaan suuresti. Joidenkin tutkimusten mukaan onnellisuuden tavoittelu ohittaa terveyden ja jopa ihmissuhteet, Kauko-Valli tuumii.

Kauko-Valli kehottaa ottamaan kaikki elämänaalueet tasapuolisesti huomioon ja oppimaan toimintaympäristöstä. Hänen mukaansa tämä tarkoittaa usein keskittymistä oleelliseen ja jatkuvan viriketulvan karsimista.

Yrittäjän murheet ohimeneviä

Sofia Kauko-Valli rakensi väitöskirjassaan onnellisuutta ja hyvinvointia kuvaavia dynaamisia malleja. Niissä paljastui, että jos yrittäjiä ahdisti arjessa, he olivat vain pahantuulisia. Arkiset murheet eivät vähentäneet onnellisuuden eivätkä tyytyväisyyden kokemuksia työssä. Yrittäjät tulkitsivat murheet ohimeneviksi, asiaan kuuluviksi vaiheiksi. Palkansaajilla yksityiselämän ahdistus vähensi selvästi myös työhön tyytyväisyyttä.

Raha ei selitä yrittäjän onnea, ei ainakaan suoraan. Yrittäjät ilmoittivat vuositulonsa alimmillaan kymppitonniksi, korkeimmillaan 85 000 euroksi. Tilastoanalyysit eivät paljastaneet mitään yhteyttä tulojen ja onnellisuuden välillä.

– Tätä vastoin koettu toimeentulo

Kauppätieteiden tohtori ja kasvatustieteiden kandidaatti Sofia Kauko-Valli yllättyi itsekin tutkimustuloksestaan, jonka mukaan perheyrittäjät ovat muita onnellisempia.

Kuva Ilkka Pietarinen

yhdistyi voimakkaasti onnellisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksiin. Ainahan se raha menee, mikä tulee. Jos tuntee, että raha ei riitä, ei ole tyytyväinen, Kauko-Valli naurahtaa.

Onnea voi olla työssäkin

Sofia Kauko-Valli intoutuu tulkitsemaan tuloksiaan laajemmin ja kehottaa jokaista tarkistamaan, missä määrin omat arvot ja työ ovat sopusoinnussa. Varsinkin palkansaaja ajautuu helposti tekemään työtä, jota ei halua tehdä.

Perinteisen yritysjohdon hän arvelee suhtautuvan onnellisuuspuheisiin ”huuhaana ja akkain höpinänä”.

– Vaan kun esittää tutkimustuloksia, jotka osoittavat, että onnellinen työntekijä tekee työnsä tehokkaammin ja on muita luovempi, silloin yleensä saa jakamattoman huomion. Aina ei ymmärretä, että työ ja muu elämä kytkeytyvät tiukasti toisiinsa. Usein ajatellaan onnellisuuden olevan vain yksityisaluetta, Kauko-Valli pohtii.

Elinkeinoelämä kannustaa työntekijöitä yrittäjämäiseen asenteeseen. Kauko-Valli suhtautuu tähän kriittisesti, sillä yrittäjyyteen kuuluvat myös päätösvalta ja vaikutusmahdollisuudet.

– On paljon sitruunatyöpaikkoja, joissa yritetään vain puristaa työntekijästä kaikki mehu irti, hän sanailee.

Kauko-Valli päätelee, että yrittäjämäinen toimintatapa ei sovi kaikille. Epäoikeudenmukaiset palkkiojärjestelmät

Yrittäjä on työssään tyytyväinen, vaikka yksityiselämässä ahdistaisi.

kään eivät houkuttele yrittäjämäisyyteen.

– Rivityöntekijälle riittää, että tekee työnsä hyvin ja tietää, miten yritys tekee rahansa. Silti tavallisen työntekijän ei tarvitse ottaa niskoilleen ison organisaation onnistumista.

Tunteita ja toimintamalleja

Sofia Kauko-Valli katsoo, että toimimme usein liiaksi tunteiden ehdoilla. Hän korostaa merkityksenannon tärkeyttä. Tämä

soveltuu myös ahdistukseen.

– Onnellisuus voi sisältää tunteiden lisäksi myös toimintamalleja ja ajatteluprosesseja. Omaan onnellisuuteensa voi siis vaikuttaa. Helposti ihminen luo ajatuspolun, jossa mieltää itsensä tyhmäksi ja uskoo kaikkien muidenkin olevan samaa mieltä, hän täsmentää.

Kauko-Valli ottaa omasta väitöstilaisuudestaan lisäesimerkin. Tärkeään tapahtumaan voi kerätä suorituspainetta ja suhtautua, että siinä pitää kiteyttää kaikkien vuosien osaaminen. Kauko-Valli kuitenkin otti oppia omasta aiheestaan ja tunsikin olonsa hyväksi: Kerrankin sai puhua 20 minuuttia, ilman keskeytyksiä.

Seuraavaksi tutkija aikoo rakentaa malleja, joilla pystyy ennakoimaan onnellisuutta.

Kauko-Vallilla ei itsellään ole yrittäjäkokemusta, mutta hän on suunnitellut työtovereidensa kanssa hyvinvointialan yrityksen perustamista. Yritys tähtäisi toimintakyvyn lisäämiseen arjessa. Tois-taiseksi hän sanoo oppineensa, että pien-yrityksen perustamisesta hyötyy lähinnä valtio. ■

Vammaisetuudet kasvaneet kymmenessä vuodessa viidenneksen

Kela maksoi viime vuoden aikana varsinaisia vammaisetuksia ilman ruokavaliokorvauksia 382,7 miljoonaa euroa. Menot ovat kymmenessä vuodessa reaalisesti kasvaneet viidenneksen, mikä johtuu eläkkeensaajien hoitotukea saavien määrän kasvusta.

Uusia vammaisetuksia myönnettiin vuoden 2007 aikana 45 000, mikä oli 5 500 edellisvuotista vähemmän. Vähennys johtui lähes kokonaan eläkkeensaajien hoitotuista, koska sotavuosien seurauksena vuonna 1942 syntyneiden ikäluokka jäi pieneksi. He täyttivät vanhuuseläkeiän vuonna 2007.

Luvut löytyvät tuoreesta julkaisusta Kelan vammaisetuustilasto 2007, joka sisältää yksityiskohtaisia tilastoja lapsen hoitotuesta, vammaistuesta ja eläkkeensaajien hoitotuesta. Mukana on myös kunta- ja maakunta- sekä sairauskohtaisia tietoja.

Julkaisu: Kelan vammaisetuustilasto 2007, Suomen virallinen tilasto. Helsinki, Kela 2007. Hinta: 3 euroa.

Eläkemenot Suomessa lähes 20 miljardia viime vuonna

Eläkkeitä maksettiin Suomessa vuoden 2007 ennakkotiedon mukaan 19,6 miljardia euroa. Eläkemenoista puolet oli yksityisen sektorin työeläkkeitä, 16 % valtion eläkkeitä ja 14 % kuntien eläkkeitä. Kelan eläkkeiden osuus oli 14 % ja muiden eläkkeiden osuus runsaat 5%.

Tiedot on poimittu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi ilmenteestä Kelan taskutilastosta, joka on tiivis tietopaketti Kelan maksamista etuuksista ja niiden saajista. Mukana on vertailutietoa myös muusta sosiaaliturvasta.

Julkaisu: Kelan taskutilasto 2008. Helsinki, Kela 2007. Julkaisu on ilmainen.

Kelan kuntoutuksessa olevista 44 prosenttia työssä käyviä

Kelan kuntoutuksessa olevista oli viime vuonna 44 % työssä käyviä henkilöitä. Työelämästä poissa olevien eli alle 16-vuotiaiden sekä eläkeläisten osuus oli vajaa kolmannes (29 %). Opiskelijoita kuntoutujista oli 10 % ja työttömiä 4 %.

Tiedot ilmenevät tuoreimmasta Kelan kuntoutustilasto -julkaisusta. Siihen on koottu tilastotietoa Kelan kuntoutuspalveluista, kuntoutujista, kuntoutustoimenpiteistä, toimenpiteistä aiheutuneista kustannuksista ja kuntoutusrahasta.

Julkaisu: Kelan kuntoutustilasto 2007, Suomen virallinen tilasto. Helsinki, Kela 2007. Hinta: 3 euroa.

Isät lisänneet vanhempainpäivärahojen käyttöä

Yhä useamman vastasyntyneen lapsen isä pitää isyys- tai vanhempainlomaa. Vuonna 2007 päättyneistä vanhempainpäiväraha-kausista 72 % sisälsi myös isälle korvatus loman, kun vastaava osuus oli 59 % vuonna 1998. Vanhempainpäivärahaa sai viime vuonna 51 200 isää, mikä oli 26 % enemmän kuin kymmenen vuotta aiemmin. Myös isien pitämien vanhempainpäivärahapäivien määrä on kymmenessä vuodessa kasvanut selvästi, 62 %.

Luvut ovat peräisin isien vanhempainpäivärahojen käyttöä koskevasta tilastotiedotteesta, jossa on vertailtu tietoja vuosina 2007 ja 1998.

Julkaisu: Tilastotiedote isien vanhempainpäivärahoista 2007 (pdf) osoitteessa www.kela.fi/tilasto > Verkkotilastot > Tilastotiedotteet.

Kela tukee yhä useamman eläkkeensaajan asumista

Kela maksoi asumistukia viime vuoden aikana yhteensä 1,0 miljardia euroa, mikä oli vain puoli miljoonaa euroa enemmän kuin vuonna 2006. Yleisen asumistuen ja opintotuen asumislisän menot vähenivät, kun taas eläkkeensaajille maksettujen asumistukien rahamäärä kasvoi.

Huhtikuussa 2008 eläkkeensaajan asumistukea sai 172 700 henkilöä. Heistä lähes 20 000 asui palvelutalossa, asumispalveluyksikössä, asuntolassa tai yömajassa. Kelan maksama asumistuki ei kuitenkaan kata niiden tarjoamia palveluita.

Julkaisu: Tilastotiedote Kelan maksamista asumisen tuista 2007 ja huhtikuu 2008 (pdf) osoitteessa www.kela.fi/tilasto > Verkkotilastot > Tilastotiedotteet.

TILAUKSET:

Suurin osa julkaisuista on ladattavissa ilmaiseksi internetsivuilta (pdf).

www.kela.fi -> Julkaisut

Tutkimusjulkaisut puh. 020 634 1947, publ@kela.fi

Tilastojulkaisut: puh. 020 634 1502, tilasto@kela.fi

Hinnat eivät sisällä lähetykskuluja.

Syytinki osana sosiaaliturvaa

”Saatteko elatusapua tai syytinkiä?” kysytään edelleen eläkkeensaajan asumistuen hakemuksessa ja leskeneläkkeen täydennysmäärän hakemuksessa pääoma- ja muita tuloja selvittävässä kohdassa. Myös lasten kotihoidon tuen hakemuksessa voi ilmoittaa tuloista tehtävänä vähennyksenä maksetun rahasyttingin.

■ Syytinkiä pidetään yleensä historiallisena jäänteenä. Kaikille Kelan toimihenkilöillekään ei käsite ole tuttu. Vaikka syytinkisopimusten yhteensovittaminen Kelan maksamien etuuksien kanssa on nykyisin harvinaista, ei syytinki-instituutiota tule unohtaa. Sillä on ollut merkittävä vaikutus eläkejärjestelmämme kehittymisessä ja vanhemman väestön toimeentulon turvaamisessa.

Syytinkisopimuksia tehtiin jo 1600-luvulla

Muinaisessa heimoyhteiskunnassa suvun merkitys oli tärkeä. Suku rajoitti yksityisten henkilöiden toimintavapautta, mutta samalla se takasi jäsentensä taloudellisen ja sosiaalisen turvan sekä yhteiskuntajärjestyksen säilymisen. Vielä keskiajalla yhteiskunta perustui talonpoikaisväestöön, jonka keskuudessa oli yleistä, että samaan asuntoon majoittuivat sekä vanhuset että perheelliset tai perheettömät talolliset.

Köyhäinhoitoa koskevia asetuksia alettiin antaa 1600-luvulla. Pitäjien vaivaiset jaettiin kirkonköyhiin ja ruotuvaivaisiin, joiden elatuksesta vastasivat ruodun muodostamat talot yhdessä. Kunnallinen köyhäinhoito koski niitä, joilla ei ollut omaisuutta tai omaisia, sillä maata omistavan talonpoikaisväestön tur-

vana oli tila. Vaikka perheen sisällä vanhemmilla ja lapsilla oli keskinäinen elatusvastuu, alettiin tiloilla perustaa syytinkisopimuksia. Syytinkiräsiutus oli mahdollista perustaa kaikkiin eri tilamuotoihin: perintötilaan, kruununtilaan ja rälssitilaan. Yleisin syytinkisopimuksen muoto oli luonnontuotteina annettu eläke, johon liitettiin myös oikeus hoitoon ja huolenpitoon.

Ensimmäisenä virallisena määräyksenä eläkkeistä voidaan pitää vuoden 1723 valtiopäivillä säädettyä ns. lesken armonvuotta. Vielä 1900-luvun alussa oli eläkkeitä vain harvoilla valtion virkamiehillä ja kaupunkien virkamiehillä. Lakisääteistä kansaneläkettä pidettiin pitkään köyhäinapuna. 1960-luvulta lähtien eläketurvamme on kehittynyt lakisääteiseksi, työntekoon perustuvaksi eläkkeeksi osana hyvinvointivaltion sosiaaliturvaa.

Syytinki osana tilan kauppakirjaa

Syytinkijärjestelmä on monelle käsitteenäkin tuntematon. Syytingistä puhuttaessa tarkoitetaan perinteisesti sopimusta, jolla kiinteistökaupan yhteydessä myyjä pidättää itselleen elinajaksi elatuksen kiinteistöstä. Syytinki on siten omatoiminen vanhuuseläkkeen muoto, jolla

suoritetaan tilan kauppahinta tai osa kauppahinnasta.

Koska syytinkisopimus on osa tilan kauppakirjaa, syytinkisopimuksetkin on tehty kiinteistön kaupan muotomääräyksiä noudattaen. Etuuksien maksamisen vakuudeksi on syytinkisopimuksille voitu hakea kiinnitys. Nykyisessä maakaareissa puhutaan erityisen oikeuden kirjaamisesta. Syytinkisopimuksella myyjät tavallaan antavat ostajalle lainan, joka maksetaan vähitellen takaisin eläkkeen muodossa. Syytingistä käytetäänkin usein kiinteistöeläkkeen nimitystä.

Voidaan puhua myös muonasta, jolloin syytinkiin sisältyy vain elintarvikkeita. Vanhimman tavan mukaan syytinkiläinen on asunut samassa pirtissä ja syönyt samassa pöydässä syytingin maksajan kanssa sekä saanut tilalta täyden ylöspidon. Syytinki on voitu suorittaa myös osittain tai kokonaan parseleina. Parselit ovat yleensä tilan tuotteita: viljaa, lihaa, maitoa, voita ja polttopuita, mutta parseleihin on sisällytetty myös vaatteita ja käyttörahaa. Parseleita on voitu pidättää myös myytäväksi. Myöhemmin oli tavallista, että syytinkiläisillä oli oma huone tai heille rakennettiin asuttavaksi erillinen rakennus, jolloin myös parselieläkkeet yleistyivät.

Syytinkeihin on perinteisesti liitetty erilaisia lisäetuja, kuten tilan rakennusten käyttöoikeus, oikeus kirkko- ja kaupunkikytyihin, tai yleisimmin ”kyytiä tarvittaessa”. Yleinen syytinkimääräys on ollut oikeus saada tarpeellinen lääkäri- tai sairaalahoido sekä hautaamisesta huolehtiminen. Syytinkisopimukset kuvastavat oman aikakautensa elinkeino- ja tapakulttuuria.

Maatalousyrittäjien eläkelain voimaantulosta huolimatta vielä 1970-luvulla useimpiin maatalojen sukupolvenvaihdoksiin sisältyi syytinki, koska eläkkeet olivat aluksi määrältään vähäisiä. Etenkin emäntien eläkkeen perusteena oleva työtulo arvioitiin pieneksi.

Uusien sopimusten tekeminen on ollut harvinaista jo 1990-luvulta lähtien, koska karjattomilla tiloilla ei pystytty toimittamaan kaikkia elintarvikkeita. EU:n maatalouspolitiikka on ohjannut yhä enemmän siirtymistä karjattomaan maatalouteen. Toisaalta eliniäksi tehdyt, varsinkin rahana maksettavat tai hoidon sisältävät syytinkisopimukset ovat muodostuneet maksajilleen kohtuuttoman kalliiksi. Syytinkisopimuksiin liitettiinkin enää vain asumisoikeus ja mahdollisesti polttopuu.

Syytinki vaikuttaa sosiaaliturvaan

Vaikka syytinki on juridisesti yksityisoikeudellinen sopimus, on syytinkijärjestelmä otettu huomioon rakennettaessa lakisääteistä sosiaaliturvaa. Syytinkiin on tätä kautta tullut julkisoikeudellista luonnetta, vaikka lainsäädännössä ei syytinkiä edelleenkään määritellä.

Tilan myyjän ja ostajan väliseen yksityisoikeudelliseen sopimukseen perustuva kiinteistöeläke on tuloksilukemissäännösten kautta vaikuttanut sosiaaliturvaan ja julkisoikeudellisten maksujen perintään.

Varsinaiseen kansaneläkkeeseen ei syytinki ole vaikuttanut enää vuoden 1985 lainmuutoksen jälkeen, mutta tarveharkintaisissa etuuksissa huomioidaan syytinki tulona työmarkkinatukea lukuun ottamatta. Maksaja saa vähentää eläkerasitteen tuloistaan eläkkeensaajan

asumistuessa, leskeneläkkeen täydennysmäärässä ja lastenhoidon tuen hoitolisässä. Laissa vammaisetuksista on 12 §:ssä lueteltu vammaistessa tai hoitotuessa huomioon otettavat etuudet. Syytinkiä ei ole mainittu, mutta toisaalta määrää harkittaessa eri tekijöiden yhteisvaikutus arvioidaan kokonaisuutena (11 §).

Verovapaa eläke vai pääomatuloo?

Syytinki vaikuttaa Kelan etuuksien lisäksi muidenkin viranomaisten ratkaisutoimintaan. Asiaksmaksulain mukaan huomioidaan rahana maksettu syytinki tulona ja kotipalvelumaksua määrätessä voidaan syytinkirasite vähentää tuloista. Verotuksessa syytinki on verovapaa eläke, mutta 1.1.1989 tai sen jälkeen tehdyn kiinteistönluovutussopimuksen perusteella rahana maksettu syytinki on pääomatuloo.

Vaikka syytinkisopimusten tarkoituksena on ollut taata tilan säilyminen jakamattomana ja suvun hallussa, on erilaisia syytinkisopimuksia koskevia riitoja viety oikeuteen. Tuomioistuimet ovat riita-asioita käsitellessään joutuneen arvioimaan myös syytinkietuja tilanteissa, joissa etuja ei ole suoritettu tai luontoissuorituksina suoritettava syytinki on maksettu rahana.

Tuomioistuimen ratkaisu on liittynyt välillisesti syytinkiin, kun vakuutus oikeuden päätöksen mukaan maanviljelijän käden vahingoittaminen syytinkiin kuuluvien puiden pilkkomisessa ei ollut maatalousryttäjätöyden piiriin kuuluvaa työtä.

Syytinki osaksi lainsäädäntöä

Sopimusperusteisella syytinkillä on ollut monta tehtävää. Se on turvannut tilan säilymisen suvussa ja mahdollistanut

tilakaupan silloinkin, kun on ollut rahoitusvaikeuksia. Syytinki on turvannut vanhusten terveydenhuollon, sosiaalipalvelut, eläketurvan sekä asumispalvelut.

Julkisen terveydenhuollon menojen jatkuva kasvu asettaa paineita ns. kolmannen tahon suhteen, ja sosiaalipalveluita tuottaa yhä kirjavampi joukko yksityisiä ja julkisia toimijoita. Eräänlainen uuden aikainen syytinkimalli on rahalaitosten käyttöönottama käänteinen asuntokauppa- ja lainajärjestely.

Syytinkijärjestelmä on osoittanut toimivuutensa yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta ilman lainsäädännön ohjaavaa vaikutusta. Syytingistä voitaisiin tehdä lakiin perustuva järjestelmä, mutta mitä tapahtuisi syytingin sopimusperusteiselle luonteelle? Olisiko edelleen mahdollista tehdä sopimus, johon liitetään ehto "lupa kävellä pihamaalla nurinaa kuuntelematta"? ●

Kuntien vauraudella ja terveystilanteella selkeä yhteys Kelan maksamien etuuksien määrään

Rautavaara ja Kauniainen ovat ääripäitä

Kelan etuuksia maksetaan asukasta kohden eniten Rautavaaralla ja vähiten Kauniaisissa. Myös sairastavuusindeksin mukaan nämä kunnat ovat ääripäitä: kauniaislaiset ovat maan terveimpiä ja rautavaaralaiset sairaimpia.

■ Rautavaaralla maksetaan Suomen kunnista eniten Kelan etuuksia väkilukuun suhteutettuna. Vuonna 2007 etuuksia maksettiin 2 920 euroa rautavaaralaista kohti. Kunnan väestökehitys on ollut poikkeuksellisen laskeva maa- ja metsätalouden työpaikkojen vähetessä. Kun nuori aktiiviväestö muuttaa pois, vaikuttaa se monin tavoin kunnan toimintaan. Mm. verokertymä supistuu. Valtionveronalaiset tulot ovat tulonsaajaa kohti Rauta-

Taulukko 1. Kelan maksamat etuudet asukasta kohti, valtionveronalaiset tulot tulonsaajaa kohti ja sairastavuusindeksi kunnittain vuonna 2007 *. Kunnat suuruusjärjestyksessä maksettujen etuuksien määrän mukaan.

Kunta	Maksetut etuudet asukasta kohti ** Euroa	Valtionveronalaiset tulot tulonsaajaa kohti *** Euroa	Kelan maksamien etuuksien osuus valtionveronalaisista tuloista tulonsaajaa kohti kunnittain, %	Sairastavuusindeksi, ikävakioitu (Koko maa=100)
Rautavaara	2 922	14 675	19,9	173,1
Pyllkönmäki	2 875	14 740	19,5	131,5
Ristijärvi	2 822	15 719	18,0	134,1
Rääkkylä	2 810	15 577	18,0	135,2
Puolanka	2 795	15 682	17,8	145,8
Kivijärvi	2 780	15 163	18,3	128,7
Salla	2 726	15 573	17,5	117,0
Vesanto	2 717	15 425	17,6	135,4
Isojoki	2 706	16 717	16,2	114,1
Rantsila	2 703	17 033	15,9	125,3
Kaavi	2 699	16 490	16,4	154,3
Rovaniemi	2 070	20 619	10,0	103,7
Nurmijärvi	1 529	27 513	5,6	
Mustasaari	1 528	22 821	6,7	75,9
Siuntio	1 508	27 936	5,4	87,8
Rusko	1 486	25 693	5,8	80,5
Tuusula	1 483	28 612	5,2	93,9
Masku	1 469	26 047	5,6	81,3
Sipoo	1 463	30 274	4,8	83,9
Kaskinen	1 448	23 469	6,2	89,2
Merimasku	1 425	42 197	3,4	80,1
Kauniainen	1 378	49 255	2,8	66,6
Koko maa	1 910	22 621	8,4	100,0

* Ei sisällä Ahvenanmaata, koska mm. opintotuen, äitiysavustuksen ja pienten lasten hoidon tuen maksaminen Ahvenanmaalla ei kuulu Kelan tehtäviin. Kelan sairastavuusindeksin mukaan Ahvenanmaan terveystilanne on erittäin hyvä.

** Ei sisällä Kelan etuuksia, joista ei saada kunnittaista tietoa (esim. työnantajan järjestämän työterveyshuollon korvaukset).

*** Lähde: Tilastokeskus. Vuoden 2006 tiedot.

vaaralla maan alhaisimmat. Lisäksi kunnan terveystilanne on Kelan sairastavuusindeksin mukaan maan huonoin. (Taulukko 1.)

Sairastavuusindeksi kertoo terveystilanteen

Kelan sairastavuusindeksi kertoo kuntien terveystilanteen. Jokaiselle Suomen kunnalle on laskettu Kelan rekisteritietojen avulla indeksiluku, joka kertoo, miten tervettä tai sairasta väestö on suhteessa koko maan keskiarvoon. Luvut perustuvat kolmeen rekisterimuuttajaan: kuolleisuus, työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus työikäisistä ja erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen osuus väestöstä. Kukin muuttuja on suhteutettu erikseen maan keskiarvoon, jota merkitään luvulla 100. Kuntien väliset erot tasoittuvat, kun indeksiluvut vakioidaan iän mukaan. Mitä pienempi suhdeluku, sen terveempi väestö.

Vuonna 2007 Rautavaaran ikävakioidu sairastavuusindeksi oli 173,1. Rovaniemellä, joka tässä tarkastelussa on valittu keskivertokunnaksi, sairastavuusindeksi oli 103,7. Kauniaisten vastaava indeksi oli 66,6.

Kainuun väestö oli sairastavuudeltaan maan 21 sairaanhoitopiirin joukossa kaikkein sairainta (indeksiluku 132). Vakioidun indeksin mukaan luku pieneni arvoon 120, mikä oli Pohjois-Savon jälkeen maan toiseksi suurin. Pohjois-Pohjanmaan väestö oli sairastavuudessa maan 21 sairaanhoitopiirin joukossa kuudenneksi tervein. Vakioidun indeksin mukaan Pohjois-Pohjanmaa oli neljänneksi sairain sairaanhoitopiiri. Pohjois-Pohjanmaalla on siis paljon sairastavuutta, mutta väestön nuori ikärakenne saa tilanteen näyttämään

todellista paremmalta. (Kelan terveyspuntari).

Kuntien vauraudella ja terveystilanteella on selkeä yhteys Kelan maksamien etuuksien määrään. Kunnat, joissa Kela maksaa eniten etuuksia asukasta kohti, ovat Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa (kuva 1). Näissä kunnissa väestön terveystilanne on muuta maata selvästi huonompi. Lisäksi kuntien keskimääräiset valtionveronalaiset tulot ovat muuta maata alhaisemmat.

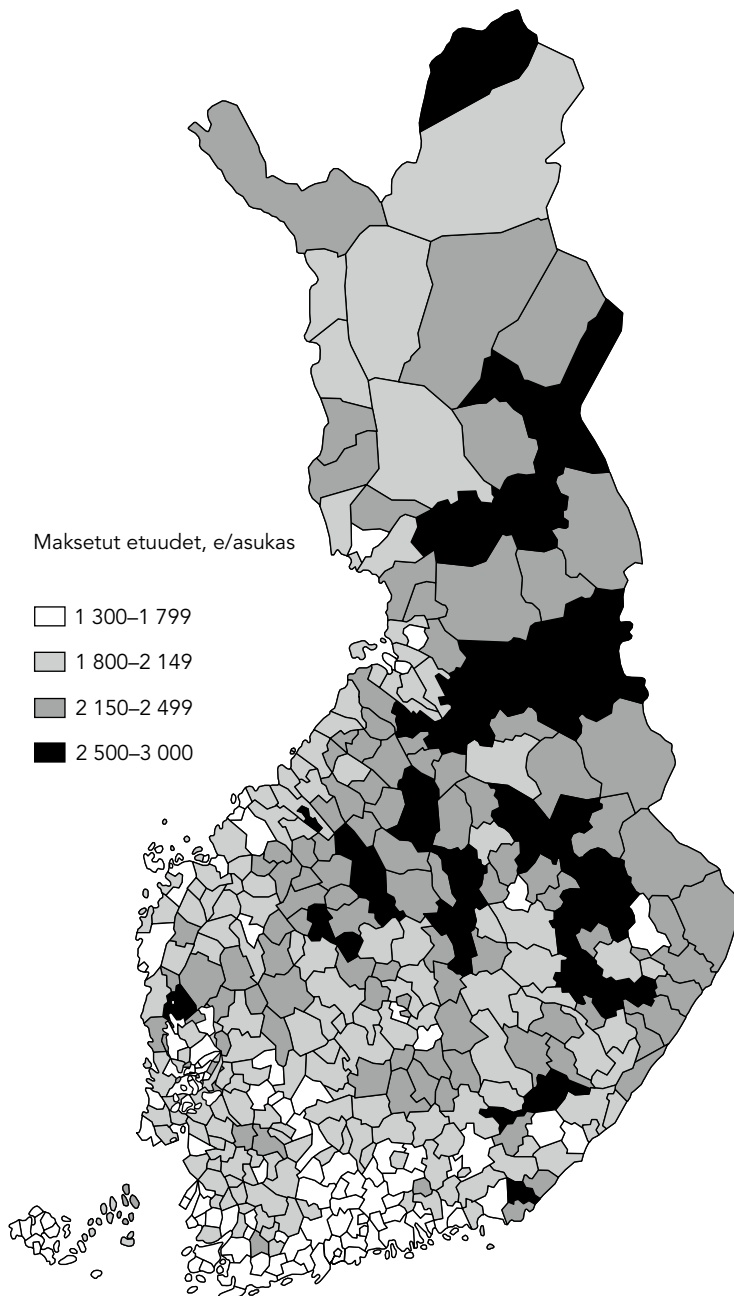
Kelan etuudet tulonlähteenä

Kauniainen on yksi pääkaupunkiseudun neljästä kaupungista. Asukkaita on noin 8 500. Kauniaisissa on maan koulutetuin väestö. Valtionveronalaisten tulojen perusteella mitattuna Kauniainen on Suomen vaurain kunta. Vuonna 2006 em. tulot olivat tulonsaajaa kohti lähes 50 000 euroa. Vastaavat tulot Rautavaaralla olivat 14 700 euroa.

Kauniaisten sairastavuusindeksi on maan alhaisin (66,6), mikä tarkoittaa, että kunnan terveystilanne on maan paras. Kelan etuuksia Kauniaisissa maksettiin asukasta kohti 1 380 euroa, mikä oli vähiten koko maassa ja lähes puolta vähemmän kuin Rautavaaralla. Rovaniemellä maksetut etuudet olivat 2 070 euroa asukasta kohti ja valtionveronalaiset tulot tulonsaajaa kohti 20 600 euroa.

Kelan asukasta kohti maksamien etuuksien osuus valtionveronalaisista tuloista tulonsaajaa kohti oli Kauniaisissa 2,8 %, Rovaniemellä 10 % ja Rautavaaralla viidennes. Koko maassa vastaava osuus oli 8,4. (Ks. taulukon 1 sarake 3.)

Kelan maksamilla etuuk-

Kuvio 1. Kelan maksamat etuudet asukasta kohti kunnittain 2007.

silla on huomattava merkitys paitsi etuuden saajille itselleen, myös pienten, terveystilanteeltaan huonojen itä- ja pohjoissuomalaisten kuntien taloudelle.

Huom!

Ahvenanmaa on rajattu tästä tarkastelusta pois, koska mm. opintotuen, äitiysavustuksen ja pienten lasten hoidon tuen maksaminen Ahvenanmaal-

la ei kuulu Kelan tehtäviin. Lisäksi Ahvenanmaan kunnat ovat asukasluvultaan Maa-rianhaminaa lukuun ottamatta hyvin pieniä. Kelan sairastavuusindeksin mukaan Ahvenanmaan terveystilanne on erittäin hyvä. ●

Lähteet:

www.kela.fi/terveyspuntari
www.tilastokeskus.fi/altika

Vantaan ja Porvoon piirit yhdistyivät

■ Kelan Itä-Uudenmaan ja Vantaan vakuutuspiirit yhdistyivät 1.9.2008 alkaen uudeksi Vantaan–Porvoon vakuutuspiiriksi. Vielä muutama vuosi sitten Kelalla oli yli 80 vakuutuspiiriä, mutta tänä syksynä enää reilut 40.

Vantaan ja Itä-Uudenmaan vakuutuspiirien yhdistäminen ei heikennä asiakaspalvelua, sillä toimistojen määrä ei vähene. Suuremmassa vakuutuspiirissä työt voidaan jakaa piirin toimistojen kesken tarkoituksenmukaisemmin.

Uuteen Vantaan–Porvoon vakuutuspiiriin kuuluu 10 kuntaa ja kaupunkia, joissa on asukkaita lähes 300 000. Uuden vakuutuspiirin muodostavat Vantaan, Porvoon ja Loviisan kaupungit sekä Askolan, Lapinjärven, Liljendalin, Myrskylän, Pernajan, Ruotsinpyhtään ja Sipoon kunnat.

Vakuutuspiirien yhdistämisen tavoitteena on parantaa asiakaspalvelua tarjoamalla laajempaa erityisosaamista ja käyttämällä henkilöresursseja tehokkaammin muun muassa ruuhkatileteissa. Vantaan ja Itä-Uudenmaan vakuutuspiirien yhdistäminen myös mahdollistaa Vantaan ruotsinkielisen väestön omalla äidinkielellään saaman palvelun paranemisen. ●

Kelan Tukholman toimipiste suljetaan

■ Kelan Tukholman toimipiste, joka palvelee Ruotsissa asuvia asiakkaita, suljetaan 1.1.2009 alkaen. Palvelu tapahtuu jo nyt pääasiassa puhelimitse, kirjeitse ja sähköpostilla, ja Ruotsissa asuvien asiakaspalvelu voidaan hoitaa tulevaisuudessa Helsingissä sijaitsevassa Kelan Ulkomaan yksikössä. ●

nimityksiä

Ulla Uutela käynnistää Kemijärven yksikön

■ Kelan puhelinpalvelua hoitava Yhteyskeskus on perustanut Kemijärvelle uuden yksikön, jonka toiminnan on määrä käynnistyä ensi vuonna. Rekrytointi yksikköön alkaa lokakuussa.

Yhteyskeskuksen Kemijärven yksikön päälliköksi on valittu 22.9.2008 alkaen kasvatustieteen maisteri Ulla Uutela Sallasta. ●

Nimityksiä Kelan henkilöstöosastolla

■ Kasvatustieteiden maisteri Tuija Jokinen on nimitetty Kelan työsuohdelpäälliköksi 1.8.2008 lukien. Työsuohdelpäällikön tehtävään on valittu oikeustieteen kandidaatti Jukka Karhu.

Kelan johtavan työterveyslääkärin tehtävään on nimitetty 1.9.2008 lukien lääketieteen lisensiaatti, työterveyshuollon erikoislääkäri Maarit Vesikivi. ●

Timo Saari johtaa uutta vakuutuspiiriä

■ Yhteiskuntatieteiden maisteri Timo Saari on nimitetty uuden Vantaan–Porvoon vakuutuspiirin johtajaksi 1.9.2008 alkaen. Saari siirtyy uuteen tehtäväänsä Vantaan vakuutuspiirin johtajan tehtävistä. ●

Finland kunde ta modell av Sverige när det gäller att sysselsätta handikappade

■ Ledande forskaren Helka Hytti vid FPA påpekar att många människor hamnar helt utanför arbetsmarknaden på grund av Finlands alltför strikta sjukförsäkringssystem.

– Det finländska sjukförsäkringssystemet känner inte till begreppet partiell arbetsförmåga. Arbetsförmåga är visserligen svårt att definiera, men åtminstone kan det inte vara fråga om enbart antingen-eller. Det finns många människor som är partiellt arbetsföra.

Det svenska sättet att integrera partiellt arbetsföra på arbetsmarknaden är främmande i Finland.

– Sverige hör till de främsta länderna i världen vad gäller arbetsmarknadsintegrering. Det finländska systemet däremot är ganska hårt. I Finland handlar det främst om rehabilitering och upprätthållande av arbetsförmågan – viktigt det också naturligtvis – men för människor med betydande hälsonefsättning finns sällan plats på arbetsmarknaden. Risken för utslagning är stor, i synnerhet när delinvalidpension från arbetspensioneringen inte är ett realistiskt alternativ.

Hytti vill få även Finland att utveckla alternativ som möjliggör deltidsarbete.

– Att partiellt arbetsföra inte får arbete fastän de vill arbeta är ett samhälleligt, ekonomiskt och mänskligt slöseri, säger hon.

Undersökning av befolkningens och FPA-personalens åsikter om bidragsfusk

■ Befolkningens och FPA-personalens uppfattningar om bidragsfusk är likartade, dock med systematiska nivåskillnader. Att bidragsfusket är allmänt anser t.ex. närmare 70 % av befolkningen men endast cirka 50 % av FPA-personalen.

Mikko Niemeläs och Olli Kangas artikel hänför sig till ett nordiskt projekt där man jämfört befolkningens och socialförsäkringspersonalens uppfattningar om bidragsfusk.

FPA-personalen fördömer också fusk i högre grad än vad befolkningen i övrigt gör. Den främsta orsaken till bidragsfusk anses vara att människor inte förstår sambandet mellan skatter och förmåner. Största delen av både handläggarna och den övriga befolkningen anser att egoism och dålig moral är de bakomliggande faktorerna vid bidragsfusk. Frågan om hur fusk ska stävjas besvaras mycket likartat av bägge grupperna: mer upplysning och kontroll! De största skillnaderna mellan grupperna gäller påståendena om myndigheternas arbete och kontroll: över 60 % av befolkningen och endast cirka 15 % av FPA-handläggarna anser att kunderna blir dåligt behandlade av myndigheterna.

Grundtryggheten särskilt problematisk för arbetslösa bostadsbidragstagare

■ I november 2006 bodde 5,6 % av Finlands befolkning i familjer med bostadsbidrag. Största delen av dagens bostadsbidragstagare är arbetslösa och ensamförsörjare och har små sociala förmåner. Enligt Pertti Honkanen beror detta på de snäva inkomstgränserna för bostadsbidraget; gränserna har skärpts betydligt. Från 1992 till 2008 har maximiinkomstgränserna för rätten till bostadsbidrag sjunkit reellt med 25-40 procent, beroende på familjens storlek och boningsort.

I november 2006 var cirka två tredjedelar av de hushåll som hade bostadsbidrag även berättigade till utkomststöd. Försök att skaffa tilläggsinkomster dämpas av en mångdubbel inkomstprövning. Problemet tillspetsas särskilt i fall där den arbetslöse lyckas få ett arbete som ger endast en mindre tilläggsinkomst eller som pågår endast en kort tid.

Ifall lösningen är en höjning av nivån på grundtryggheten för arbetslösa, så borde förhöjningen vara rätt stor för att beroendet av utkomststöd ska minska, över 10 euro i snitt på grunddagpenningen behövs enligt Honkanens bedömning för att beroendet av utkomststöd ska upphöra.

Work integration of people with disabilities: Learning from Sweden?

■ According to Helka Hytti, leading researcher at Kela, many people are expelled from the labour market because of the overly strict Finnish national health insurance system.

She notes that the Finnish system does not recognize the concept of partial ability to work. "Of course, ability to work is difficult to define, but it is always more than an either/or proposition. There are many who have only lost some of their ability to work", Hytti says.

She notes that the Swedish approach of integrating partially disabled people into the labour market is unfamiliar to Finns.

"Sweden is a world leader when it comes to the work integration of disabled people, whereas the Finnish system is relatively cold and impersonal. In Finland, the focus is on rehabilitation and the maintenance of working ability, which is important as such, but people with a significant health impairment rarely find entry into the labour market. The risk of marginalization is great especially if retiring on a partial disability pension from the statutory earnings-related pension system is not a realistic option", Hytti says.

She urges policy-makers in Finland to create alternatives in the social security system that would enable people to work part time.

"It is a waste of so-

cial, economic and human resources that people with partial ability to work who are willing to work are unable to find it," Hytti says.

Opinion poll on benefit fraud among Kela staff and the general population

■ A survey of opinions about benefit fraud among Kela staff members and the general Finnish population reveals similar patterns but also consistent differences in the prevalence of certain opinions. For example, nearly 70% of the population but only about 50% of the Kela staff considers benefit fraud to be wide-spread.

This finding can be found in an article by Mikko Niemelä and Olli Kangas, which is part of a Nordic study comparing the views of the staffs of social security organizations and of the general population on benefit fraud.

Kela staff members also consider benefit fraud to be more reprehensible than the general population. The biggest reason for benefit fraud according to the respondents was that people do not grasp the connection between taxes and benefits. The majority of both staff and population believe that benefit fraud is due to people's egotism and lack of morals. The two groups largely agree on the ways to prevent benefit fraud: increasing awareness and tightening control.

The survey statements concerning the role of the authorities and the control

they exercise revealed the largest differences in opinion between the general population and the social security staff. More than 60% of the population feel that public agencies treat their clients badly, compared to only 15% of the Kela staff.

Unemployed recipients of housing allowance face toughest welfare challenges

■ In November 2006, 5.6% of the Finnish population lived in families that were being paid housing allowance. The majority of the recipients today are unemployed or single parents; in other words, persons subsisting on small welfare benefits. According to Pertti Honkanen, this is due to the significantly stricter income criteria applied today. From 1992 to 2008, the top income threshold leading to ineligibility for the housing allowance has declined by 25 to 40 percent in real terms, depending on the size of the family and its place of residence.

Honkanen has calculated that in November 2006, about two thirds of the households receiving housing allowance were also entitled to income support. Multiple means-testing acts as a disincentive to work. The problem is aggravated especially if an unemployed person only earns a small additional income by working or only attains temporary employment.

To the extent that the solution to this is sought in

raising the basic benefits paid to the unemployed, the increase should be significant enough to reduce dependence on income support. Honkanen estimates that an average increase of a little over 10 euros in the rate of the basic unemployment allowance would eliminate dependence on income support.

Kuva Annika Söderblom

Kela|Fpa[®]

PL 450, 00101 HELSINKI | PB 450, 00101 HELSINGFORS